

Digitalna preobrazba slovenske izseljenske skupnosti v Združenih državah Amerike in Kanadi

Zaključno poročilo

Inštitut ASEF za izobraževanje in raziskovanje
dr. Dejan Valentinčič, vodja projekta
dr. Željko Oset
Barbara Zagorc
Kaja Cunk
Stela Kocbek

Ljubljana, september 2024

O INŠTITUTU ASEF

ASEF je organizacija, ki si prizadeva za obogatitev slovenskih izobraževalnih prizadevanj in spodbujanje sodelovanja med slovenskimi znanstveniki po vsem svetu. Smo neodvisna neprofitna organizacija, katere namen je zagotavljati spodbudno okolje za kroženje možganov, s čimer lajšamo povezovanje talentov z domačimi državami po vsem svetu. ASEF je bil ustanovljen leta 2014 v San Franciscu, ZDA, s strani spoštovanega profesorja Jureta Leskovca, doktorja znanosti, in patra Petra Rožiča, namestnika direktorja Evropskega socialnega centra v Bruslju. Dve leti kasneje je bila v Ljubljani ustanovljena podružnica - Inštitut ASEF za izobraževanje in raziskovanje, s so-ustanovitelji, doktorjem Juretom Leskovcem iz Stanforda, doktorjem Andrejem Košmrljem iz Princetona in doktorico Marinko Žitnik iz Harvarda. ASEF se je razširil in zdaj vključuje več kot 150 raziskovalnih mentorjev iz različnih znanstvenih področij. Ti mentorji igrajo ključno vlogo pri izvajanju naših štipendijskih programov, v katere se je do danes vključilo več kot 200 talentiranih mladih posameznikov in posameznic.

Leta 2020 smo v štipendijske programe uvedli tutorstvo, po vzoru Univerze v Oxfordu in Univerze Harvard. V programe smo uspeli vključiti več kot 150 mentorjev, slovencev in slovenk, ki svojo znanstveno odličnost kažejo na prestižnih univerzah po vsem svetu. Poleg naših programov štipendiranja smo globoko zavezani popularizaciji znanosti prek serij predavanj, podcastov in bralnih krogov. Poleg tega ASEF organizira konference, simpozije in različne kampanje za ozaveščanje o sodelovanju in raziskovalnih priložnostih med Slovenijo in drugimi državami. Zavezani smo k izboljšanju izobraževalnega in raziskovalnega okolja ter prispevanju k znanstveni odličnosti Slovenije, krepitev mladih znanstvenikov in spodbujanje povezav znotraj globalne akademske skupnosti.

Več o nas preberite na uradni spletni strani www.asef.net.

več kot
200
mladih štipendistov

več kot
150
mentorjev

več kot
100
dogodkov za
popularizacijo znanosti

10+
raziskav na področju
kroženja možganov

5+
organiziranih
odmevnih znanstvenih
simpozijev

3+
leta uspešne izvedbe
ASEF tutorskega
programa

CRP 2022 številka V5-2277

Obdobje trajanja projekta: 1. 10. 2022 - 30. 9. 2024

Vodja raziskovalnega projekta: dr. Dejan Valentinčič

Sodelavci raziskovalnega projekta: dr. Željko Oset, Barbara Zagorc, Kaja Cunk in Stela Kocbek

Projekt št. V5-2277 sta sofinancirala Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna in Ministrstvo za digitalno preobrazbo.

KAZALO

UVOD	9
TEORETIČNI IN KONCEPTUALNI OKVIR	13
1. Kratak pogled v zgodovino slovenskega izseljenstva	13
2. Oblike in pomen slovenske organiziranosti v svetu	17
3. Primerjava slovenske izseljenske skupnosti v ZDA in Kanadi	20
4. Vpliv interneta, spletnih orodij in socialnih medijev na etnične skupnosti	23
5. Sodobno upravljanje kulturne dediščine in njena digitalizacija, s poudarkom na kulturni dediščini v izseljenstvu	28
6. Literatura	33
UPORABA DIGITALNIH PLATFORM PRI SLOVENSKIH IZSELJENSKIH SKUPNOSTIH V ZDA IN KANADI	38
1. Metodološki pristop	38
2. Slovenske župnije v ZDA	40
3. Slovenski narodni domovi v ZDA	51
4. Druge organizacije v ZDA	57
5. Organizacije v Kanadi	65
REZULTATI ANKETE	74
1. Rezultati združenih anket	76
1.1. Arhivi slovenskih organizacij v Severni Ameriki	76
1.2. Digitalizacija in spletne platforme slovenskih organizacij v Severni Ameriki	89
2. Rezultati izbranih vprašanj iz ankete za ostale organizacije, razen župnij	99
2.1. Pravni status	99
2.2. Vrsta organizacije	100
2.3. Prostor	101
2.4. Število članov	102
2.5. Prirejanje dogodkov in udeležba	105
2.6. Glavni vir prihodka	108
2.7. Trenutno stanje organizacije in načrti za prihodnost	109
3. Rezultati izbranih vprašanj iz ankete za župnije oz. cerkve	111
3.1. Status župnije	111
3.2. Slovenske aktivnosti / aktivnosti, povezane s slovenskimi tradicijami	113
REZULTATI INTERVJUJEV	115
ZAKLJUČNE UGOTOVITVE, PREDLOG SMERNIC ZA PRIHODNJO DIGITALIZACIJO GRADIV V IZSELJENSTVU IN PREDLOG DIGITALNEGA MODELA POVEZOVANJA	124
POVZETEK	132

UVOD

Slovenci so se skozi zgodovino iz različnih razlogov in v različnih obdobjih izseljevali iz slovenskega narodnostnega ozemlja ter se naseljevali v različne konce in države sveta. V svojih novih domovinah so puščali svoje sledi in ustvarjali kulturno dediščino. To se je najpogosteje dogajalo in se še dogaja v okviru slovenskih izseljenskih organizacij, ki predstavljajo kolektivno obliko združevanja in ohranjanja identitete. To je skupna dediščina slovenskega naroda, dediščina skupnega globalnega slovenskega kulturnega prostora, ki ima poseben pomen za Republiko Slovenijo kot nacionalno državo slovenskega naroda in matično državo za osebe slovenskih korenin in identitete, ki živijo po svetu.

Slovenske izseljenske skupnosti po svetu se s časom spreminjajo, s tem pa se preoblikuje tudi kulturna dediščina, ki v teh skupnostih nastaja. Ker čas prinaša tudi asimilacijo, selitve izven večjih centrov slovenstva, nižjo rodnost, manjši interes za sodelovanje v izseljenskih organizacijah ipd., je danes marsikje slovenska izseljenska kulturna dediščina ogrožena. To postaja še izraziteje v sodobnem globalnem trendu individualizacije, kjer marsikdo svojo identiteto še ohranja in goji na osebni ravni, nima pa več interesa ali časa za sodelovanje v etničnih organizacijah. V dobi digitalizacije, ko se vse več aktivnosti in interesov seli v virtualno okolje, se hkrati odpirajo tudi nove možnosti.

Vse bolj akutno postaja vprašanje, kakšen naj bo odnos institucij Republike Slovenije do slovenske dediščine v izseljenstvu. Ali naj se jo obravnava enako kot kulturno dediščino znotraj meja države ali naj se ji po načelih pozitivne diskriminacije nameni še dodatna pozornost, saj je zaradi oddaljenosti in krhkosti skupnosti še posebej ogrožena? Ali pa naj se jo razume prvenstveno kot dediščino in s tem odgovornost držav, kjer se fizično nahaja?

V pričujočem ciljnem raziskovalnem projektu smo izhajali iz predpostavke, da Republika Slovenija nudi relativno dobre možnosti za ohranjanje kulturne dediščine v izseljenstvu. Pri tem smo imeli v mislih predvsem razpise Urada Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, ki slovenskim organizacijam po svetu nudi vsakoletne finančne podpore za njihove dejavnosti, strokovno podporo Arhiva Republike Slovenije, kjer arhivarke (s finančno podporo prej omenjenega Urada) obiskujejo slovenske organizacije po svetu in jim svetujejo kako urejati in hraniti fizične arhive, ter Narodno in univerzitetno knjižnico (v nadaljevanju NUK), ki ima Zbirko knjižničnega gradiva Slovencev v zamejstvu in po svetu. Tam se zbira bogata publicistična dejavnost, ki je nastajala in nastaja izven meja Slovenije, hkrati pa se pred izgubo rešujejo izvodi neprecenljivega pomena, ki so nastali ali se ohranili v izseljenstvu. Skrbnica zbirke tudi svetuje zainteresiranim izseljenskim organizacijam glede urejanja in skrbi za knjižnično gradivo.

Kljub temu pa smo pri javnih politikah Slovenije zaznali dve veliki pomanjkljivosti, ki smo ju želeli s tem raziskovalnim projektom vsaj delno omiliti. Prva pomanjkljivost je, da Slovenija nima celovitega seznama vseh slovenskih organizacij, ki delujejo v izseljenstvu. Za razliko od drugih držav, ki to razumejo kot osnovo svojih politik do diaspore, je to v Sloveniji zelo fragmentirano, omejeno na organizacije, ki z določeno institucijo aktivno sodelujejo. Pri Uradu Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu je tako, da obstaja stik bolj kot ne le z organizacijami, ki se prijavljajo na njihove razpise za finančno podporo. To je nasprotno od prakse v drugih državah, kjer je finančna podpora bolj izjema in namenjena dejavnostim, ki jih država šteje za strateške, odnosi z organizacijami pa so širši in vsestranski. Slovenija, na drugi strani, vsaj v minimalnih zneskih, podpira vse organizacije, strateške vizije kaj je cilj teh podpor ni zaznati. Z organizacijami, ki se na razpise ne prijavljajo, pa stik najpogosteje sploh ne obstaja. Ta problem je še posebej viden pri slovenski skupnosti v ZDA, ki je najstarejša, z začetki v 19. stoletju, in najštevilčnejša s preko 300.000 osebami slovenskega rodu in posledično tudi organizacijsko najbolj razvejana. Organizacije, ki delujejo raztreseno po vsej državi, pogosto nimajo živega stika z institucijami Republike Slovenije, za razpise Urada pa večina sploh ne ve ali pa ni interesa za prijave, saj se dejavnosti financirajo iz lastnih virov. Pristop, ki bi v drugih državah veljal za pohvalnega, je torej v Sloveniji izločilni dejavnik za ohranjanje živega institucionalnega stika. Tudi obe strokovni instituciji (Arhiv RS in NUK) pomoč nudita organizacijam, ki se nanju sami obrneta ali jima kdo posreduje informacije o njih (najpogosteje Urad ali diplomatsko-konzularna predstavništva), ne iščeta pa sami vseh organizacij, ki delujejo v izseljenstvu.

Druga pomanjkljivost pa je povezana s sodobnim trendom digitalizacije, ki vpliva tudi na izseljenske organizacije. Izseljenska skupnost se spreminja in pred njo se pojavljajo številni novi izzivi, a hkrati tudi priložnosti, ki jih ponuja digitalizacija. Slovenija tega trenda še ni ustrezno nagovorila in ni poskusila poiskati prilagojenih rešitev, ki bi lahko odnosom med diasporo in matično domovino preko digitalizacije dali nov zagon in dinamiko. Enako velja za ohranjanje slovenstva znotraj izseljenskih organizacij.

V tej raziskavi smo poskušali prispevati k reševanju teh težav in si zadali cilj "digitalna preobrazba slovenske izseljenske skupnosti v ZDA in Kanadi," kakor je bila tema razpisanega ciljnega raziskovalnega projekta. Preučili smo naslednje vidike:

- narediti čim celovitejši popis slovenskih organizacij, ki še obstajajo v Severni Ameriki,
- popisati digitalni odtis vseh teh organizacij, na kakšen način so prisotne v virtualnem okolju (katere platforme uporabljajo, s katerim namenom ter jih kategorizirati, da bi bile vidne statistične značilnosti) in njihovo percepcijo uporabe informacijsko-komunikacijske tehnologije,
- preučiti stopnjo vitalnosti obravnavanih organizacij, njihove dejavnosti in materialne pogoje v katerih delujejo,

- ugotoviti kako je z urejenostjo njihovih arhivov in knjižničnega gradiva, ali poznajo možnost pomoči Arhiva RS in NUK, če poznajo ali so se je že poslužili, predvsem pa, če tega še niso poznali, ali bi jih takšna pomoč zanimala,
- kako je z digitalizacijo njihovih arhivov in širše vse kulturne dediščine, ali bi bili za to zainteresirani ter če bi bili, ali bi jim bila pri tem v pomoč podpora strokovnjakov iz Slovenije, kot to velja pri fizičnih arhivih in knjižničnem gradivu,
- pripraviti predlog smernic za digitalizacijo kulturne dediščine v izseljenstvu in celovitega modela digitalnega povezovanja s slovensko izseljensko skupnostjo.

Priprava celotnega seznama vseh obstoječih slovenskih izseljenskih organizacij v Severni Ameriki se je izkazala za večji zalogaj, kot smo pričakovali. Znano je, da se je v obdobju osamosvajanja Republike Slovenije v iniciativo "United Americans for Slovenia" povezal neverjetnih 659 takrat delujočih slovenskih organizacij in skupin v ZDA. Prav tako smo vedeli, da na žalost ni obstajalo kontinuirano spremljanje kaj se s temi organizacijami dogaja ter kakšna je njihova usoda do danes. Zelo pa nas je presenetilo dejstvo, da se celovit poimenski seznam 659 organizacij sploh ni ohranil oziroma ga vsaj raziskovalci, ki smo sodelovali v tem projektu, nismo uspeli najti. Tako smo, namesto začetne ideje, da bi izhajali iz tega seznama in ugotovili koliko teh organizacij še obstaja, kakšna je njihova vitalnost in virtualni odtis v dobi digitalne transformacije, morali začeti pripravljati povsem nov seznam, kjer smo kombinirali številne pretekle publikacije, arhivske dokumente, sezname drugih organizacij ter se poslužili vseh spletnih orodij. Žal terenska raziskava ni bila mogoča, saj je pristojni Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu naši prijavi za takšen terenski popis ni namenil nobene finančne podpore, dodeljeno nam je bilo 0 evrov. Tudi od nekaterih diplomatsko-konzularnih predstavništev nismo bili deležni takšne podpore in pomoči, kot smo si želeli in si predhodno predstavljali. Zaradi takšnih omejenih možnosti si tudi ne upamo trditi, da je naš seznam popoln. A vendarle nam je uspelo najti približno 500 organizacij, ki danes še delujejo v ZDA in Kanadi. To štejemo za zelo impresivno številko in rezultat opravljenega velikega dela. Čeprav smo kakšno organizacijo skoraj zagotovo spregledali, si vendarle upamo trditi, da je to najcelovitejši seznam, ki danes obstaja in zato neprecenljive vrednosti. Upamo, da bodo tudi institucije Republike Slovenije to znale ceniti in uporabiti.

Digitalna preobrazba neke etnične skupnosti je širok pojem, zato smo se v tej raziskavi osredotočili na digitalni odtis izseljenskih organizacij ter digitalizacijo kulturne dediščine. Seveda bi se lahko poglobili tudi v vprašanje katere organizacije sploh razumeti kot slovenske izseljenske organizacije. A raje kot teoretiziranja smo se lotili konkretnega popisa, kjer smo poskušali biti čim bolj celoviti. Zajeli smo tako organizacije, ki se same štejejo za takšne, kot tudi takšne, ki so danes čisto običajne ameriške ali kanadske organizacije, a se zavedajo slovenskega izvora ter še vedno hranijo določeno slovensko kulturno dediščino. Poleg organizacij, ki se vedno razumejo za slovenske (torej v katere so včlanjene osebe slovenskega rodu, ki so se izselile z območja današnje Republike Slovenije) smo

vključili tudi organizacije kočevskih Nemcev oziroma Kočevarjev, ki so se izselili z območja današnje Republike Slovenije in v izseljenstvu v organizacijah gojijo svojo identiteto ter organizacije beneških Slovencev oziroma Benečanov, torej pripadnikov slovenske manjšine iz Nadiških in Terskih dolin v Republiki Italiji, ki so se v izseljenstvu pogosto ločeno samoorganizirali.

Zelo širok je tudi pojem kulturne dediščine. Vprašanje publicističnega gradiva in arhivske dokumentacije je lažje primerno shranjevati, urejati in ohraniti za bodoče rodove. Ob tem pa so Slovenci v izseljenstvu zgradili tudi številne fizične objekte, ki jih vseh ne bo mogoče ohraniti. Naj kot primer navedemo dejstvo, da je še pred desetimi leti v največjem slovenskem izseljenkem mestu, v Clevelandu v Ohiu delovalo osem slovenskih narodnih domov, danes pa so odprti le še trije. S spremembo lastnika lahko pride do rušitve zgradbe ali popolne preureditve. Ali ne bi bil v takšnih primerih interes Slovenije (in samih izseljenških skupnosti, a v nekaterih primerih te same ne premorejo več dovolj življenjske moči), da se to kulturno dediščino vsaj predhodno dokumentira? Žal se zdi, da smo še daleč od tega, pri številnih organizacijah, ki so bile v preteklosti zaprte, so bili celo dokumentacijski arhivi odpeljani na smetišča in za vedno izgubljeni. O nekdam približno 85 slovenskih narodnih domovih in približno 50 župnijah v ZDA, dejansko ne obstaja nobena celovita dokumentacijska študija, ogromno dediščine pa je v tem času že izgubljene. Enako velja tudi za Kanado, kjer se je v zadnjih letih zaprlo že več slovenskih organizacij. In nenazadnje, osebe slovenskega rodu so svoje sledi na tujem puščale tudi širše, izven slovenskih organizacij. Kot primer navedimo mesto Aspen v Koloradu, ki je danes eno najmondenejših ameriških smučarskih središč, pred stoletjem in več pa je to bilo rudarsko mesto, kjer je delalo in živelo tudi precej Slovencev. Tako po mestu niso bila nobena redkost zgradbe s slovenskimi napisi na pročelju (trgovina, mesnica, frizer, gostilna). Mesto je imelo slovenskega duhovnika in župnijsko šolo. Z razvojem mesta so se zgradbe obnovile, ta dediščina pa je bila izgubljena preden bi bila popisana. V sorodnem mestu Crested Butte se danes še najde kakšen ostanek slovenske kulturne dediščine. Bo tudi tam usoda enaka kot v Aspnu? Koliko vemo in smo dokumentirali o (pogosto že izgubljeni) slovenski sledi v okoli 800 nekdam slovenskih naselbinah v ZDA?

V prihodnje bo potrebno oblikovati celovit koncept ohranjanja slovenske kulturne dediščine v izseljenstvu in upamo, da bo ta raziskava prispevala k temu.

Dejan Valentinčič
vodja projekta

TEORETIČNI IN KONCEPTUALNI OKVIR

1. Kratek pogled v zgodovino slovenskega izseljenstva

Ocenjuje se, da naj bi danes po svetu živelo kar okoli pol milijona slovenskih izseljencev in njihovih potomcev. Zaradi velike številke, njihove vloge pri ohranjanju slovenstva in razvoja slovenske družbe in države v preteklosti (npr. pošiljanje materialne podpore v domovino, vsestranska podpora ob osamosvajanju države, kulturno ustvarjanje v izseljenstvu itd.) ima tematika slovenskega izseljenstva v Sloveniji relativno pomembno vlogo. Gojenje stikov med matično domovino in slovenskimi izseljenci ter pomoč pri njihovem ohranjanju identitete je tudi ustavna obveznost Republike Slovenije (5. člen ustave). A slovenske izseljenske skupnosti po svetu so si med seboj zelo različne. Nanje je vplivalo obdobje naselitve, možnosti za ohranjanje identitete, ki jim jo je nova država nudila, njihova samoiniciativnost itd.

Izseljevanje s slovenskega etničnega ozemlja je potekalo v treh večjih valovih:

1. val: med leti 1860 in 1914. V tem času je prišlo v Evropi in s tem tudi na Slovenskem do velikega porasta prebivalstva, kmetje so po odpravi fevdalizma dobili osebno svobodo, številni fantje so se želeli izogniti služenju vojaščine. Z vključevanjem v kapitalistični svet se je spremenila ekonomska rentabilnost predvsem agrarnih dejavnosti, zaradi česar je nastopila množična brezposelnost in prenaseljenost podeželja. Ob neugodnih letinah in izgubi dopolnilnega dohodka (recimo iz vinogradništva) je postala akutna. Revni in lačni ljudje so iskali priložnost za preživetje izven svojega matičnega okolja. Ocenjuje se, da se je v tem valu, ki se je končal s prvo svetovno vojno, s slovenskega etničnega ozemlja izselila skoraj tretjina prebivalstva. Najpogostejše dežele odseljevanja so bile: *ZDA, Nemčija, Argentina* in drugi deli *Avstro-Ogrske (velika mesta, Transilvanija, Vojvodina)*, manj tudi *Brazilijska, Venezuela, Kanada* in druge. Pozabiti ne gre niti na aleksandrinke, to so bila mlada dekleta, predvsem s Primorske in iz Ziljske doline, ki so kot dojiteljice in varuške odhajale k bogatejšim družinam v Egipt. Z naskokom največ ljudi se je izselilo v ZDA, obljubljeno deželo, okoli 300.000. Izseljevanja v Kanado v tem obdobju skoraj še ni bilo.

2. val: med leti 1918 in 1941. V tem obdobju se prepletajo ekonomski (manj razvite regije) in politični (Primorci se umikajo pred fašizmom, koroški Slovenci pred nemškim nacionalizmom) razlogi. Taktika političnega pregona je pogosto bilo tudi ekonomsko zanemarjanje območij. Ker so ZDA priseljevanje zelo omejile, se je glavšina izseljencev preusmerila v *Argentino*, manj pa tudi v druge države *Južne Amerike, Kanado* in *Avstralijo*. Precej je bilo tudi izseljevanja v *Evropo*, največ v *Francijo, Belgijo* in

Nemčijo. Del prebivalstva se je izseljeval tudi v druge dele Kraljevine SHS. Še naprej je bilo prisotno tudi izseljevanje mladih deklet v *Egipt*.

3. val: med leti 1945 in koncem 1970. let. Tudi v tem valu se prepletajo politični in ekonomski razlogi. Takoj po koncu druge svetovne vojne je ozemlje današnje Republike Slovenije zapustila množica ljudi, ki se ni strinjala s komunistično oblastjo in jim je mnogim ta tudi stregla po življenju. Najprej so se naselili v begunskih taboriščih v *Avstriji* in *Italiji*, nato pa so se od tam izselili po svetu. Tem je v naslednjih letih in desetletjih sledilo izseljevanje mnogih, ki so prišli v konflikt s komunistično oblastjo. Osrednje države izseljevanja so bile *Argentina*, *ZDA*, *Avstralija*, *Kanada*, manj tudi druge, npr. *Velika Britanija*, *Švedska*, *Nemčija* itd. V 60. letih pa se je začel val številnih ekonomskih migrantov, ki so izseljevali v *Nemčijo*, *Švedsko*, *Francijo*, *Avstralijo*, *Kanado*, tudi *ZDA* in v še nekatere *evropske države*. V *Kanado* se je največ pripadnikov slovenske izseljenske skupnosti izselilo prav v tem valu. V *ZDA* je bil ta tretji val številčno relativno skromen, je pa pomenil dotok svežega človeškega kapitala in posledično revitalizacijo slovenske skupnosti (čeprav je med pripadniki različnih valov obstajalo tudi nekaj medsebojnega nerazumevanja) (glej npr. Drnovšek 1991, 205-208; Valentinčič, 2013, 319-342). Znotraj tega vala se torej prepletajo različni razlogi in značilnosti izseljevanja. Sprva je šlo za množično, skupinsko izselitev, kasneje za posamično izseljevanje. V drugem obdobju je država reševala brezposelnost z odprtjem meja in legalizacijo izseljevanja, čemur je sledilo množično izseljevanje v zahodne države (predvsem *Nemčijo*), ob tem pa je potekalo tudi izseljevanje v večja mesta (*Zagreb*, *Beograd*) in manj tudi druge dele *Jugoslavije*.

Število oseb slovenskega rodu v *ZDA* se torej ocenjuje na okoli 300.000, pri čemer z naskokom najvišji delež predstavljajo potomci prvega vala izseljevanja, medtem ko se je v okviru drugega in tretjega vala izselilo nekaj tisoč ljudi. Nekaj tisoč se jih je izselilo tudi še po osamosvojitvi Republike Slovenije, ko govorimo o "sodobni slovenski diaspori". Število kanadskih Slovencev se ocenjuje na nekje med 40.000 in 50.000. Kot navaja Drnovšek (2001, 174-177) se je po kanadski uradnih statistikah pred prvo svetovni vojno v državi naselilo le 2937 Slovencev in Hrvatov skupaj, med leti 1919 in 1939 pa se jih je iz jugoslovanske Slovenije v *Kanado* izselilo 4593 in se jih 1234 vrnilo. Pri kanadskih Slovencih gre torej v veliki večini za naseljence iz tretjega vala izseljevanja in njihove potomce. Precej priljubljena destinacija za slovenske izseljence je *Kanada* tudi v zadnjem desetletju.

Različne skupnosti po svetu živijo tako različne slovenske realnosti, da je vsakršno posploševanje zelo zahtevno. Tudi na ista območja priseljeni so se pogosto ločeno organizirali, na podlagi političnih delitev, različnih obdobjih priseljevanja in ponekod močnejše regionalne zavesti kot narodne (npr. Benečani in Prekmurci se pogosto niso vključili v slovenske društva/klube/domove, ampak so organizirali svoje, ki tudi danes še delujejo). Namen izseljevanja po Evropi je bil predvsem začasno delo, a se je le-to pogosto spremenilo v trajno izseljenstvo. Ohranjanje identitete je bilo za te rojake

lažje, ker so živeli relativno blizu matice in so se lahko pogosteje vračali domov ter tako ohranjali stike. Pomembno vlogo za ohranjanje narodne zavesti so igrale katoliške misije. Socialistična Jugoslavija je kot kolektiv izrazito podpirala le ideološko naklonjen del emigracije. Posledica je bila razdvojenost različnih skupnosti, ki traja še danes.

Slovenija danes financira učitelje, ki v evropskih državah izvajajo dopolnilni pouk slovenščine. Država pomaga tudi sobotnim slovenskim šolam v čezmorskih državah, ki primarno delujejo na prostovoljni osnovi. Živost slovenskih skupnosti v različnih državah v *Evropi* in po različnih društvih je danes zelo raznolika. Največ članstva in predvsem mladine je uspelo ohraniti po nekaterih društvih v *Nemčiji*, kamor se je sicer izselilo tudi največ rojakov (Slovenci po svetu 2002, 22-31). Za zgled ohranjanja slovenstva in jezika velja politična povojna migracija v *Argentini*. Poleg dejstva, da je bila *Argentina* najbolj odprta do priseljevanja in je bilo posledično najmanj mešanih zakonov, je zelo pomemben vidik tudi, da je pri tej skupini šlo za izobražence, ki so se takoj zavedali pomena strnjene naselitve, šolstva in siceršnje organiziranosti (Žigon 2001, 249-257). O intelektualni moči skupnosti priča tudi dejstvo, da je manj kot 7.000 ljudi v prvih desetletjih od naselitve izdajalo kar 74 različnih časopisov in revij, od tega največ leta 1957, ko jih je izhajalo kar 30 hkrati (Pertot 1991). A tudi ta skupnost se danes brez dvoma nahaja pred prelomnimi trenutki, ko umirajo zadnji pripadniki prve generacije, ki je bila do sedaj motor ohranjanja slovenstva. Takšne strategije ni premogla številčno sicer zelo močna medvojna emigracija, kjer pa so prevladovali delavci in kmetje, zato jih je asimilacija bistveno bolj načela. Posebej zanimiva skupina so potomci naseljencev v *Entre Riosu* iz 19. stoletja. Po skoraj stoletni popolni asimilaciji in stopljenosti v argentinsko družbo so šele pred dobrim desetletjem ugotovili svoj izvor in ga navdušeno sprejeli. Danes tam delujeta dve slovenski društvi, prirejajo tečaje slovenskega jezika, imajo sobotno radijsko oddajo o slovenstvu itd. (Valentinčič 2017). Prav ta skupnost nas opominja, da asimilacija ni nujno nepovratna, ampak je prisoten tudi trend iskanja korenin in reaktivacije identitet.

Za vse anglosaške države, kjer živijo slovenski izseljenci (*ZDA, Kanada, Avstralija*) lahko rečemo, da jim je skupno hitro izginjanje slovenskega jezika. Le tega je od vseh narodnostnih atributov najtežje ohraniti. A za razliko od zamejstva, kjer je jezik tudi mejnik narodne zavesti, temu v izseljenstvu ni tako. V številnih skupnostih se ohranjajo vsi ostali elementi, ki jih posamezniki na simbolni ravni prepoznavajo kot slovenske in na osnovi katerih se tudi povezujejo (šege in navade, tradicija, folklorna poustvarjalna dejavnost, ljubezen do pesmi in glasbe, občutek pripadnosti skupnosti), le jezik se je ohranil na nizki do zelo nizki ravni, predvsem za namen preprostejše situacijske komunikacije (npr. pozdravi, geste, vzkliki), ni pa prišlo do celovitega medgeneracijskega prenosa jezika.

Zelo različna je vključenost mladine v slovenske strukture, odvisna tako od preteklih odločitev in aktivnosti društev, kakor širših družbenih kontekstov. Kar nekaj društev je še zelo močnih in trdnih

(npr. folklorne skupine Kres v Clevelandu, Židana Marela v Chicagu, Mladi glas v Torontu in številne druge). V angleško govorečih državah so nadpovprečno močne tudi slovenske gospodarske strukture (npr. zavarovalnici in dobrodelni organizaciji v ZDA Slovenska narodna podporna jednota SNPJ in Kranjska slovenska katoliška jednota KSKJ ter posojilnica Moya Financial Credit Union).

Slika 1: Nagrobniki na pokopališčih so pogosta sled slovenske prisotnosti. Del kulturne dediščine, ki ga ne bo mogoče v celoti ohraniti, lahko pa se ga dokumentira.
Vir: Valentinčič Dejan, avtorska fotografija.

2. Oblike in pomen slovenske organiziranosti v svetu

Slovenci so se (enako kot drugi narodi) po izselitvi s slovenskega etničnega ozemlja v novi domovini organizirali, da bi z medsebojnim druženjem ohranjali svojo identiteto in vez z domovino, pa tudi, da bi si z medsebojno pomočjo lajšali tegobe v novem svetu. Način organiziranja po posameznih državah, pa tudi krajih znotraj držav, nikakor ni bil enak. Z množičnostjo je v izseljenskih skupnostih nastala kritična masa potrebna za ustanovitev lastnega narodnega doma, društva, kluba, pevskega zbora, župnije, zato obstajajo zelo različne časovnice in oblike organiziranosti. Organizacijski zgledi izvirajo iz izselitvenega okolja, torej dejansko odražajo tudi kulturno infrastrukturo izselitvenega okolja v pogojih novega sveta, predvsem ekonomsko moč in ambicioznost ter potrebe dotične izseljenske skupnosti. Glede na čas naseljevanja, število Slovencev, razloge za selitev in s tem povezano narodno zavednost, naklonjenost nove države itd. so se razvile zelo različne strukture. Nekatere so nespremenjene preživele do danes, druge so se skozi čas spreminjale, tretje so izginile.

Ker je bilo preteklo izseljevanje enovitejše in bolj strnjeno kot danes, sta bili skupni značilnosti samoorganiziranost in pogosto relativna izoliranost od dominantne družbe. Organizacije so bile sprva namenjene pomoči pri premagovanju izolacije in lajšanju integracije (Genorio 1989, 141), danes pa pomenijo združevanje z namenom ohranjanja identitete. Združujejo tudi ljudi z drugimi skupnimi interesi in prostočasnimi dejavnostmi (npr. petje, ples, lovstvo, balinanje), le da imajo dejavnosti v tem okviru izrazito etnični poudarek. Brez dvoma pa prav etničnost številne motivira, da jih take dejavnosti sploh zanimajo. Znotraj teh organizacij tako nastaja slovenska kulturna dediščina v izseljenstvu.

Klinar (1976, 108) razlikuje med dvema vrstama etničnih organizacij:

- stare institucije, ki so jih imigranti preslikali iz izvornih domovin (npr. Cerkev, družina; dodamo lahko časopise, pevske zbore, gledališke skupine itd.)
- nove institucije, ki se ustanovijo zaradi potreb imigrantov (npr. podporne jednote, banke; dodamo lahko narodne domove in cerkvene dvorane s svojo posebno vlogo, drugačno kot v izvorni domovini, ki ima poleg verske tudi širši kulturni in narodni pomen).

Genorio (1989, 142) pravi, da za obe vrsti velja, da se priseljenci vanje vključujejo zaradi zadovoljevanja svojih potreb na področju kulture, sociale, gospodarstva in politike. Klinar (1976, 111) trdi, da te institucije »prenašajo v etnično skupnost vrednote in norme imigrantske družbe, ki jih interpretirajo po svoje in priseljence tako povezujejo z novim socialnim okoljem.« Genorio opaža, da je možnost hitre asimilacije manjša, čim popolnejša je mreža imigrantskih institucij (1989, 142).

Poleg druženja v krajih bivanja so slovenske organizacije skrbele tudi za drugačne vezi z domovino: iz Clevelanda so npr. v 60. letih prejšnjega stoletja potekali čarterski poleti do Ljubljane, s katerimi so bili za slovenske potomce organizirani množični obiski "rodne grude" in znanih turističnih točk v državi, pa tudi veselic in rojstnih krajev prednikov. Zanimiv pojav so bila tudi "polka križarjenja"; slovenske turistične agencije v ZDA so namreč organizirale večtedenske plovbe iz ZDA, kjer so na ladjah gostovali številni ameriški polka ansambli in slovenski narodno-zabavni ansambli (Valentinčič 2017, 79). Danes so ti pojavi veliko bolj individualizirani, pomemben posrednik in pomoč pri t. i. iskanju korenin (zelo zanimiv pojav, ki mu je bilo do zdaj posvečene premalo raziskovalne pozornosti) pa so slovenska rodoslovna društva, ki delujejo po svetu (glej npr. Valentinčič 2016).

Slika 2: Slovenski narodni domovi so bili ena najpogostejši oblik druženja Slovencev v ZDA. Na sliki nekdanji narodni dom na 80. cesti v Clevelandu, ki je bil že zaprt, s tem pa izgubljen del slovenske kulturne dediščine.

Vir: Valentinčič Dejan, avtorska fotografija.

Slika 3: Slovenci so v ZDA zgradili tudi veliko svojih cerkva. Veliko etničnih župnij je bilo do danes zaprtih ali so postale teritorialne. Pri slednjih je ohranjanje kulturne dediščine težje. Na sliki cerkev sv. Janeza v Elyju v Minnesoti, nekdanja slovenska, danes pa teritorialna župnija.

Vir: Valentinčič Dejan, avtorska fotografija.

3. Primerjava slovenske izseljenske skupnosti v ZDA in Kanadi

Slovenski izseljenski skupnosti v ZDA in Kanadi sta si v nekaterih vidikih podobni (npr. v obeh primerih gre za anglosaški državi, za slednje je značilno, da se jezik med pripadniki diaspore dokaj hitro izgublja v korist angleščine), v marsičem pa se tudi razlikujeta. Najprej je potrebno opozoriti že na različno časovno obdobje, kdaj so se pripadniki slovenske diaspore v obe državi naselili. Kot že omenjeno, v ZDA absolutno prevladujejo potomci prvega vala izseljevanja, ki ga je kasnejše izseljevanje v manjših številkah zgolj dopolnjevalo. V Kanado je bilo izseljevanje v prvih valu zanemarljivo, v drugem še vedno majhno, največji del pripadnikov slovenske diaspore je izseljencev iz tretjega vala in njihovih potomcev. Državi se razlikujeta tudi po njihovih politikah, na kakšen način sta vključevali priseljence v svoji družbi. Medtem ko za ZDA velja politika t.i. asimilacije po modelu talilnega lonca, Kanada sledi politiki multikulturalizma (glej npr. Park in Burgess 1924; Kymlicka 1995; Valentinčič 2021).

Iz zgoraj navedenih razlogov je bil tudi tip naseljevanja Slovencev v obeh državah različen, enako velja za etnično infrastrukturo in organiziranost, ki je bila vzpostavljena v ZDA in v Kanadi, nenazadnje pa posledično to danes pomeni tudi deloma različno slovensko kulturno dediščino, ki je skozi čas v obeh državah nastala.

Slovenci v ZDA so oblikovali približno 800 naselbin, to je strnjene naselitve v soseskah, delih mestih ali celotnih krajih (Klemenčič 2023, 250). Ob najštevilčnejšem izseljevanju so se najpogosteje zaposlovali kot rudarji ali delavci v težki industriji, kot npr. železarski. Nekaj je bilo tudi kmetov, ki pa se večinoma niso strnjeno naseljevali. Najpomembnejše tri etnične institucije, ki so jih ustvarjali, so bile etnične župnije (s pripadajočimi dvoranami, kjer se je odvijalo tudi kulturno in družabno življenje), narodni domovi in bratske podporne jednote (te bi lahko v slovenski terminologiji označili kot hranilnice oz. zavarovalnice, kjer so se delavci samoorganizirali zaradi neobstoja socialnih zavarovanj v ZDA). Klemenčič (1991, 110) pravi, da je bilo do leta 1945 v ZDA ustanovljenih 43 slovenskih etničnih župnij, na podlagi pregleda časopisa *Ave Marija* pa lahko to število še nekoliko dvignemo, celo na 53. Vse to so (bile) katoliške župnije. Poleg tega je v ZDA obstajala še ena slovenska evangeličanska cerkev in sicer v Betlehemu v Pensilvaniji. Še večje je bilo število narodnih domov. Klemenčič (2001, 183) navaja, da je leta 1990 v ZDA delovalo 69 slovenskih narodnih domov. Po nekaterih drugih štetjih pa se število narodnih domov dviga celo preko številke 80. Bratske podporne jednote so bile tako gospodarsko-ekonomske institucije kot pomembne kulturne institucije, saj so viške sredstev namenjale različnim slovenskim dejavnostim. Enako velja tudi še danes. Kot finančne institucije so organizirane centralno (dve delujeta na nacionalni ravni, to sta Slovenska narodna podpora

jednota SNPJ in Kranjsko slovenska katoliška jednota KSKJ; še tri pa le znotraj nekaterih zveznih držav), nato pa imajo številne podružnice oziroma veje po številnih krajih, ki delujejo v obliki lokalnih društev in so angažirane predvsem na kulturnem nivoju. Kulturno delovanje pa ni bilo omejeno le na bratske podpore jednote, ampak so se ameriški Slovenci tudi drugače organizirali v mnoge pevske zборе, folklorne skupine, dramske skupine, medije itd. Številni zbori, folklorne skupine in mediji še delujejo, medtem ko so dramske skupine z upadom jezikovne kompetence ugasnile. O razsežnosti slovenske organiziranosti v ZDA lepo pričata podatka, da se je leta 1991 v iniciativo *United Americans for Slovenia*, ki je bila namenjena podpori slovenski osamosvojitvi, povezalo kar 659 slovenskih organizacij v ZDA. Valenčič (2001, 188) pa navaja, da je bil v Slovenskem narodnem domu na avenuju St. Clair v Clevelandu, ki je bil odprt leta 1924, gre za največji slovenski narodni dom v ZDA, sedež skoraj 100 društev in organizacij.

Za razliko od ZDA za Kanado velja, da se slovenski imigranti niso naselili tako razpršeno po vsej državi, ampak predvsem v urbanih središčih, kjer so bile na voljo službe (Toronto, Hamilton, Montreal, Ottawa, Winnipeg, Calgary, Edmonton, Vancouver, Thunder Bay itd.), zato je tudi skupnost nekoliko bolj povezana, saj le za ZDA velja, da številne naselbine in slovenske institucije pogosto živijo povsem izolirano življenje in nimajo stikov niti poznavanja drugih skupnosti. Kulturno delovanje je (bilo) podobno (pevske zbori, folklorne in gledališke skupine, lastni mediji), pri vzpostavljanju fizične infrastrukture pa lahko opazimo nekaj pomembnih razlik. Tudi Slovenci v Kanadi so zgradili svoje cerkve (le da je njihovo število precej manjše kot v ZDA). Pomembna razlika pa je, da v ZDA (z izjemo New Yorka in Lemonta pri Chicagu, ki ju oskrbujejo slovenski frančiškani) župnije upravljajo duhovniki, ki so del ameriških škofij in so cerkve del ameriške Katoliške cerkve. Duhovniki so danes večinoma rojeni v ZDA, a pogosto slovenskih korenin. V preteklosti pa so se tudi priseljevali z območja današnje Slovenije in postopoma postali ameriški državljani. Kanadskim Slovencem pa duhovno oskrbo nudijo slovenski lazaristi in salezijanci, ki so napoteni iz Slovenije in so del slovenskega reda. Svojih narodnih domov kanadski Slovenci niso gradili. To gre razumeti že iz razloga, kdaj je slovenska izseljenska skupnost v Kanadi nastala.¹ Zelo pogost prostor druženja so t.i. letovišča, to so posestva na podeželju blizu mest, kjer obstajajo družabne dvorane, športna igrišča, bazeni; poleg tega pa številne družine tam postavijo počitniške hišice ali prikolice in na teh letoviščih preživljajo konce tedna. Predvsem poleti so to središča slovenskega dogajanja. Nekaj takih posesti obstaja tudi v ZDA (npr. Pristava in SNPJ Farm v okolici Clevelanda), a veliko manj kot v Kanadi, kjer jih je

¹ Narodni dom je organizacijska oblika, ki je bila zelo popularna oblika v Habsburški monarhiji od šestdesetih let 19. stoletja dalje do začetka 20. stoletja, ko je prišlo do segmentacije društvene organiziranosti. Narodne domove so nasledili ljudski domovi (z dvoranami), "kapitalistični ponudnik" oddaje dvoran (recimo Union v Ljubljani), skrb za organiziranost šibkejših pa so prevzele zadruge in hranilnice. Torej narodni dom kot idealna oblika izgubi svojo prevlado konec 19. stoletja, tudi zaradi idejno-političnih delitev ter vzpona konkurenčnih telovadnih društev Sokola in Orla. Torej v času množične izselitve v Kanado narodni dom ni več idealna organizacijska oblika v Sloveniji.

zgolj v Ontariu 12. Kanadski Slovenci so ustanovili tudi nekaj svojih hranilnic, a ta vidik organiziranja je bil precej manj pomemben kot v ZDA (glej npr. Urbanc in Tourtel 1984; Genorio 1989, 147-153).

Slika 4: V času naseljevanja Slovencev v Kanado narodni domovi niso bili več priljubljena oblika organiziranja. Slovenci se pogosto družijo na letoviščih na obrobju mest. Na fotografiji eno izmed letovišč v okolici Toronta.

Vir: Valentinčič Dejan, avtorska fotografija.

Slika 5: V Kanadi živi tudi veliko izseljencev, ki so pripadniki slovenske manjšine iz Benečije v Italiji. Ti so se običajno organizirali ločeno. Tudi kulturna dediščina, ki so jo oni ustvarili danes izginja.

Vir: Valentinčič Dejan, avtorska fotografija.

4. Vpliv interneta, spletnih orodij in socialnih medijev na etnične skupnosti

V sodobnem času je internet postal osrednji medij, saj predstavlja globalno komunikacijsko infrastrukturo in je hkrati najbolj razširjen forum, kjer potekajo razprave in pogajanja o najrazličnejših temah (Medvešek 2012, 9). Internet ponuja različne možnosti komunikacije: ena na ena, eden z mnogimi ali mnogi z mnogimi (Ibid.). S sodobnimi informacijsko-komunikacijskimi tehnologijami je povezovanje ljudi veliko lažje kot nekoč. Lenarčič (2020, 168) navaja številne sociologe (Mlinar, Castells, Wellman, Barney, Terranova, Lee, Wellman), ki delijo ugotovitev, da je intenzivna uporaba IKT na vseh področjih vsakdanjega življenja v zadnjih desetletjih ustvarila nov tip družbe, ki ga imenujejo omrežena družba, oziroma še pogosteje informacijska družba. V zadnjem desetletju družbena omrežja privabljajo vse več ljudi, predvsem mladih. Uporabnikom omogočajo, da se predstavijo in komunicirajo v kibernetškem prostoru praktično brez dodatnih tehničnih ali programskih znanj. Preučevalci kibernetškega prostora govorijo o »virtualnih skupnostih« (Boykova 2015, 1).

Če temo proučujemo z etnične perspektive, situacija ni nič drugačna. Tu lahko razdelimo več različnih tipov pojavnosti, ki so za nas relevantni: posameznike, ki se povezujejo na etnični podlagi; posameznike, ki na svojih profilih eksplicitno izražajo svojo etnično identifikacijo; organizacije, ki spletna orodja uporabljajo za promocijo svojih dejavnosti itd. Izpostavljanje etnične identitete je običajno povezano z osebnim opolnomočenjem. Običajno ima populacija, ki se počuti marginalizirano, večjo motivacijo za to (Newsom & Lengel 2012, 33). V primerih diasporičnih skupnosti občutek marginalizacije ni nujno odvisen od diskriminacije. Dejstvo, da njihova kultura, jezik in identiteta ni dominantna, je lahko dovolj, da jo dojemamo kot ogroženo.

Realnost informacijske družbe v vsakdanje življenje migrantov prinaša pomembne spremembe. Nedelcu (2012) je pri preučevanju romunskih migrantov v Kanadi ugotovil, da informacijska tehnologija omogoča pojav »transnacionalne vsakdanje realnosti«. Ta temelji na »vseprisotnosti, simultanosti in neposrednosti interakcij na daljavo« (Lenarčič, 2020, 170). Na tak način izseljenci, ki so fizično oddaljeni od primarne domovine, lažje ostajajo povezani z njo, saj jim ta tehnologija omogoča vzdrževanje »transnacionalnih omrežij« socialne in čustvene opore, spremljanje kulturnih tradicij, stik z elementi izvorne kulture ipd. Lenarčič tako informacijsko tehnologijo v tem kontekstu označuje kot »družbeno lepilo«, ki migrante povezuje z izvorno kulturo, družinami in s prijatelji (Ibid).

Rheingold (1991, 5) definira virtualne skupnosti kot družbeni agregat, ki se razvije, ko zadostno število ljudi nadaljuje s svojimi razpravami dovolj dolgo in s pravim človeškim čutom, z namenom, da ustvarijo mrežo človeških odnosov v kibernetškem prostoru. Internet ni le medij prenosa

informacij, ampak je lahko tudi simbol razvoja in prihodnosti, kjer ima svoje mesto tudi manjšinski jezik (Medvešek 2009, 12). Elkinns (1997, 141) trdi, da virtualne etnične skupnosti niso nič manj resnične od običajnih etničnih skupnosti, saj imajo potencial, da postanejo tako pomembne za identiteto nekaterih ljudi, kot so obstoječe etnične skupnosti. Medvešek (2009, 12) meni, da lahko internet pomaga pri ustvarjanju etnične identitete, saj posameznik ali skupnost lažje ohranja stike s prebivalstvom s skupnimi interesi. Warschauer in De Florio-Hansen (2003, 22) pa menita, da se zdi, da internet v primerjavi z drugimi množičnimi mediji ne daje možnosti za ustvarjanje novih modusov etničnih identitet, lahko le pomaga pri vse večji dinamiki na področju razvoja etničnih identifikacij.

Virtualna skupnost je prosta nekaterih tradicionalnih kriterijev za opredelitev skupnosti: časa in prostora (Čikić 2002, 85). Cohen (1985 v Jones 1999, 210) pravi, da je virtualna skupnost skupnost brez fizičnih omejitev. Elkins (1997, 148) meni, da virtualne etnične skupnosti dajejo obstoječim fizičnim etničnim skupnostim možnost, da okrepijo in osvežijo skupnost ter ji omogočajo ohranjanje identitete in dejavnosti, ki bi jih sicer težko obdržali skozi generacije v majhnih enklavah sredi drugih družb. Virtualne etnične skupnosti dajejo posameznikom priložnost za nove načine medsebojnega povezovanja (Čikić 2002, 85). Internet povečuje možnost intenzivnih komunikacijskih valov, kar je pomembno za prihodnost etnične skupnosti (Medvešek 2009, 12).

Nekateri trdijo, da ne obstaja samo en svet, ampak da hkrati z resničnim življenjem obstaja življenje v kibernetskem prostoru, ki podpira ohranjanje starih identitet in hkrati ustvarjanje novih. Prav tako daje možnost ohranjanja svoje etnične identitete tistim, ki živijo stran od svoje etnične skupnosti (Čikić 2002, 81). Verhlust (1999, 30) trdi, da so tehnološke inovacije v mnogih primerih prinesle tako razvoj novih diasporičnih identitet kot transformacijo starih. Karim (1998 v Verhlust 1999, 31) pravi, da lahko govorimo o etnični identiteti, ki je skupna identiteta, ki se vzpenja in ni stara identiteta, temveč hibrid preteklih povezav, ponovno vzpostavljenih odnosov in izkušenj v resničnem življenju.

V današnjem kibernetskem prostoru igrajo socialna omrežja eno najpomembnejših vlog za medčloveške odnose, komunikacijo, preživljanje prostega časa in povezovanje z ljudmi enakih interesov. Ljudem dajejo veliko možnosti za samoizražanje in komunikacijo preko svojih spletnih profilov. Družbena omrežja so danes sestavni del vsakdana milijonov ljudi (Boykova 2015, 1). Družbena omrežja so danes splošno sprejeta kot orodje za samopredstavitve identitete (o začetkih tega glej npr. Zhao et al 2008). Ker imajo družbena omrežja pomembno vlogo v življenju posameznikov in različnih družbenih skupin, je nedvomno enako tudi za etnične skupnosti. Poleg tega, da je orodje za ohranjanje ali celo odkrivanje svoje etnične identitete, lahko daje skupnostim tudi novo dinamiko v njihovih življenjih in dejavnostih. Razmerje med virtualnim (online) in »resničnim« (offline) življenjem je vsekakor zapleteno in prepleteno (Medvešek 2012, 13).

Lenarčič (2020, 174) pravi, da so migranti preko IKT lahko v nenehnem stiku z domovino in diasporo, obenem pa so zanje te tehnologije uporabno orodje za pridobivanje raznovrstnih formalnih in neformalnih informacij o vsakdanjem življenju (kulturi, religiji, političnih zadevah ipd.), izobraževanju (jeziku, kulturi ipd.). Dodajmo, da če pri novih migrantih to velja predvsem z vidika spoznavanja nove države, hkrati pa ohranjanju stikov z izvorno domovino, pri pripadnikih diaspor, ki v izseljenstvu živijo že dlje časa oz. so potomci izseljenih, IKT pomeni lažjo možnost spoznavanja kulture, zgodovine, vsakdanjega življenja, politične situacije z domovino prednikov, iskanje korenin in sorodnikov itd, hkrati pa to lajša povezovanje znotraj izseljenske skupnosti, ohranjanje stikov, iskanje informacij ter priložnost za digitalizacijo kulturne dediščine izseljenske skupnosti, hkrati pa možnost za preselitev delovanja skupnosti tudi v virtualno okolje. Nadalje Lenarčič (Ibid.) navaja, da migranti z namenom lažje izmenjave informacij ter izražanja domovinskih čustev ustanavljajo virtualne skupine, kot so na primer Facebook strani Slovencev, ki živijo v različnih državah po svetu. Za te strani pravi, da opravljajo funkcijo »etničnih vasi«, saj po njegovem delujejo kot kratkoročni mehanizmi prilagajanja (npr. izmenjava informacij) migrantov novi kulturi in destinaciji, obenem pa preko njih tudi vzdržujejo stik z domovino oziroma njeno kulturo. Tudi tukaj lahko dodamo, da podobno velja za pripadnike diaspor, ki dlje časa živijo v izseljenstvu, vsebine in poudarki so drugačni in prilagojeni njihovi realnosti in interesom. Po tem naj bi migrant (in enako velja za pripadnika diaspore) lahko imel nenehne stike z izvorno deželo in je v njej so-prisoten (Zhao 2003) in zato opredelitve prisoten/odsoten, domovina/tujina, blizu/daleč niso več aktualne (oziroma vsaj tako enoznačne bi lahko dodali, op. a.), ampak to posamezniku omogoča, da se nahaja v vmesnem prostoru, kar pomeni, da ni ne tu ne tam, ampak hkrati tu in tam (Lenarčič, 2020, 174). Seveda pa vse to odpira širša vprašanja ali lahko digitalne stike enačimo s fizično prisotnostjo z vidika njihove kvalitete in pristnosti.

Mikola in Gombač (2008, 48) ugotavljata, da za večino klasičnih spletnih strani Slovencev po svetu brez dvoma drži (oz. je držalo v času pisanja članka, od takrat je minilo že preko 15 let), da v času omrežene družbe lahko govorimo o virtualni diaspori, kjer se kiber prostora s strani izseljencev in njihovih potomcev uporablja z namenom sodelovanja ali vključevanja v online medsebojne transakcije. Nadaljujeta, da takšna virtualna interakcija lahko poteka med člani diasporne skupine, ki živijo v isti državi ali v različnih državah in so povezani s posamezniki ali skupinami v domovini ali z nečlani skupine v državi gostiteljici in drugod. Povzemata Laguerrea (2002, 1), da je virtualna diaspora kiber-širitev prave (fizične) diaspore in da nobena virtualna diaspora ne more obstajati brez resničnega (fizičnega) kontakta. Za pregledane spletne strani Slovencev po svetu Mikola in Gombač (2008, 48) ugotavljata, da jih je večina zastavljenih tako, da so narejene kot podpora določenemu društvu, zvezi, skupini v smislu kiber-širitve prave diaspore. Običajno so geografsko zamejene in se obračajo na krog ljudi, ki so že člani te skupine ali pa bi si želeli to postati. Imajo tudi povezave na uradne spletne strani slovenske države; po eni strani zato, da o Sloveniji informirajo svoje člane in simpatizerje, po drugi pa zato, da državo opozorijo na svoj obstoj in vlogo. Ugotavljata, da komunikacija

na teh spletnih straneh sicer teži k interaktivnosti, a je v večini primerov enosmerna, zato se njihova vsebina spreminja počasneje oz. ostaja nespremenjena. Kot takšna je zato bistveno bolj naklonjena možnosti ohranjanja narodne in kulturne dediščine med Slovenci po svetu. Dodajmo, da je na tem področju v zadnjih 15 letih gotovo prišlo do pomembnih sprememb, ko večjo vlogo prevzemajo socialna omrežja, kjer je komunikacija običajno dvosmerna, medtem ko spletne strani danes igrajo predvsem vlogo podajanja osnovnih informacij ter so namenjene enosmernemu informiranju in običajno niti ne zasledujejo več cilja interaktivnosti, saj forumi danes niso več aktualna platforma.

Slika 6: Kljub selitvi številnih dejavnosti na splet v sodobnem času, se tudi mlajše generacije še udeležujejo fizičnih druženj in aktivnosti, le v manjšem obsegu. Na sliki primer Pristava campa.

Vir: Valentinčič Dejan, avtorska fotografija.

Slika 7: Primer druženja mladih na SNPJ Recreation Center.

Vir: Valentinčič Dejan, avtorska fotografija.

5. Sodobno upravljanje kulturne dediščine in njena digitalizacija, s poudarkom na kulturni dediščini v izseljenstvu

Kulturno dediščino se običajno definira kot dobrine podedovane iz preteklosti, ki jih neka skupnost opredeli kot odsev in izraz svojih vrednot, identitet, verskih in drugih prepričanj, znanj in tradicij (glej npr. Delak Koželj 2009). Organizacija Združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo (UNESCO) v Konvenciji o varstvu svetovne in naravne dediščine razvršča kulturno dediščino v tri skupine in sicer spomenike, skupine stavb in krajino (glej npr. Ivanc 2012). Cilj dobrin, ki jih opredelimo kot kulturno dediščino je njihova ohranitev, ali vsaj dokumentacija pred izginotjem, če ohranitev ni mogoča, saj "so nosilci zgodb naše skupne preteklosti, ki odgovarjajo na vprašanja, kako so naši predniki živeli, kako verovali, kako doživljali svet in sveto, pa tudi lepo. /.../ Ko se zavemo, da so v podedovanem korenine vsakega izmed nas, se vzpostavi intimna vez s preteklostjo, rodi se zavedanje, da so nas zgodbe preteklosti izoblikovale v to kar danes smo. Ostaline preteklosti postanejo naš skupen, kolektiven spomin, ki ustvarja družbo v kateri živimo. Postanejo naša skupna identiteta iz katere črpamo izkušnje, znanje, vrednote in skozi ponotranjeno razumevanje preteklosti oblikujemo sedanost, ki predstavlja temelj prihodnosti." (Kulturna dediščina 2021).

Sodobno upravljanje kulturne dediščine je povezano z digitalnimi rešitvami in priložnostmi, ki jih omogoča povečana uporaba umetne inteligence, ki kot tehnologija na področju kulturne dediščine predstavlja konceptualni prelom. Umetna inteligenca na eni strani ponuja številne priložnosti, a tudi izzive in tveganja, ki so povezana z avtorstvom in unikatnostjo, kot temeljno lastnostjo kulturne dediščine (Russell 2010). Nesporno bo povečana uporaba umetne inteligence vplivala na naša življenja, bivanje, druženje, opravljanje vsakodnevnih opravil, pa tudi doživljanje kulturne dediščine. Ob tem se zastavljajo strokovna vprašanja o hranjenju, interpretiranju in prezentiranju kulturne dediščine (Münster 2024, Mignosa 2016).

Splošno sprejeta definicija kulturne dediščine jo opredeljuje kot vrednoto v vseh svojih pojavnih oblikah. Je pomemben in nedeljiv del lokalne, regionalne, nacionalne in evropske identitete, predstavlja kakovost življenjskega okolja in je ključni vir uravnoteženega razvoja regij ter Republike Slovenije. Dediščina je temelj kulturne pestrosti Slovenije, ki se prepleta z izjemno krajinsko in biotsko raznovrstnostjo, privlačnosti države za življenje njenih državljanov, za izobraževanje, za razvoj, za umetniško ustvarjanje, za turizem in druge gospodarske dejavnosti. Kulturna dediščina širi prepoznavnost Slovenije v mednarodni skupnosti (Ministrstvo za kulturo 2024). Ob tem pa Slovenija posveča pozornost kulturni dediščini, ki je rezultat delovanja slovenske zamejske in izseljenske skupnosti. V ta namen slovenske nacionalne institucije (predvsem Nacionalna in univerzitetna

knjižnica in Arhiv Republike Slovenije) skrbita za strokovno pomoč zainteresiranim organizacijam, izvajata evidentiranje in v skladu z možnostmi tudi pri prenosu gradiva – v skladu z nacionalnimi pravili in mednarodnimi standardi, ki urejajo status kulturne dediščine – v Republiko Slovenijo (Arhiv Republike Slovenije 2024; Narodna in univerzitetna knjižnica 2024; prim. Bocyte 2020).

Celostno ohranjanje kulturne dediščine je mogoče doseči z bolj usklajenim sodelovanjem med vsemi javnimi, institucionalnimi in zasebnimi dejavniki. Pravica do dediščine spada med človekove pravice, saj ohranjanje dediščine in njena trajnostna uporaba spodbujata človekov družbeno kulturni razvoj in izboljšujeta kakovost življenja. Dediščina ima pomembno vlogo tudi pri graditvi bolj povezane, mirne in demokratične družbe ter obenem pospešuje trajnostni razvoj, spodbuja kulturno raznolikost in sodobno ustvarjalnost (UNESCO 2016).

Delo na področju varstva kulturne dediščine med drugim vključuje identificiranje dediščine, njeno dokumentiranje, preučevanje in interpretiranje, celostno ohranjanje dediščine in njeno vključevanje v sodobno življenje, razvijanje zavesti o njenih vrednotah, omogočanje dostopa do dediščine, izobraževanje in informiranje, prepoznavanje potencialov kulturne dediščine za gospodarski, družbeni in trajnostni razvoj ter kontinuirano vključevanje v razvojne projekte na lokalni in nacionalni ravni. Pri UNESCO navajajo, da vedenje o dediščini vključujejo v vzgojo, izobraževanje in usposabljanje na vseh ravneh, varstvo in ohranjanje dediščine pa si želijo voditi v dialogu z vsemi deležniki (UNESCO 2016).

Vlada Republike Slovenije med dolgoročne cilje uvršča povečanje zavedanja o družbenih vrednotah dediščine in izboljšati njeno dostopnost, s tem pa spodbuditi vključevanje posameznikov, skupnosti in drugih deležnikov v dediščinske dejavnosti in doseči večjo prepoznavnost dediščine v Sloveniji in mednarodnem prostoru. Na področju razvoja pa zasleduje cilj spodbujanja raznolike uporabe in ponovne uporabe dediščine ter izkoriščanje njenih potencialov, povečanje učinkovitosti pravnega in finančnega okvira varstva in ohranjanja dediščine, zagotavljanje večje usposobljenosti in učinkovitosti javnega sektorja za varstvo dediščine ter izboljšanje medresorskega sodelovanja in izboljšanje kakovosti življenja z ohranjanjem dediščine in spodbujanjem dediščinskih dejavnosti. Med cilji je povsem na zadnjem mestu kot cilj naveden cilj vključevanje dediščine v informacijsko družbo (Ministrstvo za kulturo 2024).

Evropska strategija kulturne dediščine za 21. stoletje, sprejeta na Odboru ministrov na 1278. zasedanju namestnikov ministrov Sveta Evrope 22. februarja 2017, določa nabor priporočil. Svet Evrope je na temelju politične zaveze o večji enotnosti svojih članic, in zasledujoč cilj harmonizacije ukrepov na področju kulture in kulturne dediščine predlagal nadgradnjo obstoječih dokumentov s sprejemom Evropske listine stavbne dediščine (Amsterdamska listina). Ob tem so sprejeli stališče

o nenadomestljivem prispevku strokovnjakov o dediščini ter upoštevanje tehnološkega razvoja, še posebej na informacijskem področju. Svet Evrope je tako v priporočilu o spodbujanju vključevanja državljanov in lokalnih oblasti pri ovrednotenju vsakdanje dediščine predlagal povečanje ozaveščenosti o digitalnih orodjih za promocijo in izmenjavo dediščine ter ustvarjanje avdiovizualnih in digitalnih programov, ki vključujejo prebivalstvo, s ciljem aktivne udeležbe državljanov (Ministrstvo za kulturo 2024).

Dostopnost do dediščine – oddaljen dostop ali dostop na sami lokaciji – predstavlja dodano vrednost in je tudi eden od namenov ohranjanja naše dediščine, ki je skupno dobro. Njene različne oblike, snovne in virtualne, fizične in kognitivne, v ljudeh vzbujajo najrazličnejše zaznave. To iskanje je tesno povezano s spoštovanjem človeške raznolikosti in različnimi interpretacijami, ki jih dediščina ponuja. Temeljiti mora na podrobnem znanju morebitnih ciljnih skupin in njihovih potreb, obenem pa mora biti rigorozna in ustvarjalna, da bi privabila čim širše občinstvo ter ga aktivno vključila. Za razvoj izkušenj z dediščino je na voljo širok razpon metod in tehnik, mehanizmi pa vključujejo udeležbo ljudi in nadgradnjo resničnosti. Digitalna orodja in omrežja nam dajejo priložnosti za oblikovanje novih komunikacijskih poti, ki spodbujajo interaktivnost, torej odzivanje uživalcev kulturne dediščine v realnem času. To je še posebej pomembno, saj dediščina ponazarja ustvarjalno genialnost človeštva skozi zgodovino, zato je hkrati vir ustvarjalnosti. Če omogočimo dostop širokemu krogu uporabnikov, bomo kot skupnost dosegli oblikovanje sproščenega odnosa do skupne dediščine (prim. Ministrstvo za kulturo 2024).

Za tematiko ciljnega raziskovalnega projekta in glede na stanje slovenskih izseljenskih društev v Združenih državah Amerike – nekoliko manj v Kanadi – je zaradi institucionalne zrelosti in visoke starosti aktivnih deležnikov organizacije, pomembno priporočilo o podpiranju medgeneracijskih in medkulturnih projektov o dediščini. Takšni projekti krepijo dialog, krepijo spoštovanje najrazličnejših dediščinskih izkušenj in povezav ter z izmenjavo pogledov in izkušenj omogočajo deležnikom razvoj potencialov ter krepitev socialne povezanosti, na drugi strani pa razširjajo zavedanje o pomenu kulturne dediščine in njenega ohranjanja, tudi v digitalni obliki za namen strokovne obdelave dediščine ali za njeno prezentacijo.

Varovanje, obnavljanje in obogatitev dediščine pomeni neprestano uvajanje novih rešitev v spreminjajočem se kontekstu, izvajanje multidisciplinarnih in interdisciplinarnih raziskav, preskušanje novih modelov in novih metod ter spodbujanje racionalne uporabe novih tehnologij. UNESCOV strateški dokument predvideva sodelovanje strokovnjakov z različnih področij, vključno s strokovnjaki za nove tehnologije, ki najbolj poznajo njihov potencial in omejitve. Priporočena je uporaba neinvazivnih tehnologij za namen digitalizacije, nadgrajene resničnosti, modeliranje in druge oblike virtualne resničnosti. Posebno pozornost je treba nameniti tehnologijam za potrebe

predstavitev dediščine (modeliranje, 3-tiskanje), torej reproduciranje dediščine (Antlej 2010; Antlej et al 2011; Antlej et al 2018; UNESCO 2018).

V okviru projekta smo preučevali ohranjenost in dostopnost kulturne dediščine, z mislijo na razpoložljivost in dostopnost digitalnih informacij o dediščini ter izdelavi zbirnika informacij, ki bi kulturno dediščino približalo uporabnikom.

Krovni slovenski dokumenti za področje dediščine urejajo dediščinsko ureditev za ozemlje Republike Slovenije. Izjema je arhivsko in delno knjižno gradivo, ki so ga ustvarili pripadniki slovenskega naroda ali o njih njim nadrejene oblasti izven sedanjega ozemlja Republike Slovenije. To področje je urejeno z meddržavnimi pogodbami, ki pa niso v celoti uresničene. Vzporedno z dogovarjanjem o prenosu gradiva pa je vseskozi potekalo evidentiranje gradiva, kot pripravljalni aktivnosti za prenos arhivskega gradiva ali za izdelavo reprodukcij gradiva (Zwitter 1967). Na področju knjižnega gradiva gre predvsem za medkulturno in institucionalno sodelovanje, ki se strateško navezuje na za slovensko zgodovino pomembno gradivo ter na območja (bodisi v zamejstvu bodisi v izseljenstvu), kjer strnjeno prebivajo pripadniki slovenske manjšine in izseljenci ter njihovi potomci. Narodna in univerzitetna knjižnica torej skrbi za evidentiranje gradiva, po potrebi poskrbi za prenos gradiva v svoje depoje ter za njegovo prezentacijo. S tem obe osrednji nacionalni instituciji (Arhiv Republike Slovenije za področje arhivskega gradiva in Narodna in univerzitetna knjižnica za področje knjižnega gradiva) skrbita v prvi vrsti za evidentiranje gradiva v skladu s svojimi kadrovskimi in finančnimi zmoglostmi. Kot je bilo ugotovljeno v okviru tega projekta obstaja precej gradiva (narodnih domov v ZDA, organizacij v ZDA in Kanadi ter župnij), ki ni celovito in sistematično evidentirano. Ob tem pa je treba opozoriti na večje uspehe pri prenosu dediščine, kot je prenos Studie Slovenice, zapuščine Edija Gobca, zapuščini Jožeta Velikonje, Rada L. Lenčka.

Slika 8: Primer še obstoječega slovenskega napisa v cerkvi v kraju St. Stephen v Minnesoti, ki so ga ustanovili Slovenci.

Vir: Valentinčič Dejan, avtorska fotografija.

Slika 9: St. Stephen, Minnesota, vidne sledi Slovenci puščajo tudi na zasebni infrastrukturi. Tam jih je najtežje ohraniti, lahko pa se jih pravočasno dokumentira, pred izginotjem.

Vir: Valentinčič Dejan, avtorska fotografija.

6. Literatura

Arhiv Republike Slovenije (2024). Teme in projekti Arhiva Republike Slovenije, <https://www.gov.si/drzavni-organi/organi-v-sestavi/arhiv/teme-in-projekti/> (30. 9. 2024).

Antlej, Kaja (2010). Use of 3D technologies in new product development. Problems of conventional new product development (NPD) consist of long standing procedures, unrepeatability of processes that are also difficult to track, inaccurate realizations, poor communication. *Proceedings: MIPRO 2010*, 268-273.

Antlej, Kaja et al (2011). Combining 3D Technologies in the Field of Cultural Heritage: Three Case Studies. V: Dellepiane, M et al (ur.): The 12th International Symposium on Virtual Reality, Archaeology and Cultural Heritage VAST.

Antlej, Kaja et al (2018). Mixed Reality for Museum Experiences: A Co-Creative Tactile-immersive Virtual Coloring Serious Game. V: 2018 3rd Digital Heritage International Congress (DigitalHERITAGE) held jointly with 2018 24th International Conference on Virtual Systems & Multimedia (VSMM 2018) San Francisco: IEEE.

Bocyte, R.; Oomen, J (2020). Content Adaptation, Personalisation and Fine-grained Retrieval: Applying AI to Support Engagement with and Reuse of Archival Content at Scale. In Proceedings of the 12th International Conference on Agents and Artificial Intelligence (ICAART 2020), Valletta, Malta, 22–24 February 2020.

Boykova, Lyudmila (2015). Online social activism of students: social media as an innovative tool for personal empowerment. Doctoral dissertation. Nova Gorica: School of Advanced Social Studies.

Cohen, A. P. (1985). The symbolic construction of a community. London: Tavistock Publications.

Čikić, Sanja (2002). Povezovanje Slovencev po svetu s pomočjo interneta : vzpostavljanje virtualnih etničnih skupnosti. *Dve domovini*, 16, 81-98.

Drnovšek, Marjan (1991). Pot slovenskih izseljencev na tuje. Ljubljana: Mladika.

Delak Koželj, Zvezda (2009). Etnologija in varstvo naravne in kulturne dediščine. *Vestnik*, Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, XXI, 86.

Drnovšek, Marjan (2001). Izselsevanje Slovencev v Severno Ameriko. V: Trebše-Štolfa, Milica in Klemenčič, Matjaž (ur.). Slovensko izseljenstvo. Zbornik ob 50-letnici Slovenske izseljenske matice. Ljubljana: Združenje Slovenska izseljenska matica.

Elkins, David (1997). Globalization, Telecommunication, and Virtual Ethnic Communities. *International Political Science Review*, 18, 2 139-152.

Genorio, Rado (1989): Slovenci v Kanadi. Ljubljana: Inštitut za geografijo.

Ivanc, Tjaša (2012). Varstvo nepremične kulturne dediščine (pravna ureditev). Maribor: De Vesta, 16.

Jones, Steve (1999). *Doing Internet research: Critical Issues and Methods for Examining the Net*. London: SAGE.

Karim, Karim H (1998). *From Ethnic Media to Global Media: Transnational Communication Networks Among Diasporic Communities*. Ottawa, Carleton University.

Klemenčič, Matjaž (1991). Slovenci v Združenih državah Amerike. *Zgodovinski časopis*, 45, 2, 107-112.

Klemenčič, Matjaž (2001). Slovenske naselbine v Združenih državah Amerike. V: Trebše-Štolfa, Milica in Klemenčič, Matjaž (ur.). Slovensko izseljenstvo. Zbornik ob 50-letnici Slovenske izseljenske matice. Ljubljana: Združenje Slovenska izseljenska matica.

Klemenčič, Matjaž (2023). Zgodovina odnosov med Slovenci in ZDA. V: Lorber, Lučka in Glavič, Peter (ur.). *Center za zaslužne profesorje in upokojene visokošolske učitelje Univerze v Mariboru: 2019-2023*. Maribor: Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba

Klinar, Peter (1976). *Mednarodne migracije. sociološki vidiki mednarodnih migracij v luči odnosov med imigrantsko družbo in imigrantskimi skupnostmi*. Ljubljana: Obzorja.

Kulturna dediščina (2021). Maribor: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije.

Kymlicka, Will (1995). *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford: Clarendon.

Laguerre, Michel (2002). *Virtual Diasporas: A New Frontier of National Security*, <http://www.nautilus.org/gps/virtual-diasporas/paper/Laguerre.html> (20. 8. 2008).

Lenarčič, Blaž (2020). Migracijski proces v omrežni družbi. *Dve Domovini*, 51, 167-183.

Medvešek, Mojca (2012). Podoba slovenske narodne manjšine, ki živi na območju avstrijske Koroške, na svetovnem spletu. *Razprave in dokumenti*, 7, 8-51.

Mignosa, A (2016). *Theory and Practice of Cultural Heritage Policy*. In *The Artful Economist: A New Look at Cultural Economics*; Rizzo, I., Towse, R., Eds.; Springer International Publishing: Cham, Switzerland, 227–244.

Mikola, Maša in Gombač, Jure (2008). Internet kot medij ohranjanja narodne in kulturne dediščine med Slovenci po svetu. *Stare dileme novih rešitev*. *Dve Domovini*, (28). Pridobljeno od <https://ojs.zrc-sazu.si/twohomelands/article/view/11151>

Ministrstvo za kulturo (2024). Direktorat za kulturno dediščino, <https://www.gov.si/drzavni-organi/ministrstva/ministrstvo-za-kulturo/o-ministrstvu/direktorat-za-kulturno-dediscino/> (30. 9. 2024)

Münster, Sander, di Lenardo, Isabella, Henriksson, Juha, Isaac, Antoine, Graf, Manuela Milica, Beck, Clemens, Johan (2024). *Artificial Intelligence for Digital Heritage Innovation: Setting up a R&D Agenda for Europe*. *Heritage* 2024, 7(2), 794-816; <https://doi.org/10.3390/heritage7020038>.

Narodna in univerzitetna knjižnica (2024). Zbirka knjižničnega gradiva Slovencev v zamejstvu in po svetu, <https://www.nuk.uni-lj.si/nuk/organizacija/zbirka-slovenci-po-svetu> (30. 9. 2024).

Nedelcu, Mihaela (2012). Migrants' New Transnational Habitus: Rethinking Migration through a Cosmopolitan Lens in the Digital Age. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 38 /9, 1339 –1356.

Newsom, Victoria A. in Lengel, Lara (2012). Arab Women, Social Media, and the Arab Spring: Applying the framework of digital reflexivity to analyze gender and online activism. *Journal of International Women's Studies*, 13(5), 31-45.

Park, Robert E. In Burgess Ernest W. (1924). *Introduction to the Science of Sociology*. Chicago: The University of Chicago Press.

Pertot, Marjan (1991). *Bibliografija slovenskega tiska v Argentini 1945-1990*. II. del, Časopisje. Trst: Knjižnica Dušana Černeta.

Rheingold, Howard (1991): Virtual Reality: The Revolutionary Technology of Computer-Generated Artificial Worlds - and How It Promises to Transform Society. New York: Simon & Schuster.

Russell, S. J. (2010). Artificial Intelligence a Modern Approach; Pearson Education, Inc.: Indianapolis, IN.

Slovenci po svetu (2002). Ljubljana: Rafaelova družba in Zveza slovenskih izseljenskih duhovnikov.

UNESCO (2024). About living heritage and education. UNESCO, <https://ich.unesco.org/en/about-01159> (30. 9. 2024).

UNESCO (2018). Concept of Digital Heritage. UNESCO: London, UK, 2018.

Urbanc, Peter in Tourtel, Eleanor (1984). Slovenians in Canada. Hamilton: The Slovenian Heritage Festival Committee.

Valenčič, Joseph (2001). Slovenski narodni domovi v ZDA. V: Trebše-Štolfa, Milica in Klemenčič, Matjaž (ur.). Slovensko izseljenstvo. Zbornik ob 50-letnici Slovenske izseljenske matice. Ljubljana: Združenje Slovenska izseljenska matica.

Valentinčič, Dejan (2013). Slovenija in rojaki izven matične domovine. V: Avbelj, Matej et al (ur.). Evropska Slovenija. Prispevki za nov nacionalni program. Ljubljana: Inštitut Karantanija in Inštitut Nove revije.

Valentinčič, Dejan (2016). Vračanje potomcev slovenskih izseljencev v ZDA in Kanadi k slovenski identiteti v kontekstu globalnega trenda individualizacije. Dve domovini, 44, 153-166.

Valentinčič, Dejan (2016). Pomen in dinamike organiziranosti izseljenskih skupnosti ter kratek pogled v trenutno izseljevanje iz Slovenije. V: Mikelj, Tomaž (ur.). Migracije. Zbornik strokovnih prispevkov za mentorje zgodovinskih krožkov. Ljubljana: Zveza prijateljev mladine Slovenije.

Valentinčič, Dejan (2017). Entre Rios: "Ko Slovenec ugotovi, da je slovenskega rodu, se v njem nekaj premakne. Casnik.si. Dostopno na: <https://casnik.si/entre-rios-ko-slovenec-ugotovi-da-je-slovenskega-rodu-se-v-njem-nekaj-premakne-ii-del/>.

Valentinčič, Dejan (2021). Medetnična integracija v lokalnem okolju. Primer Nove Gorice in Gorice. Ljubljana in Gorica: Inštitut ASEF in Goriška Mohorjeva družba.

Verhlust, Stefan (1999). Diasporic and transnational communication: technologies, policies and regulation. *Javnost*, 6, 26-36.

Zhao, Shanyang (2003). Toward a Taxonomy of Copresence. *Presence* 12/5, 445–455, http://astro.temple.edu/~bzhao001/Taxonomy_Copresence.pdf (12. 9. 2019).

Zwitter, Fran (1967). Arhivska konvencija z Avstrijo iz leta 1923 in vprašanje njene izvedbe. *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 1967, 3, 270-285.

Žigon, Zvone (2001). Slovenska politična emigracija v Argentini. V: Trebše-Štolfa, Milica in Klemenčič, Matjaž (ur.). *Slovensko izseljenstvo. Zbornik ob 50-letnici Slovenske izseljenske matice*. Ljubljana: Združenje Slovenska izseljenska matica.

Warschauer, Marco in De Florio-Hansen, Inez (2003). Multilingualism, identity, and the Internet. V: Hu, A. in De Florio-Hansen I. (ur.). *Multiple identity and multilingualism*, Tübingen: Stauffenburg.

UPORABA DIGITALNIH PLATFORM PRI SLOVENSКИH IZSELJENSKIH SKUPNOSTIH V ZDA IN KANADI

1. Metodološki pristop

Inštitut ASEF se je v prijavi dotičnega projekta zavezal pripraviti popis in analizo, koliko in kako delujoče slovenske organizacije v ZDA in Kanadi uporabljajo digitalne platforme. V Kanadi, kjer je skupnost mlajšega izvora in je organizacij tudi manj, imajo pristojne institucije Republike Slovenije dokaj celovit pregled nad številom slovenskih izseljenskih organizacij, ki delujejo v tej državi. Drugače pa je v ZDA. Že tudi stoletje in pol stare slovenske naselbine in organizacije so že med seboj šibko povezane, številne pa živijo tudi povsem samostojna (in izolirana) življenja ter stikov z drugimi slovenskimi organizacijami v državi nimajo, še manj pa z institucijami Republike Slovenije. Raziskovalci smo se zato odločili, da bi bil vzorec, če bi se omejili zgolj na manjše število poznanih organizacij, s katerimi imajo stike slovenske institucije (Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, Veleposlaništvo RS v Washingtonu, Generalni konzulat Vlade RS v Clevelandu itd.) nereprezentativen, končni rezultati projekta pa zelo pomanjkljivi. Zato smo se odločili, kljub omejenemu številu raziskovalnih ur, ki jih je financiral projekt, na lastne stroške ter v prostem času raziskovalcev pripraviti svoj lasten čim bolj celovit popis vseh slovenskih izseljenskih organizacij, ki delujejo v ZDA (da takšen celovit seznam organizacij in tudi redno spremljanje njihovih dejavnosti ne obstaja, štejeemo za velik primanjkljaj slovenskih politik do izseljenstva, saj je predpogoj za uspešne politike poznavanje subjektov, za katere si pristojen). Kot izhodišče smo nameravali vzeti seznam 659 organizacij in skupin, ki so bile leta 1991 povezane v iniciativo *United Americans for Slovenia* ter preučiti, koliko od teh organizacij je danes še delujočih, koliko se jih je zaprlo ter ali so mogoče aktivne še kakšne, ki niso bile del te iniciative. Žal pa tega seznama ni bilo mogoče najti. Izkazalo se je, da si ga nihče od akterjev osamosvojitve ni shranil. To je bila velika ovira na našo raziskavo, a vendarle upamo, da se je seznam kje ohranil in se bo v prihodnje našel, saj bi bila njegova trajna izguba izjemna kulturna škoda za slovensko zgodovino in zgodovino.

Zaradi te omejitve smo raziskovalci začeli seznam pripravljati tako rekoč od začetka, preko brskanja po literaturi, starih časopisih, internetnih straneh, s spraševanjem poznavalcev, elektronskim dopisovanjem s pripadniki skupnosti itd. To je zahtevalo desetine ur brezplačnega dela in truda, a gnalo nas je prepričanje, da se splača, da gre za seznam, ki bi ga slovenska stroka in širša javnost nujno potrebovali in če ga nihče ni pripravil, dajmo ga mi. Zbiranje podatkov je potekalo od pričetka projekta oktobra 2022, pa vse do januarja 2024. V tem času se je sproti tudi že opravljala

analiza uporabe digitalnih platform. **S ponosom lahko zaključimo, da nam je uspelo pripraviti seznam 497 slovenskih organizacij, ki delujejo oz. so delovale v ZDA in Kanadi.** Pri narodnih domovih in župnijah smo v popis vključili tako aktivne kot že zaprte organizacije, saj gre za fizično infrastrukturo in je v vsakem primeru zanimiva njihova usoda, predvsem z vidika arhivov in širše kulturne dediščine. Pri ostalih organizacijah smo v popis vključili še delujoče skupine, saj bi bilo podatke o ostalih praktično nemogoče dobiti, pogosto za njimi ni ostalo veliko materialnih sledi. Za vsako od v popis vključenih organizacij nas je v nadaljevanju zanimalo, ali je še aktivna ter katerih digitalnih platform se poslužuje in s kakšnim namenom. Popis smo izvedli v obliki štirih različnih kategorij: za Kanado, kjer je število organizacij manjše, smo vse združili v eno skupino; v ZDA pa smo jih razdelili v tri skupine: slovenske župnije, narodni domovi in druge organizacije. Prvi dve kategoriji smo ločeno obravnavali, ker gre za fizične ustanove, ki so zagotovo imele tudi svoje arhive. Se pa razlikujejo po tem, da so (bile) župnije del ameriških škofij in je torej usoda arhivov in kulturne dediščine v primeru zaprta ali združitve župnije odvisna tudi od ameriške Katoliške cerkve. Narodni domovi so (bili) običajno v lasti svojih članov, delničarjev, ki tudi odločajo o prihodnosti organizacije, upravljanjem z arhivi itd. V tretji kategoriji so vse ostale organizacije, nekatere so formalne, pri drugih gre le za neformalne kulturne skupine, nekatere imajo svoje prostore, druge ne itd.

Med 497 organizacijami, ki smo jih popisali, je 252 samostojnih organizacij, 245 pa je podružnic nacionalnih bratskih organizacij (SNPJ, KSKJ in SUA – Slovenske (ženske) zveze. Pri popisu digitalne prisotnosti smo se omejili zgolj na samostojne organizacije, saj se je iz preliminarne popisa izkazalo, da je digitalna prisotnost podružnic precej nizka (najpogosteje nimajo nobenega digitalnega medija ali zgolj Facebook profil, drugje jih praktično ni zaznati).²

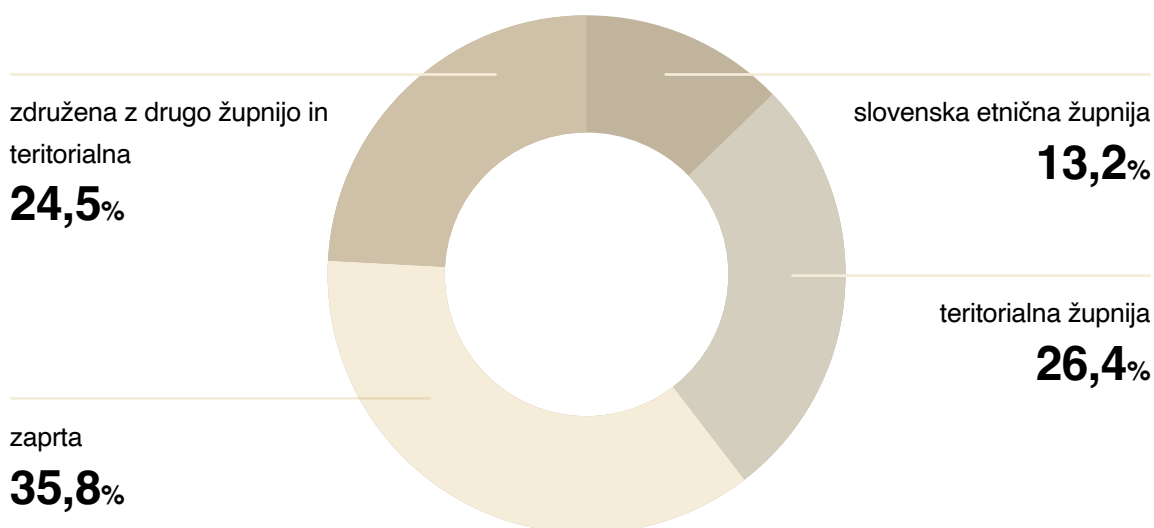
Iz spodnjih rezultatov bo razvidno, da smo poleg popisa uporabe digitalnih platform vključili tudi nekaj drugih kategorij, ki kažejo današnji status in stopnjo vitalnosti obravnavanih organizacij.

² V naslednjem sklopu raziskave (rezultati v naslednjem poglavju), ko smo z anketo kvalitativno preučevali stanje njihovih arhivov ter interes za njihovo digitalizacijo pa smo v anketi naslovili tudi takšne lokalne podružnice. Centrale smo namreč prosili, če lahko ankete prepošljejo tudi svojim lokalnim društvom, poleg tega smo tiste, ki imajo Facebook profil, kontaktirali tudi po tej poti s prošnjo za izpolnitev ankete.

2. Slovenske župnije v ZDA

S kombinacijo različnih virov smo uspeli najti podatke o 53 (nekdanjih) slovenskih župnijah v ZDA. Ena je evangeličanska (luteranska), in sicer cerkev sv. Janeza v Betlehemu v Pensilvaniji, ostale pa katoliške. Pri nekaterih smo bili tudi v dvomu, ali jih uvrstiti med slovenske župnije ali pa so vedno bile večetnične oz. teritorialne župnije, kamor pa je zahajalo veliko število slovenskih vernikov. Odločili smo se za inkluziven pristop. Upoštevali smo tudi slovensko kapelo v Washingtonu DC, čeprav ne gre za samostojno župnijo, ampak zgolj kapelo v baziliki, kjer običajno potekajo slovenska bogoslužja, gre pa za pomembno zbirališče Slovencev. Danes niso več vse župnije odprte, tudi med temi ki so, jih večina danes ni več ekskluzivno slovenskih. Rezultati so pokazali naslednjo sliko:

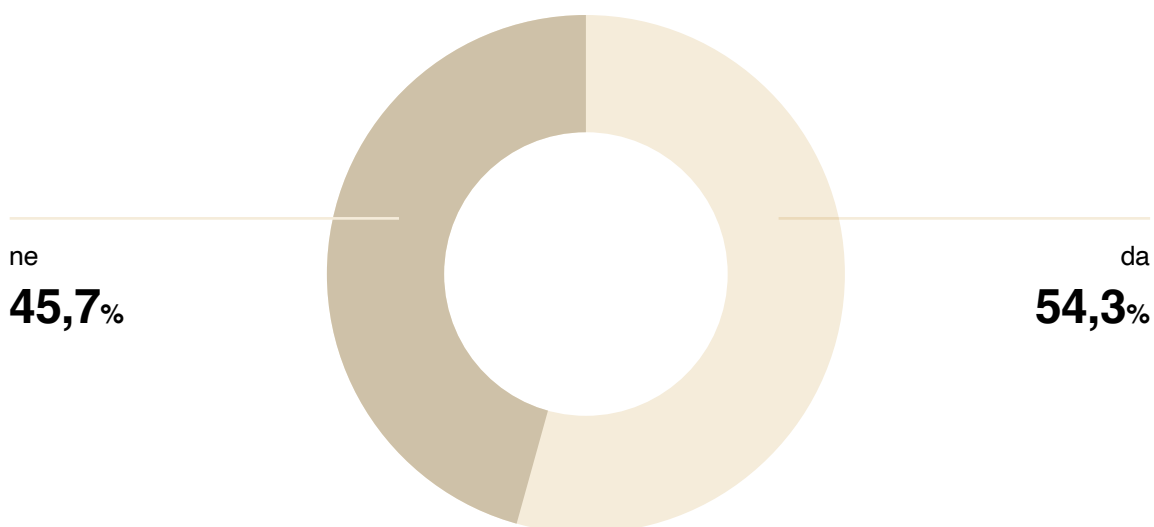
Status župnije danes

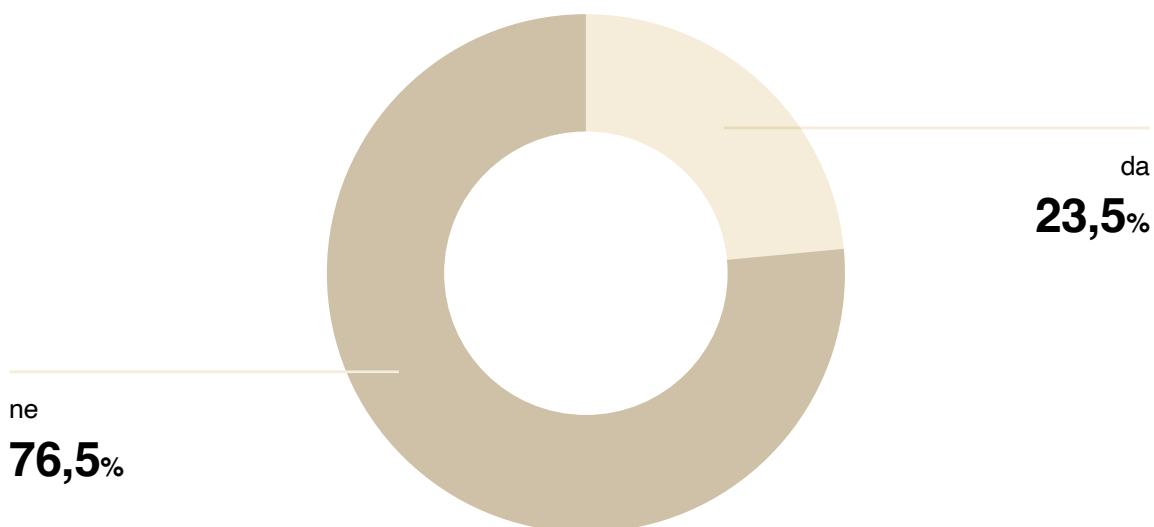
Sedem župnij smo še lahko uvrstili med slovenske etnične župnije, torej da so namenjene predvsem slovenskim vernikom, velik pomen pa župnija daje tudi slovenski kulturi in tradiciji. 19 župnij je bilo zaprtih in danes ne obstajajo več. 13 župnij je takšnih, da so bile združene z drugimi župnijami v eno skupno in danes delujejo kot teritorialne župnije. Kot bomo videli v nadaljevanju je pri nekaterih še viden slovenski element, pri drugih pa ne. 14 župnij pa je takšnih, da so sicer še vedno samostojne, a danes delujejo kot teritorialne župnije. Nekatere izmed teh župnij so danes tipične ameriške župnije, v drugih pa prevladuje kakšna druga nova etnična skupnost (več župnij je danes takšnih, da imajo špansko govoreče župnike ali poleg angleških še španska bogoslužja).

V nekaterih primerih so Slovenci zapustili soseske in s tem tudi niso več med župljani, pri drugih pa Slovenci še ostajajo župljani, a župnija sprejema tudi vse ostale katolike in deluje kot tipična ameriška župnija - nekatere na svojih spletnih straneh omenjajo slovensko zgodovino, druge pa ne. Kot je razvidno iz spodnjega grafa, je 16 takšnih, ki na svojih spletnih straneh omenja slovensko zgodovino, 19 pa jih ne.

Ali je s spletnih platform razviden slovenski izvor župnije?

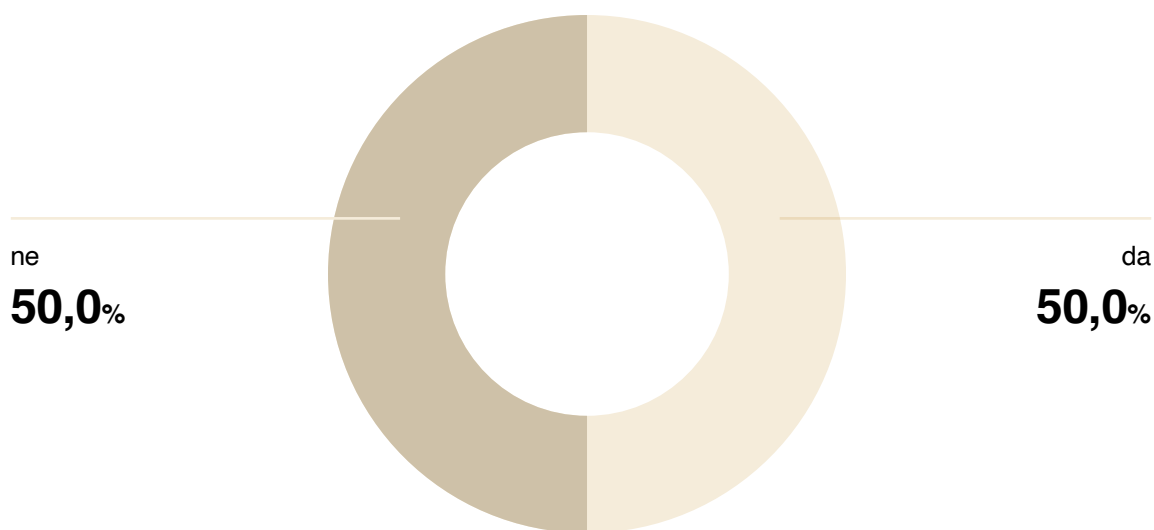

Ali v župniji še potekajo maše tudi v slovenščini oz. dvojezično?

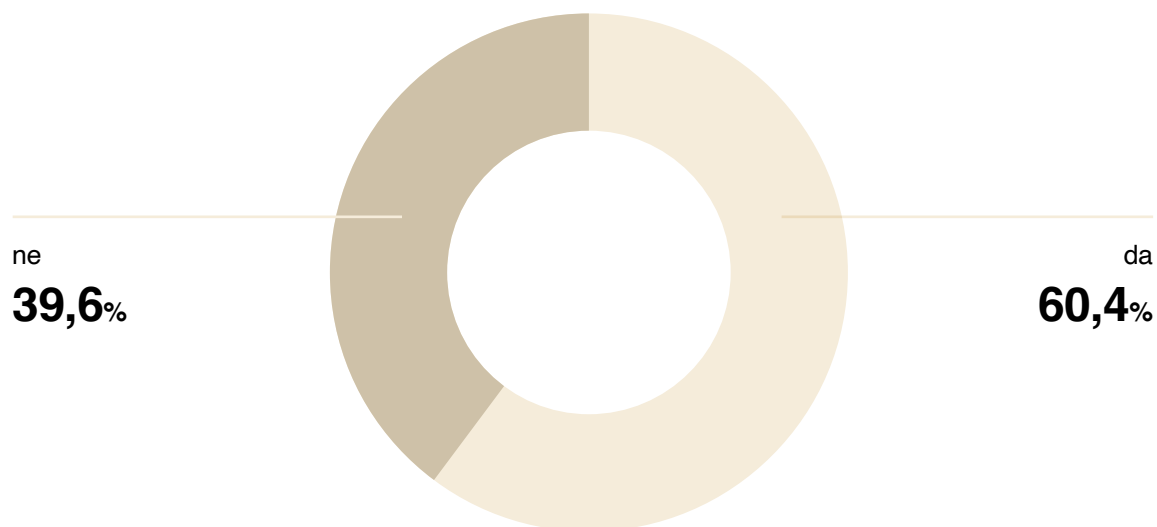
Še manjše pa je število župnij, kjer se danes še uporablja slovenščina kot jezik bogoslužja (bodisi da so maše le v slovenščini, bodisi pa ima župnija nedeljsko mašo tako v slovenščini kot v angleščini, bodisi da je maša dvojezična). Takšnih župnij je 8, medtem ko v ostalih 26 slovenski jezik ni več v uporabi. Več pa je župnij, kjer v župniji še ohranjajo slovensko tradicijo oz. se v cerkvi še ohranja slovenski značaj. Takšnih župnij je 17, medtem ko pri 17 tega nismo zaznali.

Ali v župniji še ohranjajo slovenske tradicije oz. ali se v cerkvi še ohranja slovenski značaj?

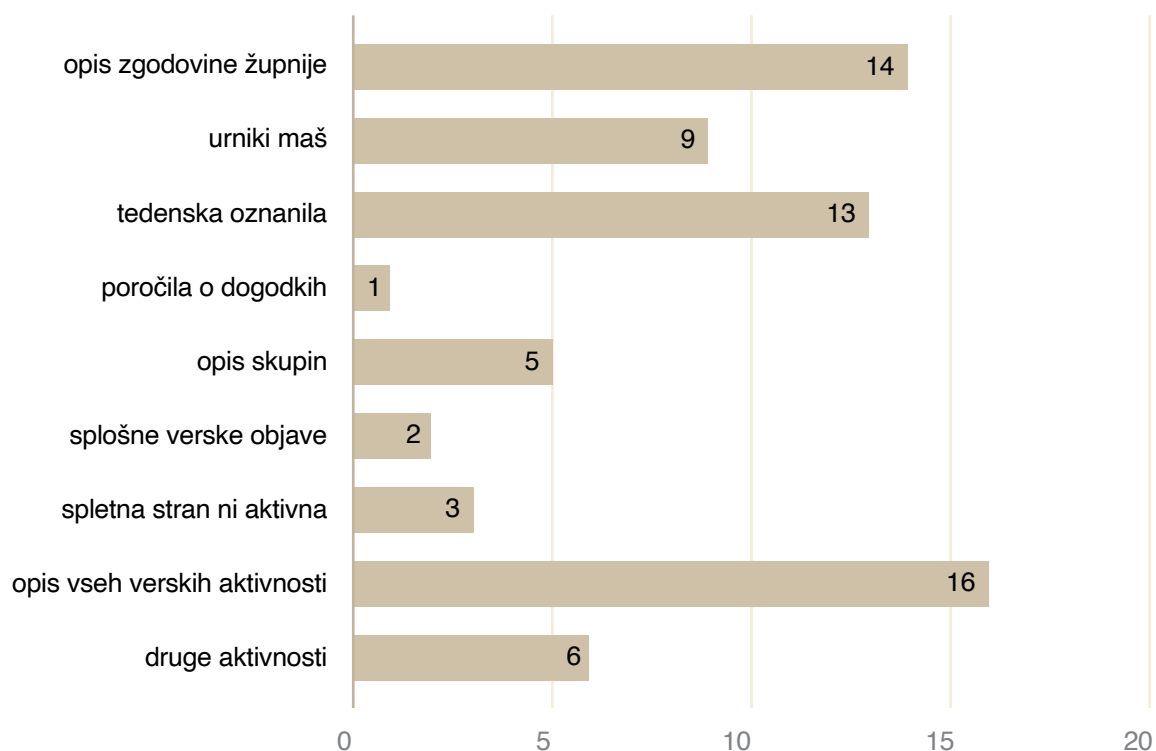

Zanimivi so rezultati, kako je z obstojem lastnih spletnih strani med župnijami. To je najpogostejši medij, ki ga uporabljajo. 32 župnij ima svojo spletno stran, 19 pa ne. Večinoma gre za župnije, ki so bile že zaprte, čeprav je tudi nekaj zaprtih župnij takšnih, kjer je spletna stran še vedno aktivna. Med odprtimi župnijami je le par takšnih, ki spletne strani nima oz. še pogosteje ni več delujoča.

Ali ima župnija svojo spletno stran?

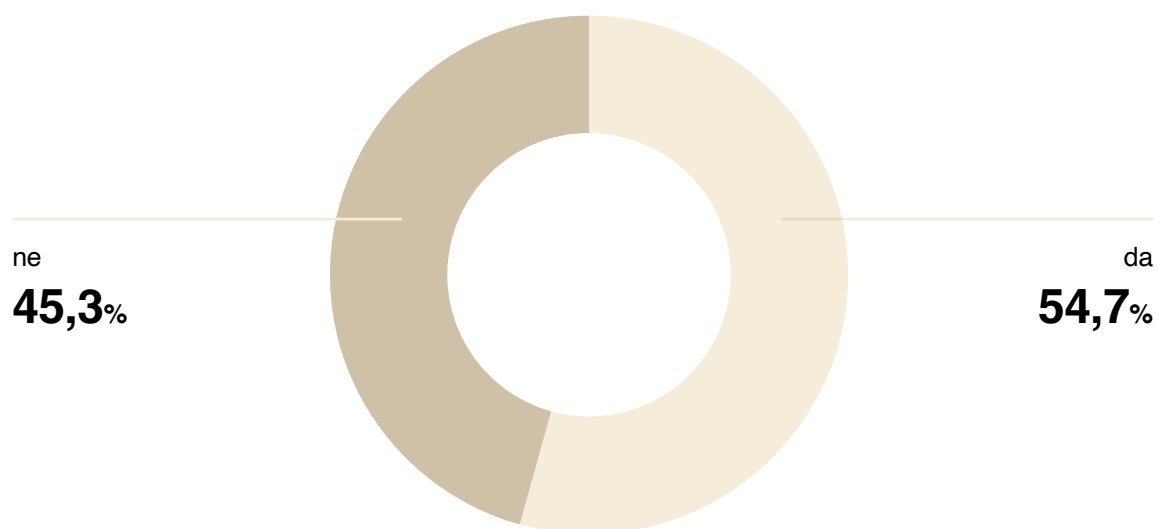

Vsebine na spletni strani župnije

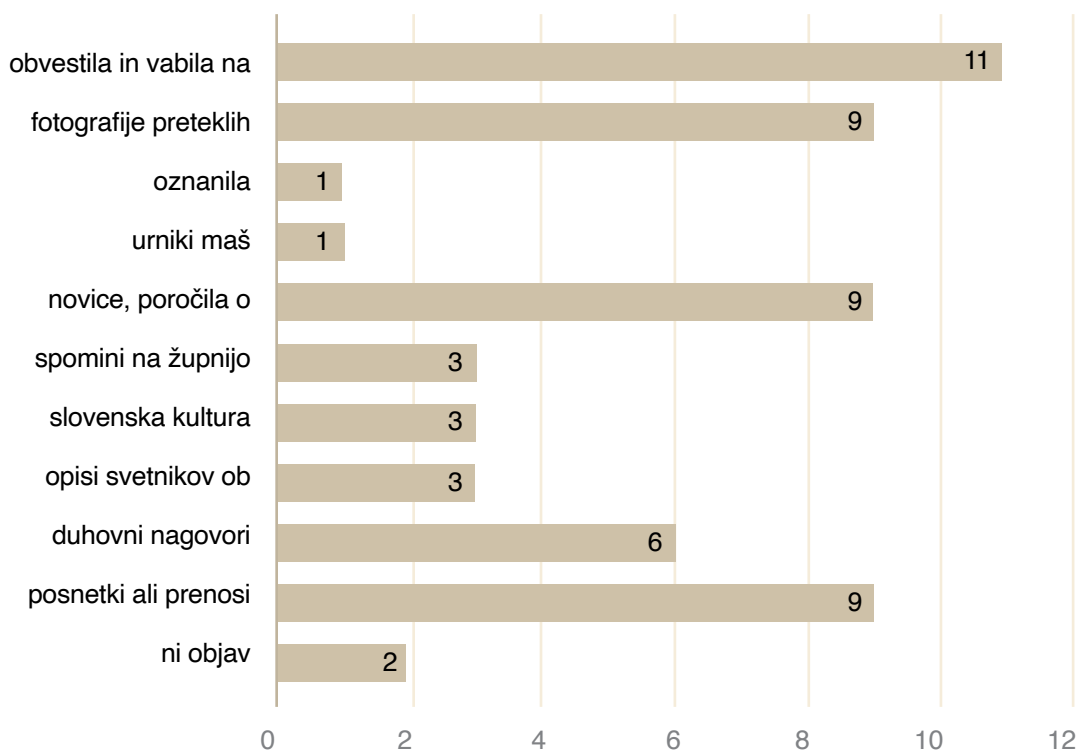

Župnije spletne strani najpogosteje uporabljajo za opis dejavnosti, ki pri njih potekajo, opis zgodovine župnije, objavo tedenskih oznanil in urnike maš. Razen tedenskih oznanil gre torej za statične objave, redkeje jih uporabljajo tudi za poročila o dogodkih ali splošne verske objave. Za to je bolj pogost medij Facebook.

Ali ima župnija svojo Facebook stran?

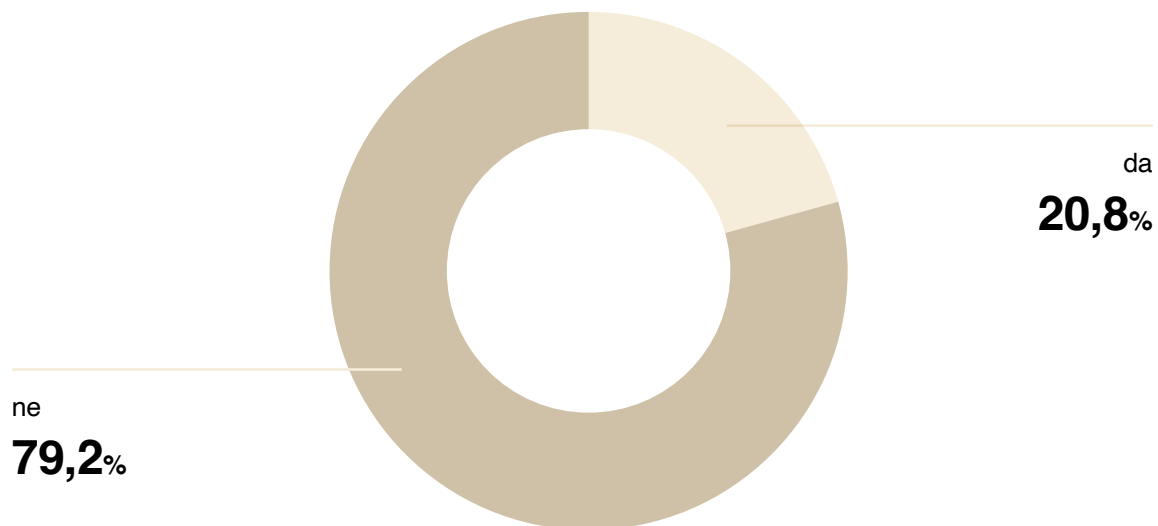

Vsebine na Facebook strani župnije

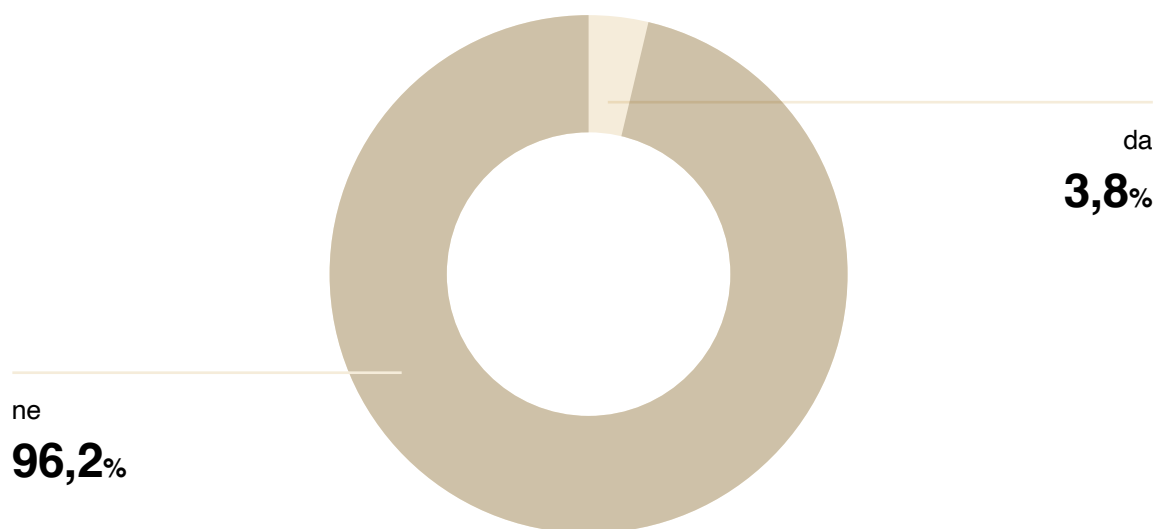

Med socialnimi mediji je Facebook z naskokom najbolj priljubljen. Svoj profil ima 29 župnij, 24 pa ga nima. Tudi tukaj gre večinoma za že zaprte župnije. Je pa zanimivo, da so v več primerih župljani zaprtih župnij odprli Facebook profil nekdanje župnije in na njem delijo spomine. Število župnij s Facebook profilom je torej le minimalno manjše od števila teh, ki imajo spletne strani. Pri načinu uporabe lahko opazimo razliko; Facebook uporabljajo za aktualne in ažurne zadeve, obvestila in vabila, fotografije preteklih dogodkov, pogosta pa je tudi praksa objave prenosov ali posnetkov bogoslužij. Skorajda ne uporablja pa se Facebook profila za objavo oznanil ali urnikov maš.

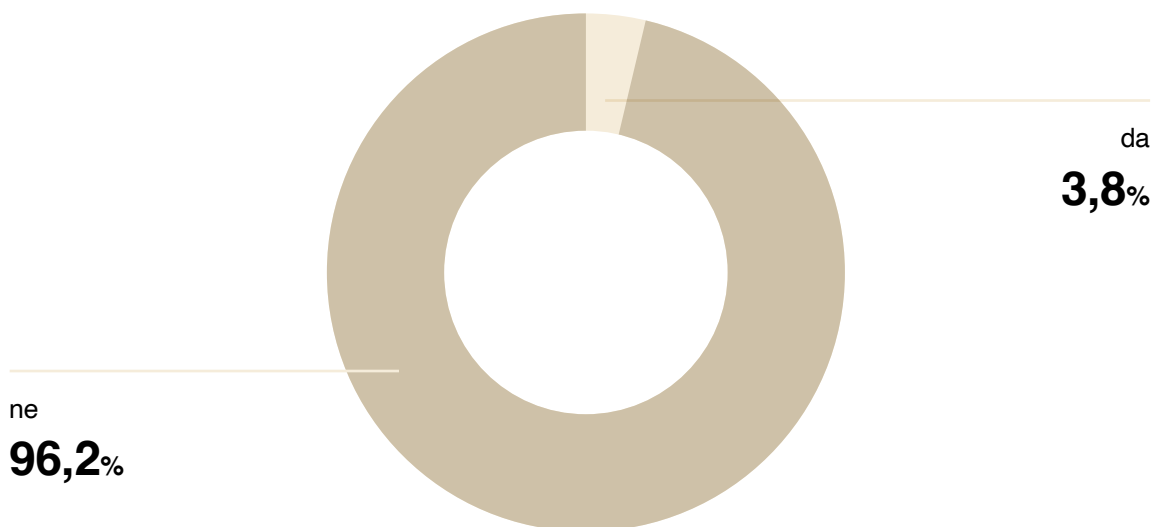
Ali ima župnija svoj Youtube kanal?

Ali ima župnija svoj X račun?

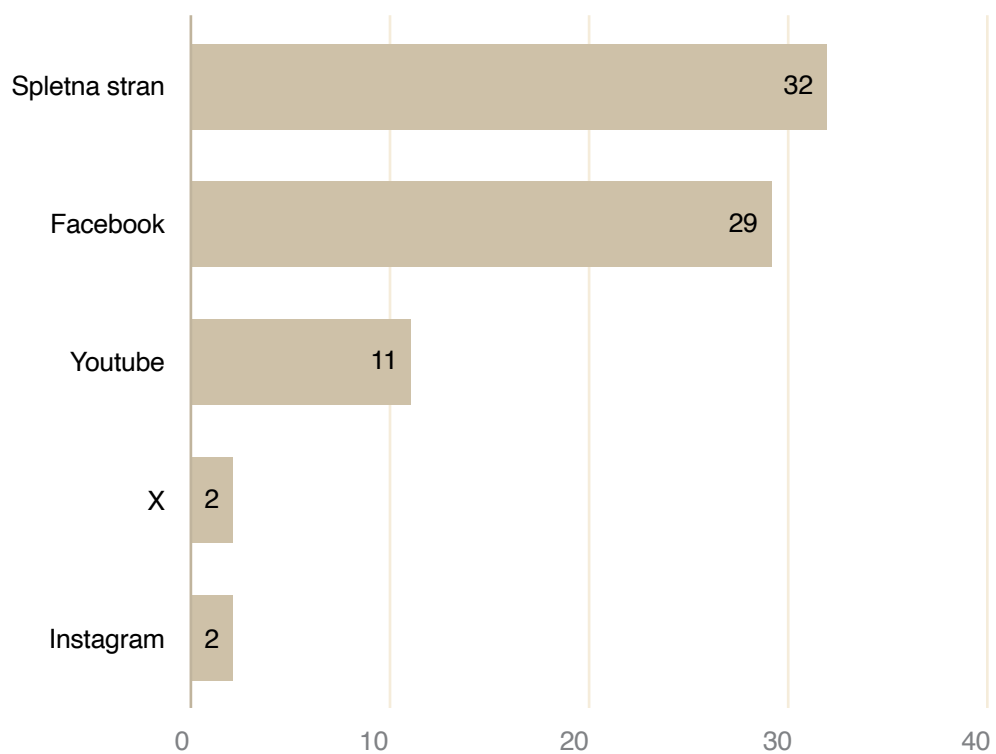
Ali ima župnija svoj Instagram račun?

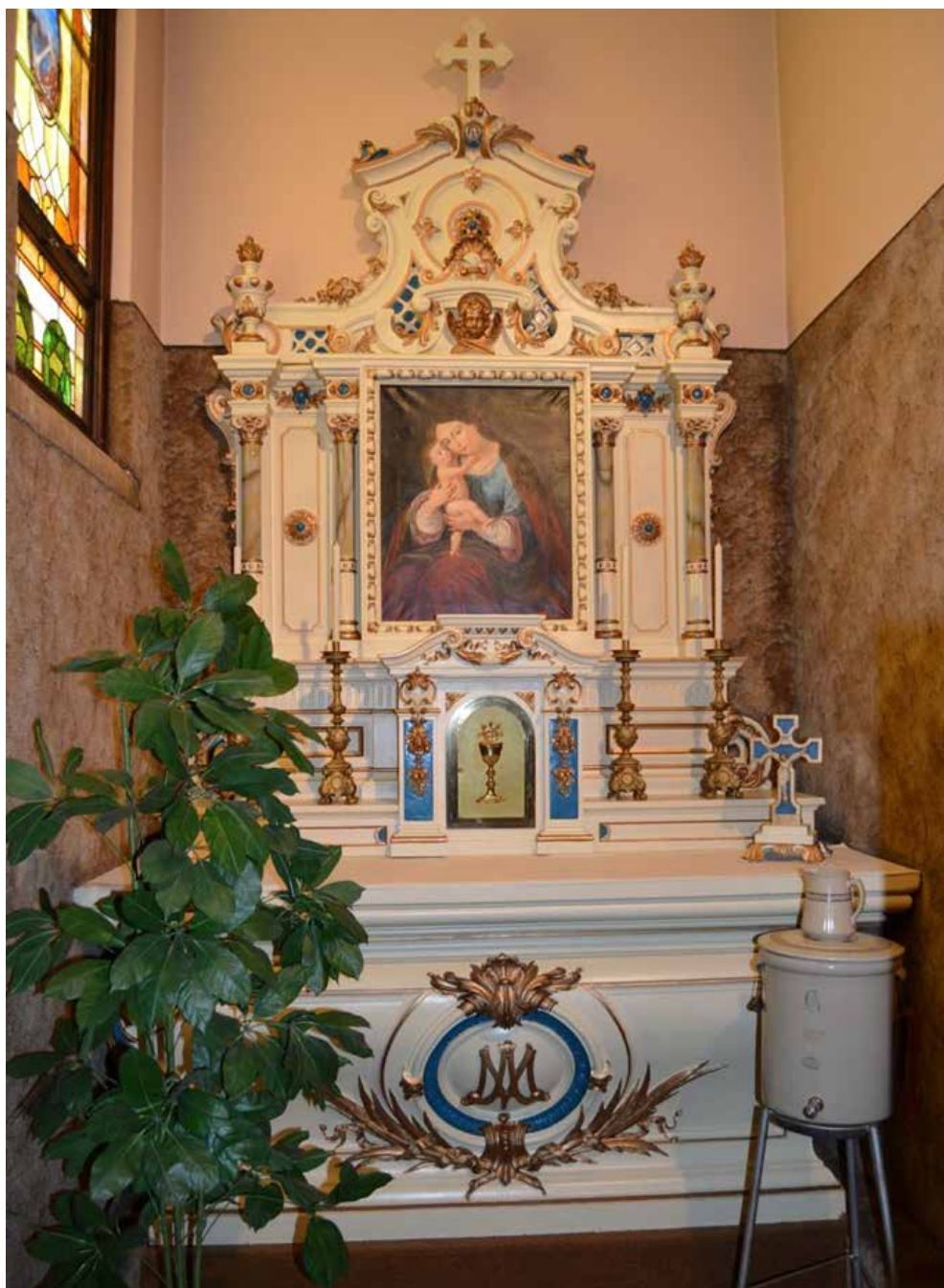

Bistveno manj priljubljene pa so med župnijami ostale spletne platforme, konkretno lasten Youtube kanal, X račun ali Instagram račun. Svoj Youtube kanal ima 11 župnij, 42 pa ne; še manj pa sta priljubljena ostala medija. X račun imata 2 župniji, 51 pa ne, enako velja za Instagram. Ne gre za isti župniji, ampak različni. Na Youtubu najpogosteje objavljajo prenose ali posnetke bogoslužij, nekatere zgolj pridige, nekatere pa tudi druge vsebine, tako duhovne (nagovore župnij, dnevne 5 minutne refleksije) kot kulturne (pesmi, dokumentarce, polka maše itd). Obe župniji, ki uporabljata Instagram, objavljata vabila na dogodke in obvestila, ena pa še poročila z dogodkov, fotografije in posnetke preteklih dogodkov ter izobraževalne posnetke. Profil na družabnem omrežju X imata le dve župniji. A tudi ti nimata svojega unikatnega profila, ampak povezava generira na širši profil s katoliško vsebino - duhovnimi mislimi in novicami.

Strnjene podatke o priljubljenosti posameznih spletnih medijev med župnijami v ZDA grafično prikazuje tudi spodnji graf.

Uporaba digitalnih komunikacijskih kanalov slovenskih etničnih župnij

Slika 10: Podoba Brezjanske Marije je pogosta v (nekdaj) slovenskih cerkvah v ZDA in Kanadi. Na štirih slikah v ZDA Marija ni kronana, to pomeni, da so nastale pred letom 1907, ko je bila podoba kronana na Brezjah. Na sliki podoba Brezjanske Marije v cerkvi v kraju St. Stephen v Minnesoti.
Vir: Valentinčič Dejan, avtorska fotografija.

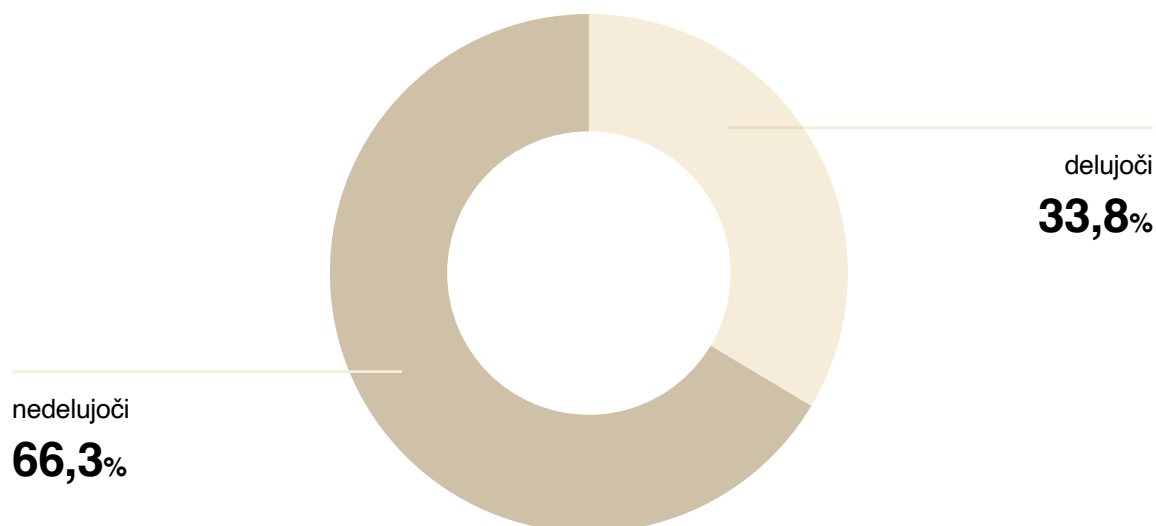

Slika 11: V ZDA so zelo priljubljene "polka maše".
Vir: Valentinčič Dejan, avtorska fotografija.

3. Slovenski narodni domovi v ZDA

Popis slovenskih narodnih domov v Združenih državah Amerike je nastal na podlagi seznama narodnih domov in organizacij z dvoranami v publikaciji Slovenian National Directory (1984), ki jo je pripravila Cecilija Dolgan, študija literature, internetnega iskanja (v aplikaciji Google, Chromium in Bing) po ključnih besedah (national home USA, narodni domovi ZDA) in enakovrstno iskanje po ključnih besedah na družbenem omrežju Facebook, X (prej Twitter), Instagram in spletnem portalu Youtube. Zadetki (lokacije slovenskih narodnih domov) so bili nato preverjeni v aplikaciji Google maps. Pregledovanje je bilo izvedeno v letu 2023, v avgustu 2024 pa sklepni pregled. Oblikovana sta bila dva seznama: seznam delujočih slovenskih narodnih domov v Združenih državah Amerike in preostalih narodnih domov, za katere je mogoče na podlagi na internetu in družbenih omrežjih dostopnih informacijah upravičeno sklepati, da so prenehali s svojo dejavnostjo. V primeru odsotnosti zadetkov na internetu in družbenih omrežjih je bilo preverjeno stanje v aplikaciji Google maps – če je bila stavba podrt, ali je bila na lokaciji narodnega doma postavljena nova stavba, je bil v tem primeru narodni dom vključen na drugi seznam, nedelujočih narodnih domov.

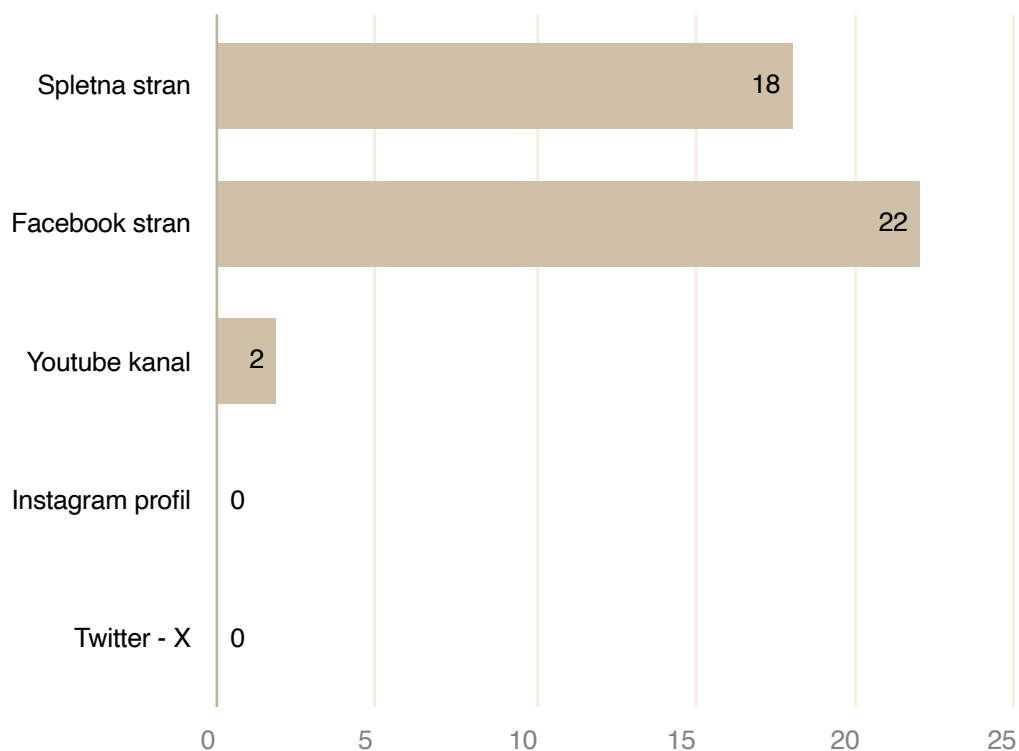
Slovenski narodni domovi v ZDA (2024)

Preverjali smo uporabo digitalnih orodij delujočih slovenskih narodnih domov v ZDA in digitalno sled sedaj nedelujočih narodnih domov – torej preverili smo obstoj in stanje javno dostopne spletne strani, profila organizacije na družbenem omrežju Facebook, kanala na spletni platformi za objavo videoposnetkov Youtube, družbenega omrežja X (predtem Twitter) in Instagram.

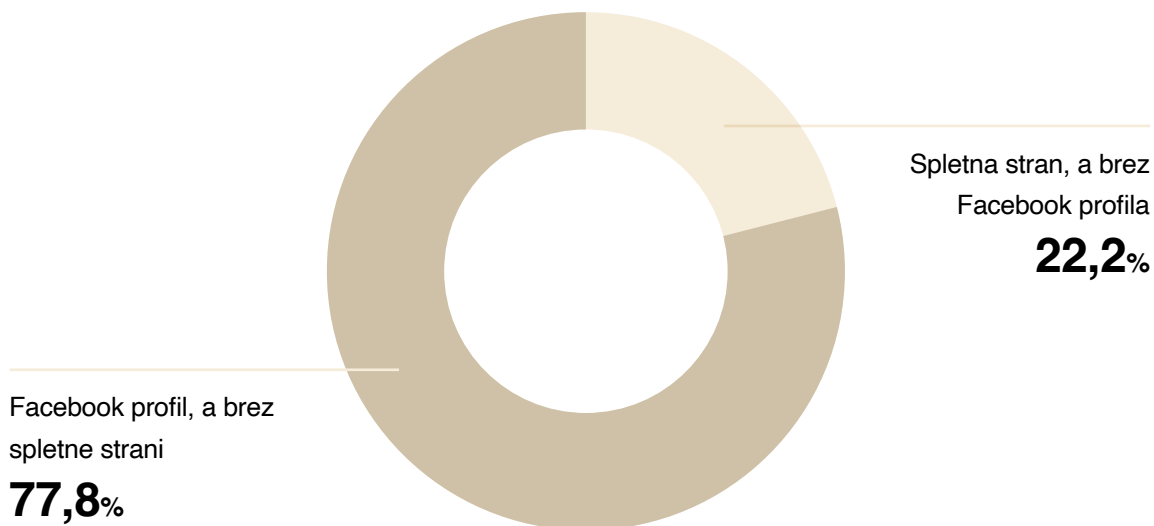
Ugotoviti je mogoče, da ima večina delujočih organizacij svojo spletno stran in tudi profil na Facebooku, vendar to ni glavni komunikacijski kanal. Spletne strani so v večini primerov rudimentarne, grafično pa spominjajo na oblikovanje, ki je bilo standardno konec 20. stoletja, in v prvih letih novega stoletja, torej kot arheološka ostalina digitalne dobe. Upravičena je domneva, da so spletne strani nastale v dobi splošnega navdušenja nad internetom in novimi možnostmi komuniciranja v devetdesetih letih, nato pa je interes zanje upadel ali pa je imelo vodstvo društva bodisi premalo digitalnega znanja za samostojno posodabljanje spletnih strani bodisi manko sredstev za najem profesionalne pomoči. Dopuščamo tudi možnost, da je prišlo do preusmeritve pozornosti zaradi naraščanje popularnosti po prihodu časovno zaporednega komunikacijskega orodja – Facebook. Prihod novega, prvega – danes največjega – splošnega družbenega omrežja je spodbudilo določene organizacije k sprejemu sodobne množične komunikacijske tehnike, saj nekatere organizacije nimajo spletne strani, imajo pa (cenovno bolj dostopno) stran (profil) na Facebook, torej so v digitalni komunikacijski svet vstopile po letu 2007/8, ko je bliskovita naraščala popularnosti Facebooka.

Uporaba digitalnih komunikacijskih kanalov delujočih slovenskih narodnih domov v ZDA

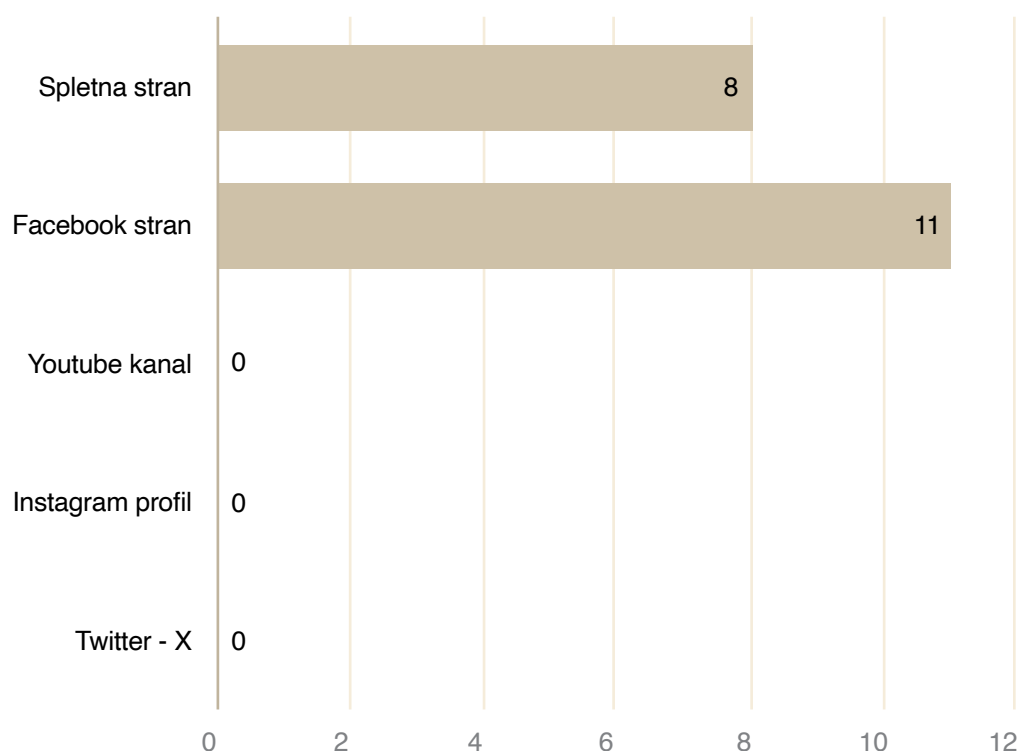
Preference glede komunikacije med še odprtimi narodnimi domovi ponazarja spodnji grafikon – predvsem med obveščanjem članov in javnosti na spletni strani in na institucionalnem profilu na Facebooku. Za množično javno obveščanje na družbenem omrežju Facebook se je odločilo sedem organizacij, ki pred tem niso imele spletne strani, torej je družbeno omrežje delovalo kot katalizator prenove komunikacijske strategije. Na drugi strani pa se dve organizaciji s spletno stranjo nista odločili za vzpostavitev profila organizacije na Facebook. Ob tem pa je potrebno dodati, da je družbeno omrežje Facebook ob svoji ustanovitvi veljalo predvsem kot komunikacijski kanal posameznika, šele nato se je njegova uporaba spremenila – omogočilo je oblikovanje skupin, targetirano oglaševanje, zaradi česar so jo uporabljali kolektivni subjekti. V manjšem obsegu je podoben razvoj tudi pri kanalu Youtube, družbenemu omrežju X (prej Twitter), ampak v bistveno manjšem obsegu, zato verjetno ni presenečenje, da se digitalno podhranjene organizacije niso odločile za vzpostavitev svojega kanala na Youtube, profila na Instagramu in Twitterju. Glede na značilnosti in tehnike objavljanje na družbenih omrežjih obstaja starostna prevalenca ter pogostost objavljanja ter vrstnost objav. Tako na omrežju X (Twitter) prevladujejo kratke in pogoste objave, na Instagramu pa fotografije, na Facebook pa gre za obliko foruma s številnimi blogi. Za organizacije z redkimi objavami je torej družbeno omrežje Facebook očitno najbolj primerno, objavljanje je preprosto, ob tem pa so stroški minimalni, prav tako pa je zadoščeno po informiranju ciljnih skupin.

Preference glede spletnih kanalov delujočih slovenskih narodnih domov

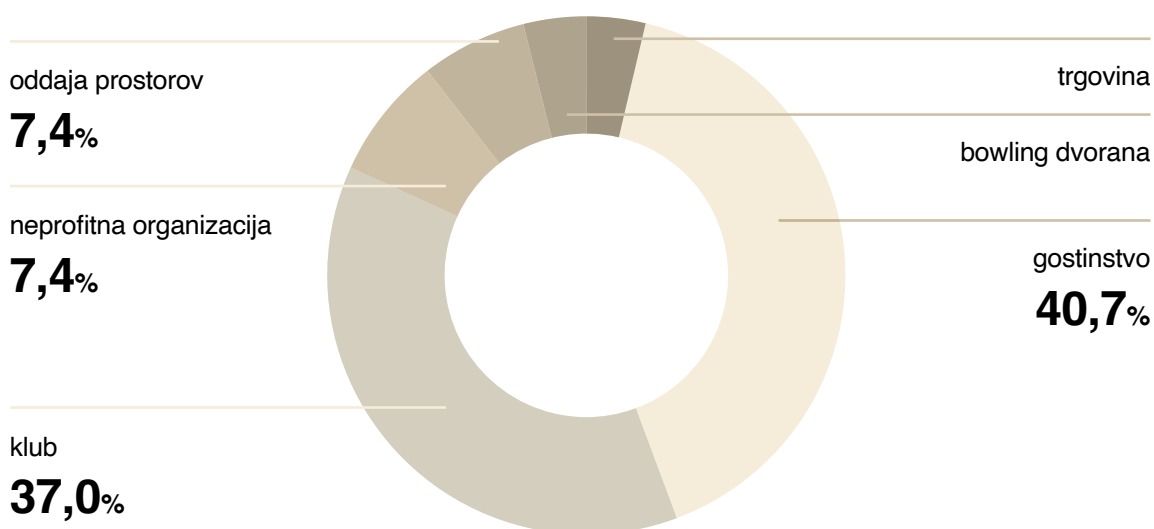
Digitalno sled so za sabo zapustili narodni domovi, ki danes več ne delujejo. Za te organizacije velja podobno kot še za delujoče slovenske narodne domove, s to razliko, da je delež organizacij, ki so vzpostavili prisotnost na internetu in družbenem omrežju Facebook bistveno nižji kot pri še delujočih organizacijah. Tako je delež organizacij s spletnimi strani delujočih organizacij 62,5 %, pri nedelujočih pa 20,4 %, medtem ko ima profil na Facebooku 83,3 % aktivnih in zgolj 25 % pri neaktivnih organizacij. Prisotnost na internetu in družbenem omrežju sta torej znak vitalnosti in sprejemanja novih komunikacijskih orodij pri vodstvu organizacij, odraz poslovnih potreb ter tudi verjetno v funkciji modernizacije komunikacije vodstva organizacije s člani, podporniki, simpatizerji in zainteresirano javnostjo.

Digitalna sled o komunikacijskih kanalih že zaprtih slovenskih narodnih domovih v ZDA

Po vrsti dejavnosti, ki jo organizacije opisujejo na svoji spletni strani ali družbenem omrežju, je organizacije mogoče razdeliti v naslednje skupine: klub, gostinske storitve, neprofitna organizacija, trgovina, oddaja prostorov, bowling dvorana. Zaradi pomanjkanja javno dostopnih podatkov ni mogoče ugotoviti uradno določenih dejavnosti organizacije. Ob tem velja opozorilo, da organizacije lahko opravljajo več dejavnosti: od oddajanja prostorov, organizacije dogodkov, ponujanje zavarovalnih paketov, izobraževanje, verska oskrba, upravljanje s premoženjem.

Struktura delujočih slovenskih narodnih domov po dejavnosti

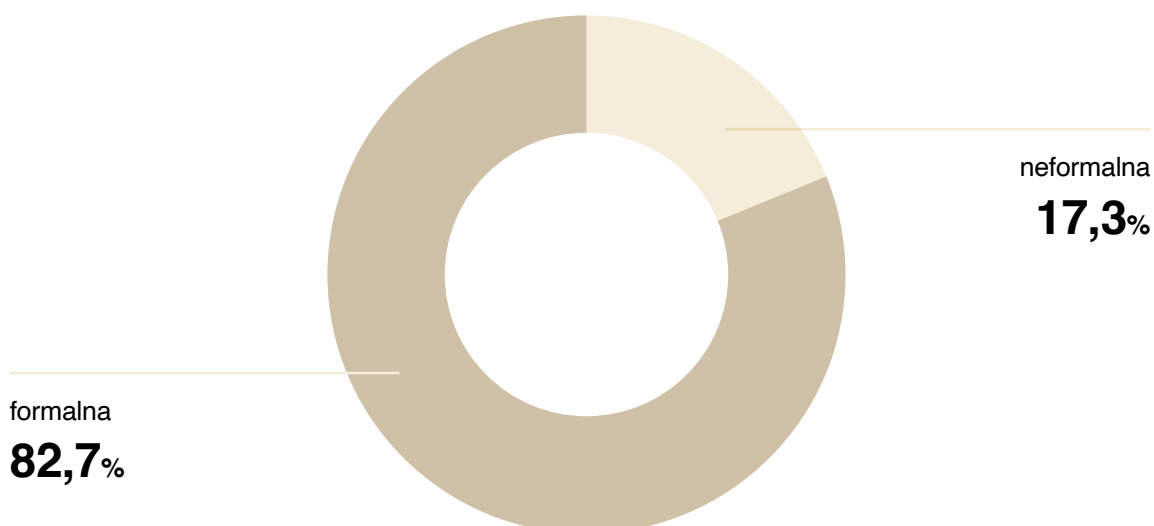

Slika 12: Poleg Kolorada so najstarejše slovenske naselbine v ZDA v Koloradu. V mestu Pueblo še vedno deluje precej slovenske etnične infrastrukture. Slovence so v tem mestu pogosto poimenovali “bojoni”. Izvor poimenovanja ni povsem jasen.
Vir: Valentinčič Dejan, avtorska fotografija.

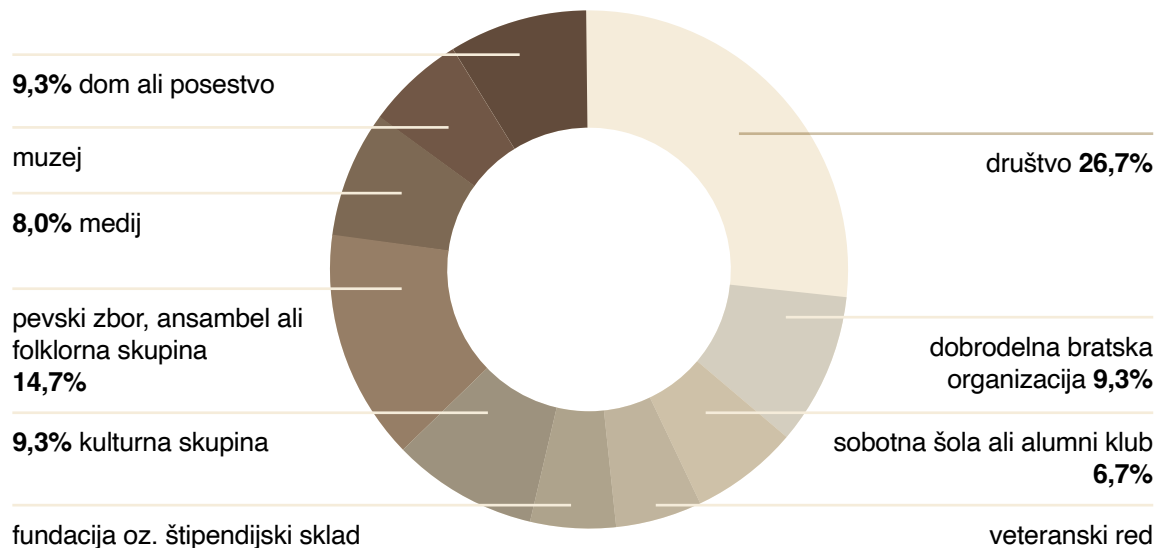
4. Druge organizacije v ZDA

Med organizacijami, ki ne spadajo niti med župnije niti med narodne domove, gre za zelo različne organizacije, večina (62) je formalnih, medtem ko je 13 neformalnih. Največ je društev (20), na drugem mestu so kulturne skupine – pevski zbori, folklorne skupine, ansambli itd., teh je 11, drugih kulturnih skupin je 7, prav tako 7 je dobrotelčnih bratskih organizacij in posestev oz. domov (letovišč), sledi 6 medijev, 5 je sobotnih šol oz. alumni klubov, po 4 so muzeji, fundacije oz. štipendijski skladi in veteranski redi.

Status organizacije

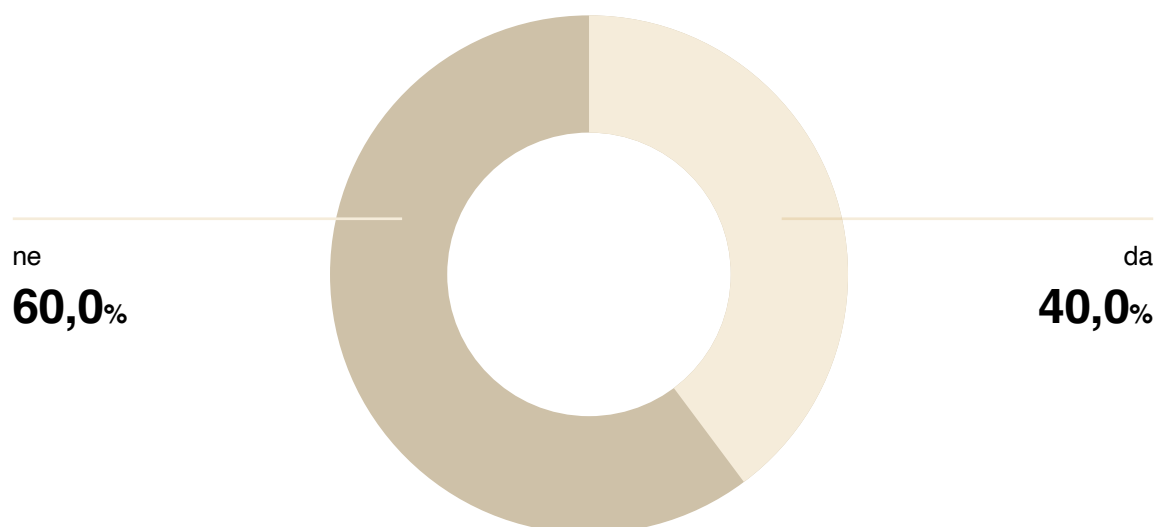

Vrsta organizacije

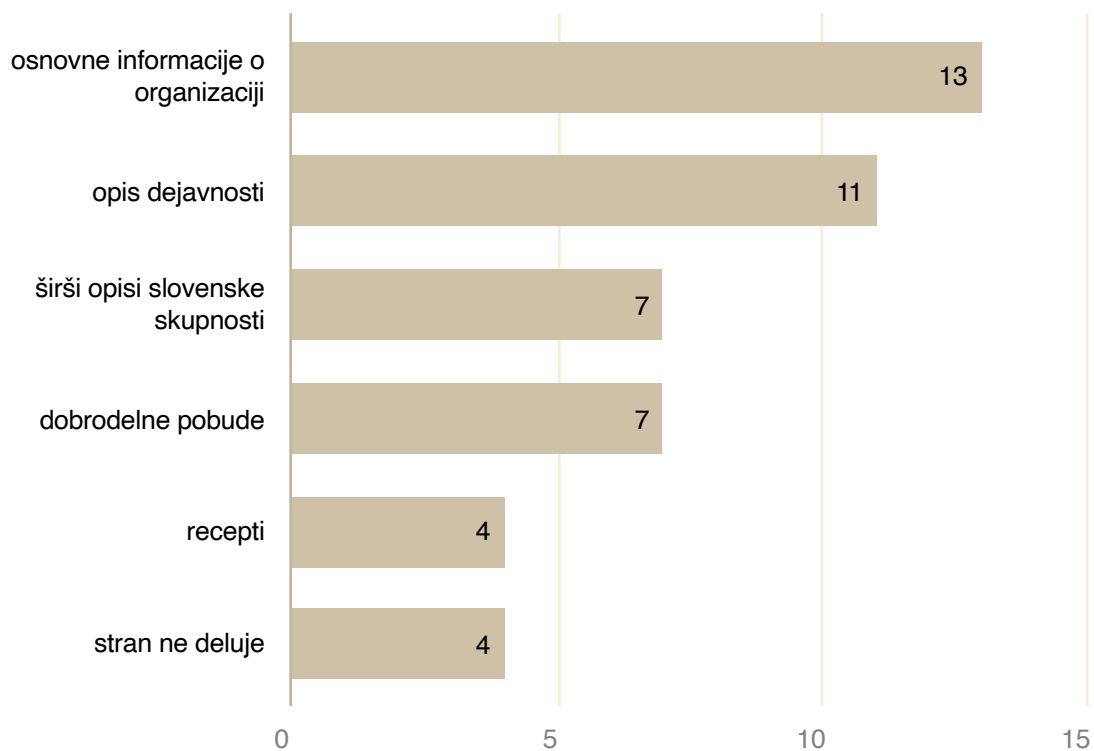

Tudi med temi organizacijami sta najpogostejša medija, ki ju uporabljajo spletne strani in Facebook profili. Svojo spletno stran ima 30 organizacij, 45 pa ne. Še več je Facebook profilov, ki jih uporablja 32 organizacij, medtem ko jih 43 svojega profila nima.

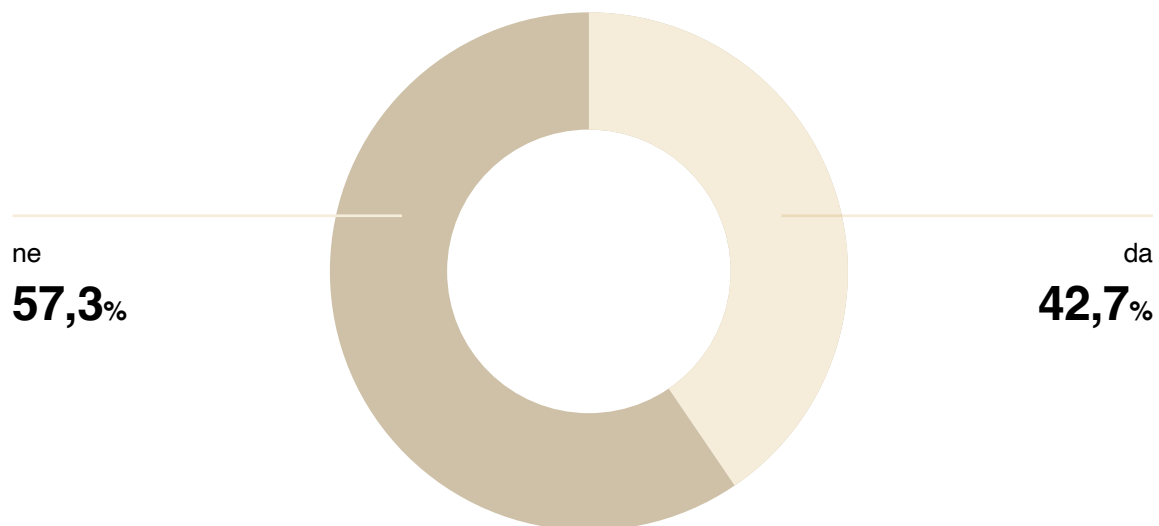
Ali ima organizacija svojo spletno stran?

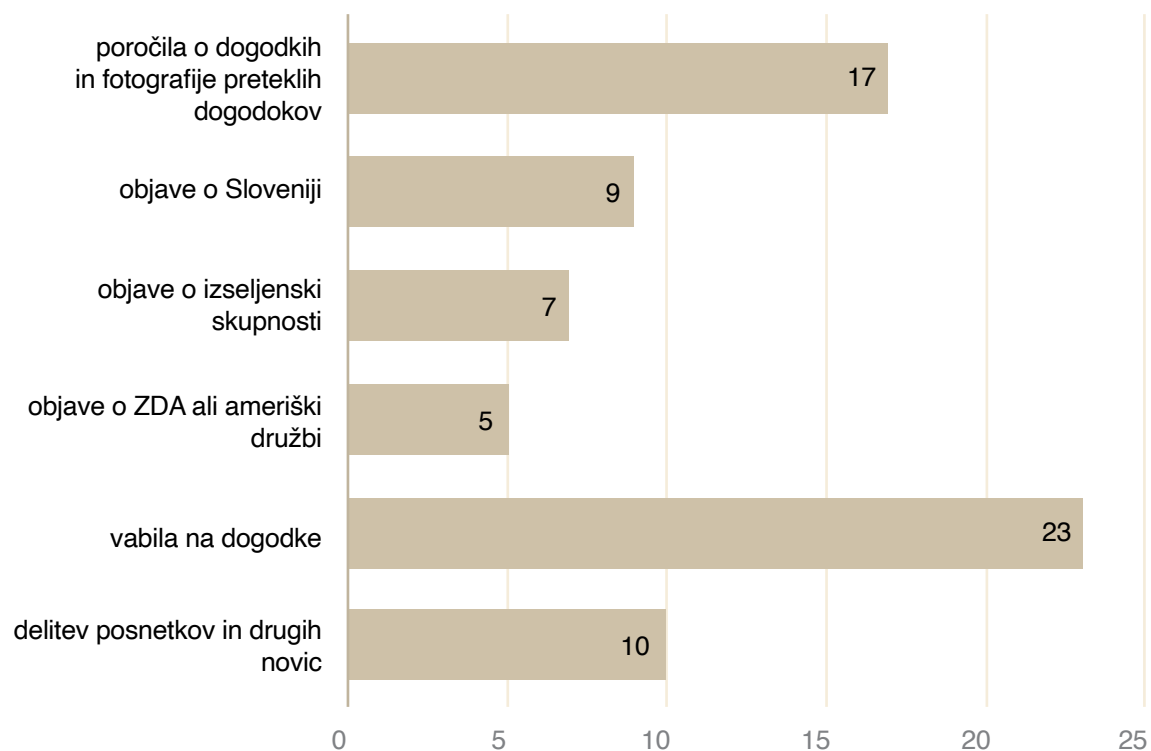
Vsebine na spletni strani organizacije

Ali ima organizacija svojo Facebook stran?

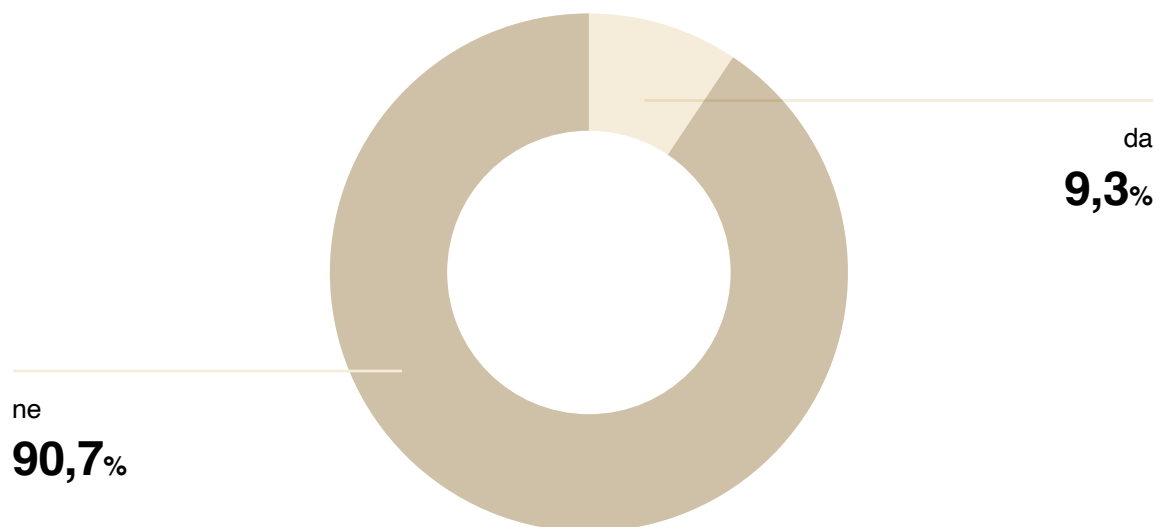

Vsebine na Facebook strani organizacije

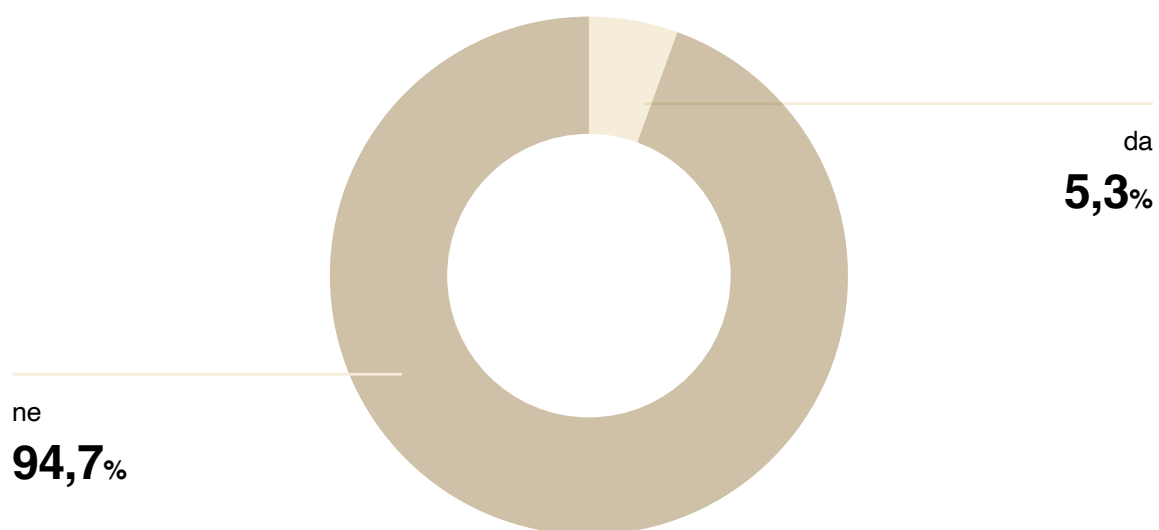

Tudi tukaj lahko opazimo razlike v namenu uporabe. Na spletnih straneh prevladujejo osnovne informacije o organizaciji in opis dejavnosti, pogosti so tudi širši opisi slovenske skupnosti in dobrodelne pobude; medtem ko se Facebook profili uporabljajo predvsem za vabila na dogodke, poročila o dogodkih in fotografije, nekoliko pa tudi za delitev posnetkov in drugih novic, objave o Sloveniji in o izseljenski skupnosti, najmanj pa smo zaznali objav o ZDA ali ameriški družbi.

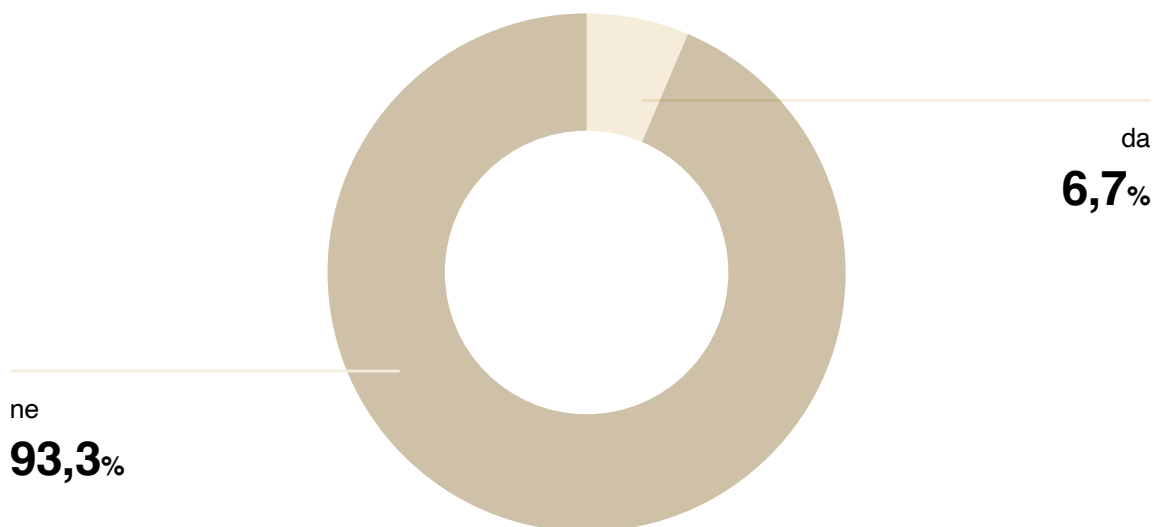
Ali ima organizacija svoj Youtube kanal?

Ali ima organizacija svoj X račun?

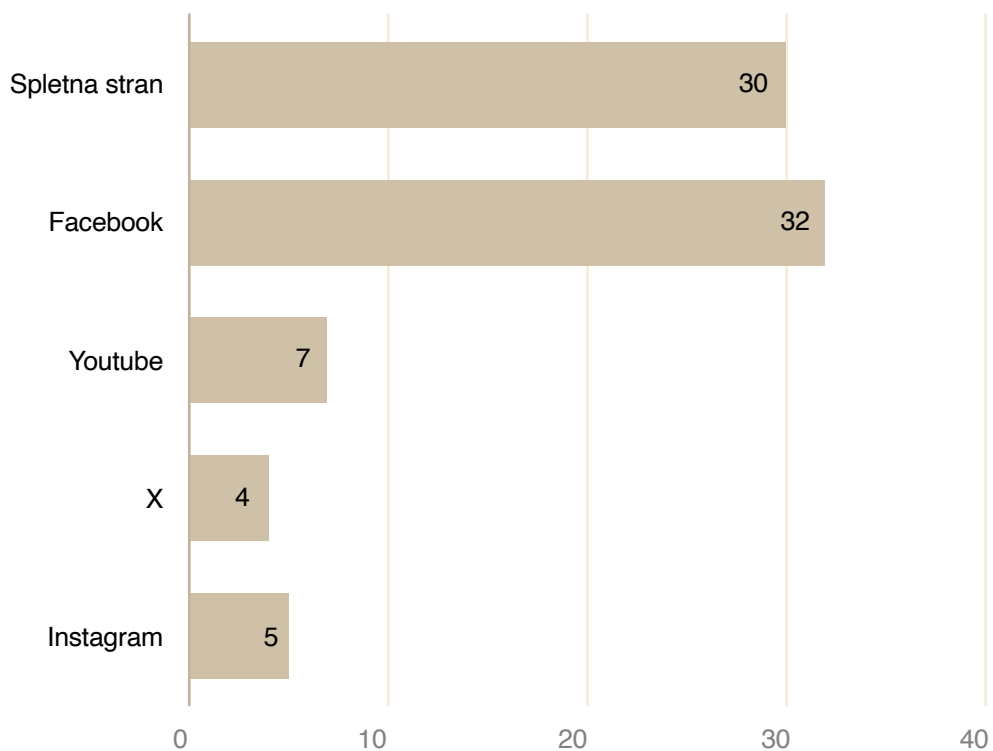
Ali ima organizacija svoj Instagram račun?

Tudi pri teh organizacijah so ostali socialni mediji manj priljubljeni. Svoj Youtube kanal ima 7 organizacij, medtem ko jih 68 nima, X račun imajo le 4, 71 pa ne, le za kanček bolj priljubljen je Instagram račun, tega ima 5 organizacij, 70 pa ne. Youtube profil organizacije uporabljajo za objavo promocijskih filmčkov o organizaciji, objavo posnetkov pesmi, ki jih pojejo in plesov, posnetke z dogodkov, en profil ima le eno objavo in to je polka koncert. Instagram se najpogosteje uporablja za objavo vabil, slik dogodkov in slike prostorov. X račun imajo štiri organizacije. Izmed treh kar tri povezujejo novodobne izseljence iz Slovenije, le ena pa potomce tradicionalne emigracije. Ta organizacija na X ni zelo aktivna, zadnja objava je iz leta 2018. Objave so (bile) tako o njihovih dogodkih, kot deljenje splošnejših objav o skupnosti in o mestu. Med preostalimi tremi je le ena zelo aktivna (gre za ASEF) in redno (vsaj tedensko) objavlja novice o svojem delovanju, ostali dve pa delita splošne novice o Sloveniji, a le redko objavljata.

Strnjene podatke o priljubljenosti posameznih spletnih medijev med drugimi slovenskimi organizacijami v ZDA grafično prikazuje tudi spodnji graf.

Uporaba digitalnih komunikacijskih kanalov med drugimi slovenskimi organizacijami v ZDA

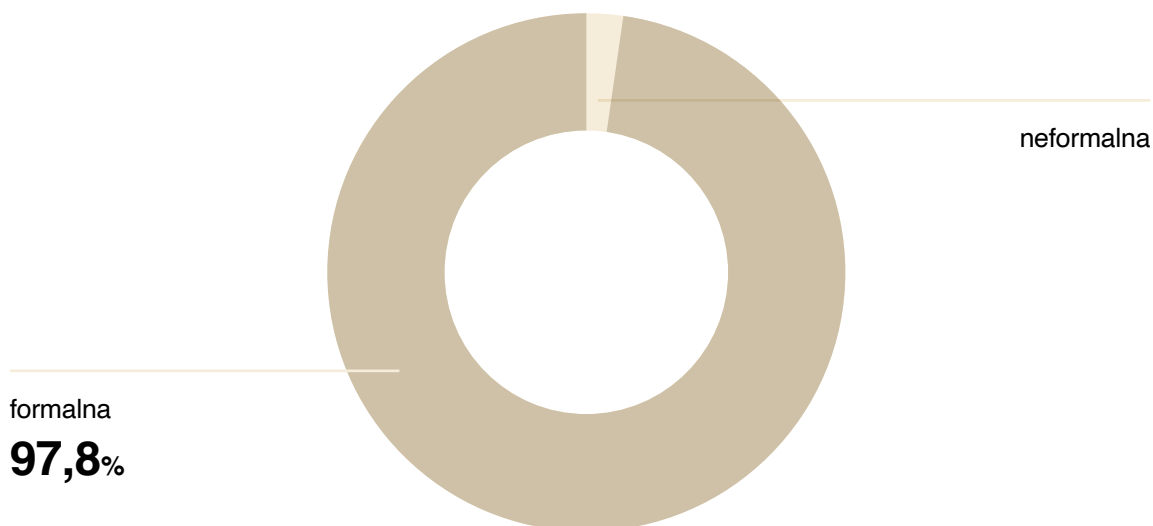
Slika 13: V ZDA že deluje tudi nekaj muzejev, ki prikazuje zgodovino slovenske skupnosti. Eden takšnih je muzej polke ("Polka Hall of Fame") v Clevelandu.
Vir: Valentinčič Dejan, avtorska fotografija.

5. Organizacije v Kanadi

Zaradi drugačnega družbenega konteksta v primerjavi z ZDA slovenske organizacije v Kanadi obravnavamo skupaj, saj je župnij v Kanadi bistveno manj in so vse ohranile prvotni status, kar pomeni, da nobena ni zaprta in ne postaja teritorialna. Tako je razlika med župnijami in ostalimi organizacijami manjša kot v ZDA, kar nam daje podporo za skupno obravnavo.

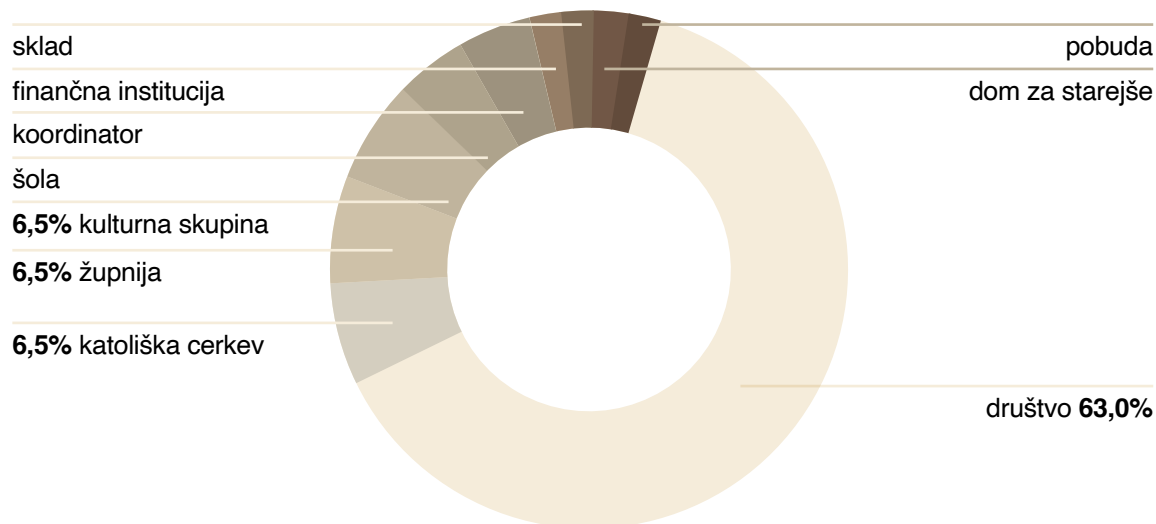
Večina slovenskih organizacij v Kanadi je formalno oblikovalnih. V popisu smo identificirali 46 slovenskih organizacij v Kanadi; od tega je 45 formalnih in 1 neformalna.

Status organizacije

Izmed vseh 46 organizacij je največ (29) društev. Temu sledijo 3 katoliške cerkve, 3 župnije in 3 kulturne skupine (glasbene ali gledališke). Med slovenskimi organizacijami najdemo 2 šoli in 2 koordinatorja (med društvi ali podjetji) ter nazadnje po enega predstavnika finančne institucije, sklada, doma za starejše in pobude.

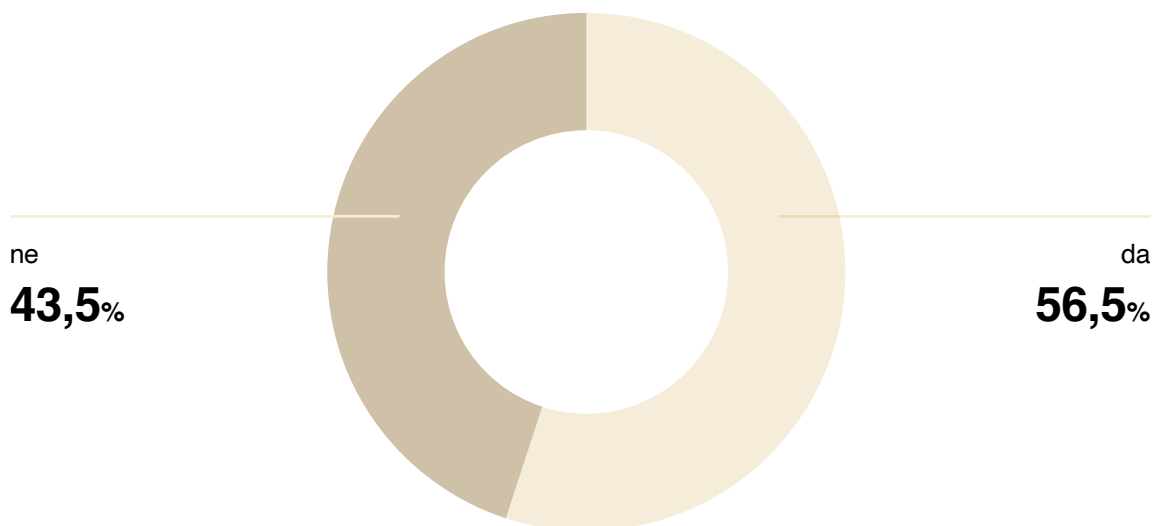
Vrsta organizacije

Slovenske organizacije v Kanadi pri svojem delovanju za informiranje in/ali komuniciranje z javnostjo uporabljajo različne medije. Najbolj uporabljen medij je Facebook, najmanj pa X platforma. Prav tako velja poudariti, da se vsi mediji ne uporabljajo za enak namen. Tako lahko denimo iz popisa in analiz razberemo, da slovenske organizacije uporabljajo spletno stran v največji meri za podajanje osnovnih informacij, medtem ko svojo Facebook stran v največji meri uporabljajo za objavo vabil na dogodke ter poročil po dogodkih in tudi objavo fotografij.

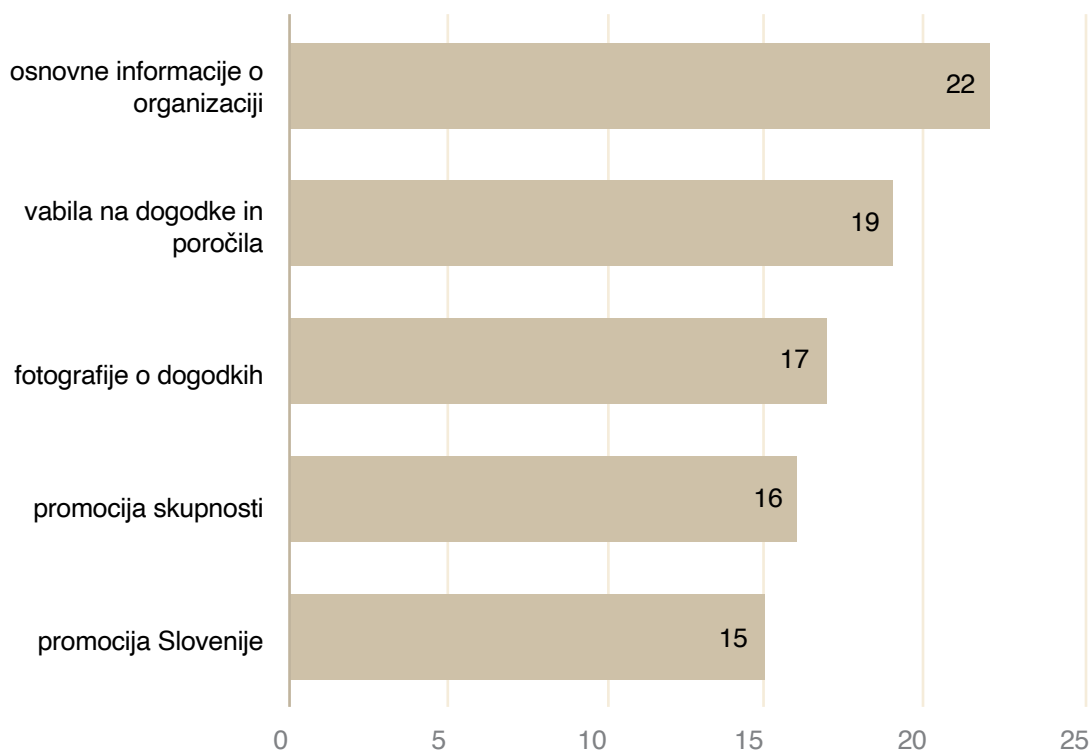
Od vseh slovenskih organizacij (N = 46) jih ima 26 postavljeno delujočo spletno stran, 20 pa spletne strani nima.

Ali ima organizacija svojo spletno stran?

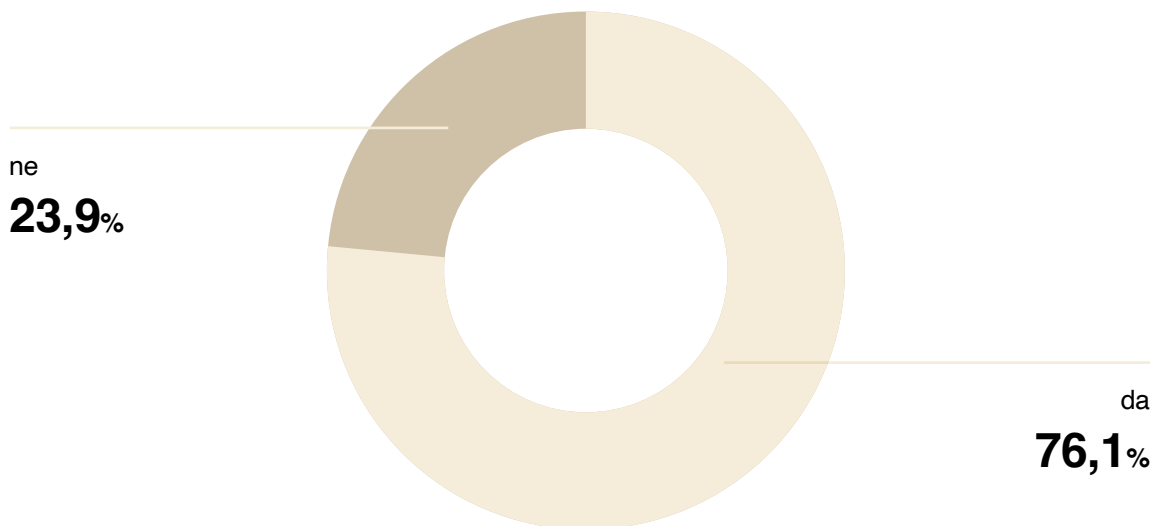
Organizacije uporabljajo spletno stran večinoma za podajanje osnovnih informacij o organizaciji (22). Nekaj manj jih spletno stran uporablja za objavo vabil na dogodke in poročil (19), še nekoliko manj za objavo fotografij o dogodkih (17). Na predzadnjem mestu najdemo promocijo skupnosti (16) in na zadnjem promocijo Slovenije (15).

Vsebine na spletni strani

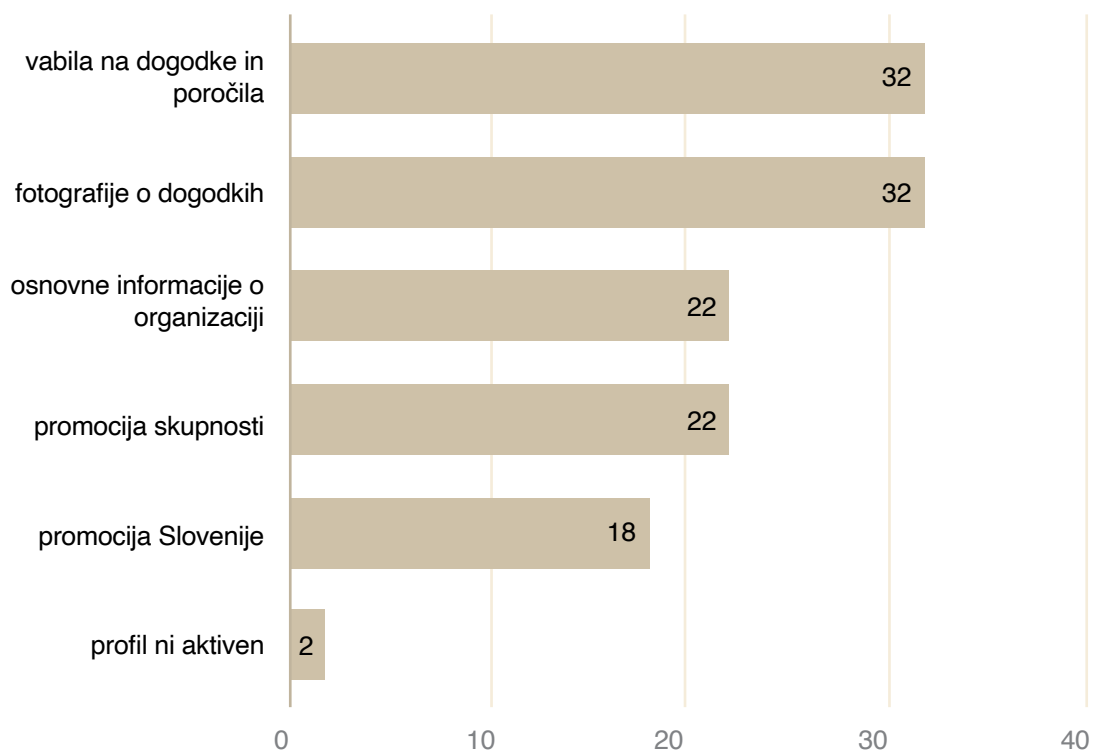

V nadaljevanju bomo predstavili, v kolikšni meri so slovenske organizacije (N = 46) prisotne na družbenih omrežjih. Največ organizacij (35) ima svojo Facebook stran, ki jo uporablja za različne namene. 32 organizacij ima na Facebook strani objavljena vabila na dogodke in poročila po dogodkih ter tudi fotografije o dogodkih. 22 organizacij ima na strani podane osnovne informacije, enako velja za vsebine, ki promovirajo skupnost. Dobra polovica, to je 18 organizacij, pa na svoji Facebook strani promovira tudi Slovenijo. Ob tem velja omeniti, da ena organizacija ne obstaja več, pa ima še vedno Facebook profil, kar ima pomen, saj se na ta način ohranjajo zapisi in spomini od organizacije. Taka organizacija je Slovenian Cultural Association Sava Club, Kitchener, ki je prenehala delovati leta 2019.

Ali ima organizacija svojo Facebook stran?

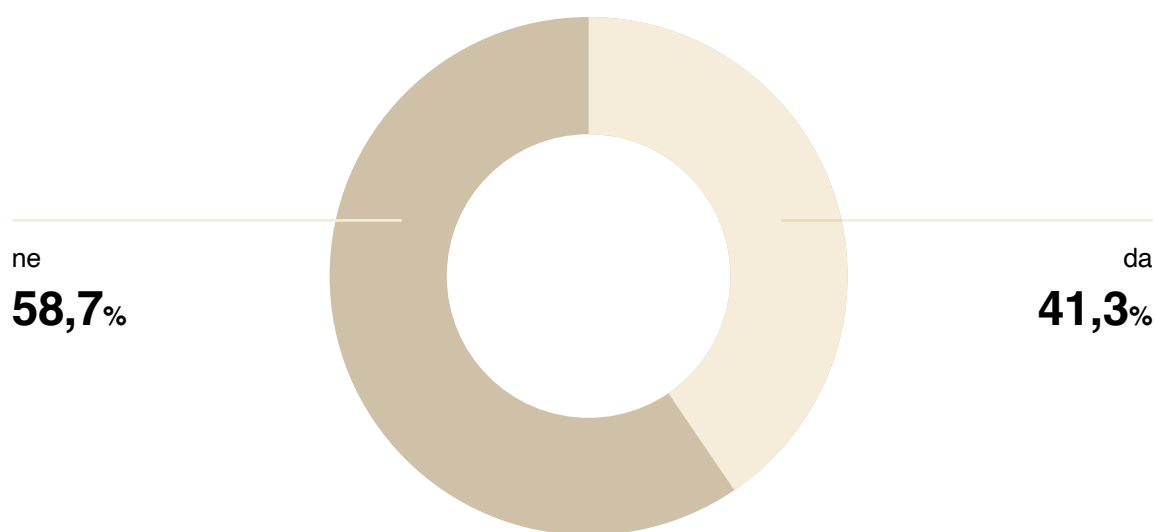

Vsebine na Facebook strani organizacije

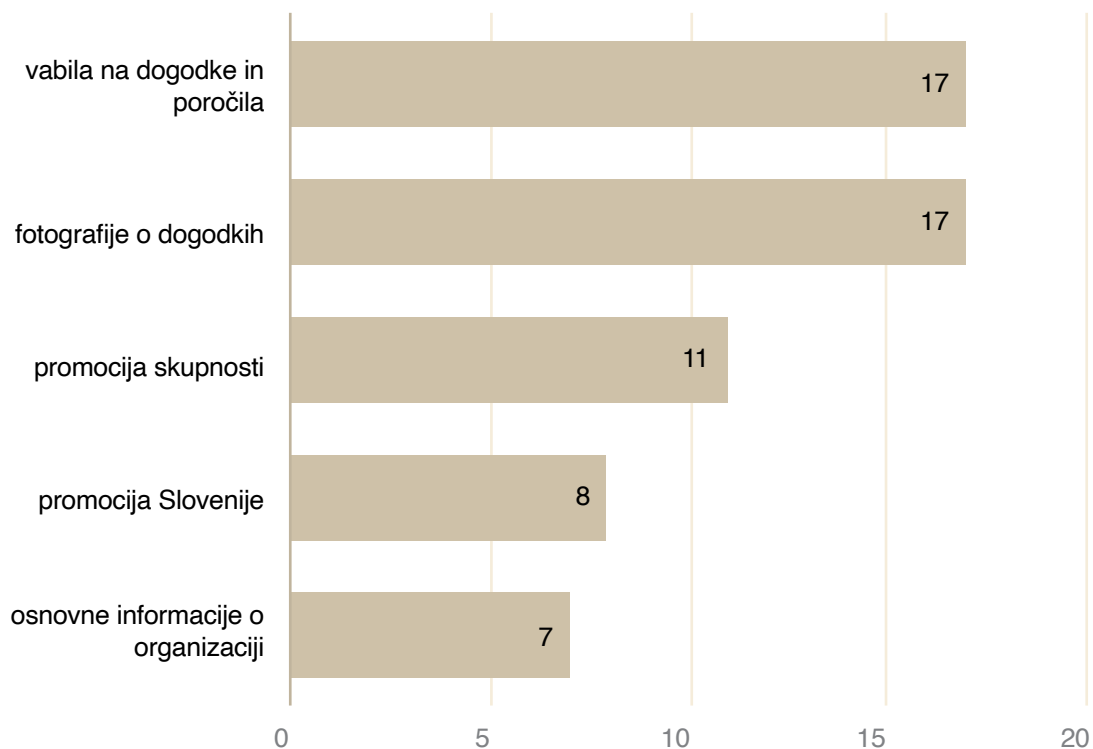

Drugo najpopularnejše družbeno omrežje po uporabi med slovenskimi organizacijami (N = 46) je Instagram. Tega uporablja 19 organizacij, medtem ko 27 pa ne. Skoraj vse organizacije (17) uporabljajo svoj Instagram račun za objavo vabil na dogodke in poročil ter fotografij o dogodkih. Dobra polovica (11) organizacij prek Instagrama promovira skupnost, 8 organizacij promovira Slovenijo in 7, to je najmanj, organizacij prek tega medija podaja osnovne informacije o organizaciji.

Ali ima organizacija svojo Instagram račun?

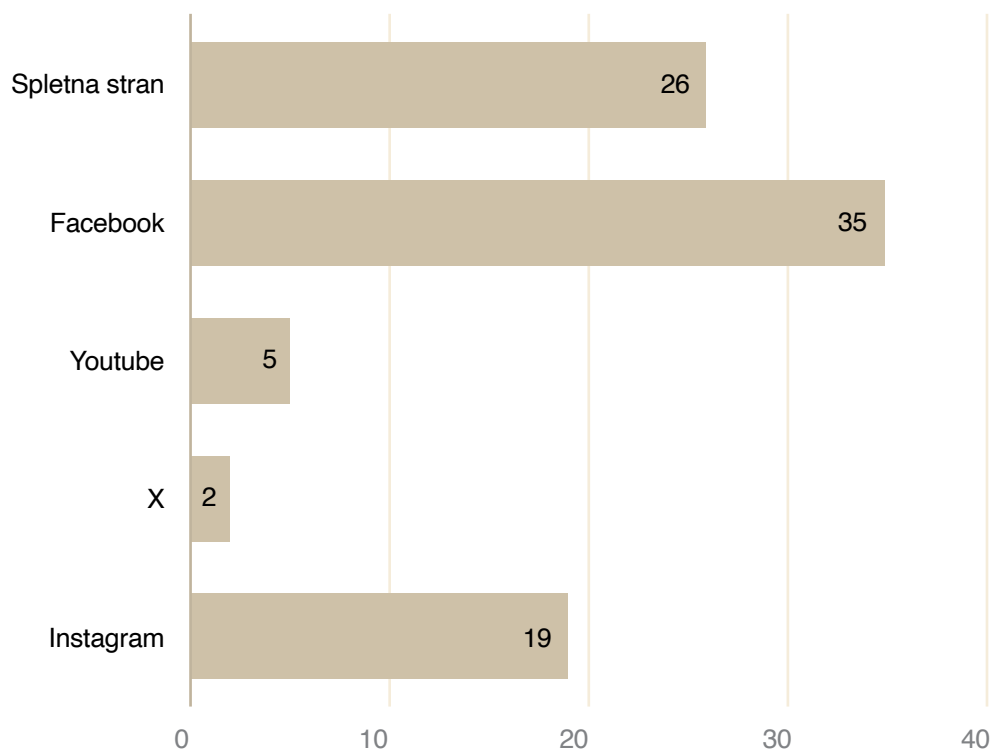
Vsebine na spletni strani

Med najmanj uporabljenimi družbenimi omrežji sta Youtube in X. Izmed vseh 46 slovenskih organizacij v Kanadi, ki smo jih zajeli v analizo, ima svoj Youtube kanal 5 organizacij in svoj X profil le 2 organizaciji. Med vsebinami na Youtube najdemo posnetke dogodkov ali posnetke predstavitev organizacij.

Strnjene podatke o priljubljenosti posameznih spletnih medijev med slovenskimi organizacijami v Kanadi grafično prikazuje tudi spodnji graf.

Uporaba digitalnih komunikacijskih kanalov med drugimi slovenskimi organizacijami v Kanadi

Slika 14: Slovenci v Kanadi imajo pogosto v okviru slovenskih letovišč tudi svoje vikend hišice, kjer se poleti zadržujejo ob koncih tedna in družijo. Na letoviščih je veliko kulturnih in športnih aktivnosti.

Vir: Valentinčič Dejan, avtorska fotografija.

Slika 15: V Winnipegu še vedno deluje slovenska župnija. Ker pa nimajo več na voljo slovenske duhovnika, zanje v slovenščini mašuje duhovnik iz Filipinov.

Vir: Valentinčič Dejan, avtorska fotografija.

REZULTATI ANKETE

Opravljen je bila anketa na temo percepcije digitalizacije in uporabe IKT z vidika slovenskih organizacij v ZDA in Kanadi ter stanja na področju skrbi za ohranjanje kulturne dediščine. Vprašalnik je bil zastavljen širše in je vključeval tudi vprašanja o aktualnem stanju in stopnji vitalnosti slovenskih organizacij. Osrednja pozornost je bila namenjena vprašanju interesa za digitalizacijo kulturne dediščine, predvsem arhivov.

Pripravili smo dva anketna vprašalnika, in sicer enega za župnije/cerkve v ZDA in Kanadi, drugega pa za preostale organizacije, ki se ne opredeljujejo kot župnije/ cerkve, tj. šole, kulturne ustanove, muzeji, športni klubi, umetniške skupine itn. Izvedeni sta torej bili dve ločeni anketi, kasneje pa so bili združeni odgovori na skupna vprašanja. Za dva ločena anketa vprašalnika smo se odločili ker je specifična župnija in cerkva v tem, da so del ameriških oz. kanadskih škofij in je torej njihov pravni status nekoliko drugačen, kar vpliva tudi na ravnanje z arhivi, njihovo digitalizacijo itd. Poleg tega so bila za župnije relevantna nekatera druga vprašanja, ki za ostale niso bila (npr. v katerem jeziku potekajo maše, ali je to še slovenska etnična župnija ali ne več itd), nekatera vprašanja pa zanje niso bila relevantna (kdo je predsednik organizacije, koliko članov ima organizacija, ali imajo svoje prostore itd).

Anketa je bila odprta med 12. marcem 2023 in 11. julijem 2024. Anketa je bila (večkrat) poslana vsem organizacijam, ki nam jih je uspelo zajeti v popis, objavljena na socialnih omrežjih, hkrati pa smo za razpošiljanje zaprosili nacionalne organizacije, ki imajo po eni od teh dveh držav podružnice ter slovenska diplomatsko-konzularna predstavništva v teh dveh državah. Kljub opisani najširši možni diseminaciji, je bil odziv najprej skromen, zato so bila vabila za reševanje ankete poslana večkrat, večkrat je bil tudi podaljšan rok za izpolnjevanje ankete. Izkazalo se je, da je odziv najboljši v primeru osebne nagovarjanja, kar pa je zahtevalo čas.

Po prečiščenju respondentov in odgovorov je ostalo skupno število vseh respondentov 122 (N=122). Na vprašalnik za župnije je skupaj odgovorilo 28 respondentov (N = 28), na vprašalnik za ostale organizacije pa 94 respondentov (N=94). Tukaj je pomembno omeniti, da so nekateri respondenti odgovarjali na anketo, ki ni bila namenjena njim (tj. predstavnik/predstavnica župnije je pomotoma odgovarjal/a na anketo, namenjeno drugim organizacijam ali obratno). V omenjenem primeru smo takšne "napačne" odgovore prenesli k analizi ustrezne ankete, a ker se vprašanja ponekod razlikujejo, smo celostno (tj. vključno s tistimi, ki so odgovarjali na "napačno" anketo) lahko analizirali le pri vprašanjih, ki so skupna obema anketama.

Odgovore obeh anket smo analizirali tako, da smo vprašanja razdelili v tri kategorije, in sicer:

- a) osnovne informacije (vprašanja o vrsti organizacije/župnije, o prostorih, o vrstah aktivnosti, ...)
- b) informacije o arhivih (vprašanja o trenutnem stanju arhivov/hranjenju arhivov/zanimanju za pomoč Slovenije pri hranjenju in ohranjanju arhivov, ...)
- c) digitalizacija/spletne platforme (vprašanja o uporabi spletnih platform, o zanimanju za digitalizacijo arhivov, ...)

Odgovore iz anket smo analizirali v treh sklopih, in sicer:

- a) posamezna analiza odgovorov vsake izmed obeh anket,
- b) združena analiza odgovorov iz obeh anket pri vprašanjih, ki so skupna in
- c) dodatne analize po izbranih parametrih.

Poleg tega bi bilo iz pridobljenih podatkov možno opraviti še dodatne analize specifičnih odgovorov na izbrana vprašanja, kjer bi se ugotavljalo korelacije med spremenljivkami. A to bi presehalo namen tega projekta, predvsem zaradi njegove časovne in finančne omejenosti. Bi pa to prineslo zanimiva nova spoznanja, zato bi takšne analize veljalo opraviti v bližnji prihodnosti.

V prvem delu so predstavljeni rezultati iz sklopa b), torej združene analize (tj. župnij/cerkva in ostalih organizacij) odgovorov na vprašanja, ki so skupna obema anketama. Število vseh respondentov je 122 (N=122), a jih je na nekatera vprašanja odgovorilo manj. Analiza odgovorov je razdeljena v dve od treh prej omenjenih kategorij, in sicer 1) Arhivi slovenskih organizacij v Severni Ameriki in 2) Digitalizacija in spletne platforme slovenskih organizacij v Severni Ameriki. Razdelka o osnovnih informacijah ne posebej predstavljamo, saj je šlo predvsem za umestitev organizacij in preverjanje njihove identitete, za vsebino tega projekta pa odgovori nimajo posebne relevantnosti.

V drugem delu so predstavljeni rezultati izbranih vprašanj iz ankete za ostale organizacije razen župnij. Teh vprašanj je 14, od tega jih je 12 zaprtega in dve odprtega tipa. Število respondentov je 94 (N=94).

Tretji del vsebuje rezultate dveh izbranih vprašanj iz ankete za cerkve/župnije. Število respondentov je 28 (N=28).

1. Rezultati združenih anket

1.1. Arhivi slovenskih organizacij v Severni Ameriki

V tem sklopu je zajeta analiza 11 vprašanj, vezanih na trenutno stanje, organiziranost, shranjevanje in ohranjanje zgodovinskih arhivov ter predmetov z zgodovinsko/kulturno vrednostjo. Prav tako tudi odnos organizacij do svojih arhivov in o morebitnih načrtih za ohranjanje arhivov v prihodnje.

Trenutno stanje arhivov

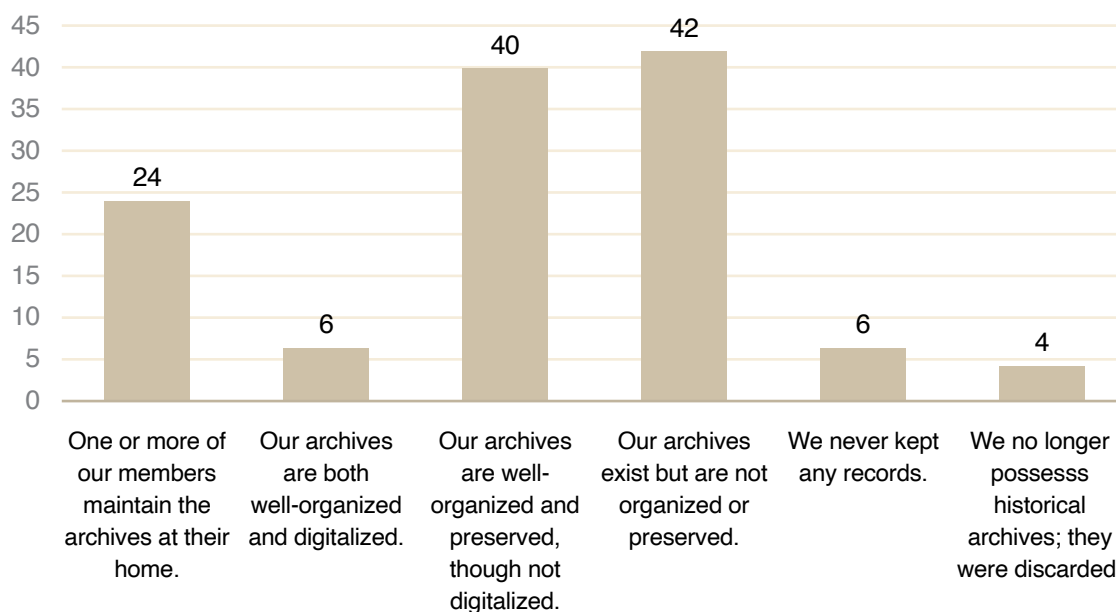
Kakšno je trenutno stanje vaših zgodovinskih arhivov in arhivov, povezanih s slovensko lokalno skupnostjo?

Pri vprašanju o trenutnem stanju arhivov sta bila najpogostejša odgovora izmed 122 respondentov, da arhivi obstajajo, a niso organizirani (42) in da imajo arhive dobro organizirane, a niso digitalizirani (40). 24 respondentov je odgovorilo, da arhive doma hrani eden ali več članov organizacije, veliko manj (6) jih je odgovorilo, da imajo arhive dobro shranjene in digitalizirane, enako število respondentov (6) pa tudi, da arhivov nikoli niso shranjevali. Najmanj (4) jih trdi, da arhivov več nimajo, saj so bili ti zavrženi. Zagotovo je vsak zavržen arhiv kulturna škoda. A v teh primerih je že prepozno. Pomembno bi bilo poskrbeti, da bi bilo takšnih primerov čim manj v bodoče. Zato je zelo pomembna takšna zbirka informacij o tem, kakšno je stanje arhivov po posameznih organizacijah.

What is the current status of your organization's historical archives and those related to the activities of the local Slovenian community?

One or more of our members maintain the archives at their home.	24
Our archives are both well-organized and digitalized.	6
Our archives are well-organized and preserved, though not digitalized.	40
Our archives exist but are not organized or preserved.	42
We never kept any records.	6
We no longer possess historical archives; they were discarded.	4
Skupna vsota	122

Število organizacij glede na trenutno stanje njihovih arhivov

Pomembnost ohranjanja arhivov

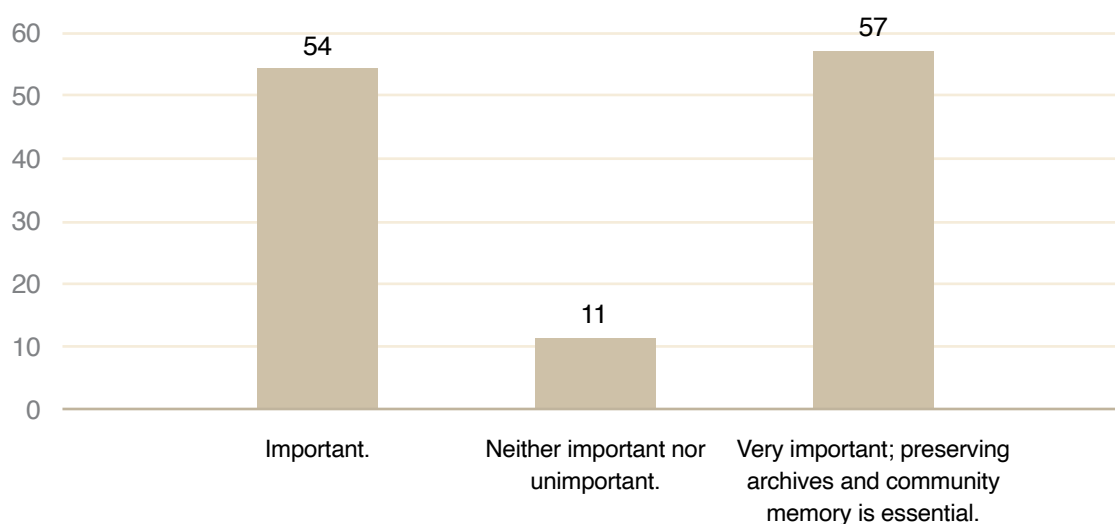
Kolikšno pomembnost pripisujete ohranjanju arhivov v namen ohranjanja spomina slovenske lokalne skupnosti?

Na vprašanje o pomembnosti ohranjanju arhivov v namen ohranjanja spomina na slovensko lokalno skupnost, so odgovorili vsi respondenti (122). Največ (57) jih meni, da je ohranjanje arhivov v ta namen zelo pomembno oziroma ključno, nekoliko manj (54) respondentov meni, da je pomembno, najmanj (11) respondentom, pa omenjeno ni ne pomembno ne nepomembno. Ugotavljamo torej, da interes za ohranjanje arhivov obstaja. To pa ni nujno povezano tudi s strokovno usposobljenostjo za primerno urejanje in hrambo arhivov.

How important is it for your organization to preserve its archives and uphold the memory of the local Slovenian community?

Important.	54
Neither important nor unimportant.	11
Very important; preserving archives and community memory is essential.	57
Skupna vsota	122

Število organizacij glede mnenja pomembnosti hranjenja arhivov

Asistenca Slovenije pri hranjenju in ohranjanju arhivov

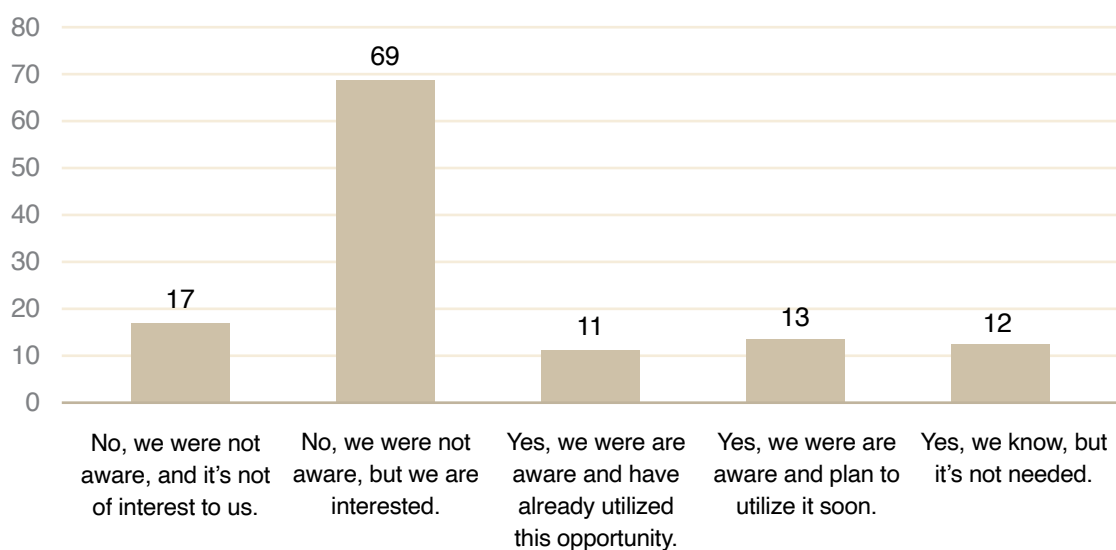
Ali veste, da Republika Slovenija slovenskim organizacijam v tujini nudi brezplačno profesionalno asistenca pri hranjenju in ohranjanju arhivov?

Pri omenjenem vprašanju je večina (69) odgovorila, da niso vedeli, da so lahko deležni pomoči Slovenije, a se zanjo zanimajo. Veliko manj (17) jih je odgovorilo, da za to niso vedeli, a jih ne zanima, 13 pa jih za slovensko pomoč ve in jo načrtujejo v kratkem izkoristiti. 12 jih je odgovorilo, da vedo, a pomoči ne potrebujejo, 11 pa jih je to pomoč že izkoristilo. Ugotavljamo torej, da jih je kar več kot polovica odgovorila, da za to ponudbo niso vedele, a bi jih zanimala. To je bilo tudi eno izmed izhodišč raziskave, ki se je torej potrdilo - takšna pomoč, ki jo nudi Arhiv RS (in financira Urad vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu) je dobrodošla in dobro sprejeta. Težava pa je, da do nje pridejo le organizacije, ki za to izvedo, teh pa je manjši del. Ker ostale institucije Republike Slovenije nimajo celovitega seznama vseh organizacij, ki delujejo v izseljenstvu, smo takšen seznam pripravili v okviru tega projekta. Seznam vseh organizacij, ki bi jih zanimala pomoč pri urejanju arhivov, a te možnosti do sedaj niso poznali, je vsekakor zelo dragocena.

Are you aware that the Republic of Slovenia provides free expert assistance from the Archives of the Republic of Slovenia for storing, preserving, and handling archives of Slovenian organizations abroad?

No, we were not aware, and it's not of interest to us.	17
No, we were not aware, but we are interested.	69
Yes, we are aware and have already utilized this opportunity.	11
Yes, we are aware and plan to utilize it soon.	13
Yes, we know, but it's not needed.	12
Skupna vsota	122

Število organizacij glede na poznavanje slovenske asistencije pri arhivih

Lokacija shranjevanja arhivov

Kje menite, da naj bi bili arhivi shranjeni?

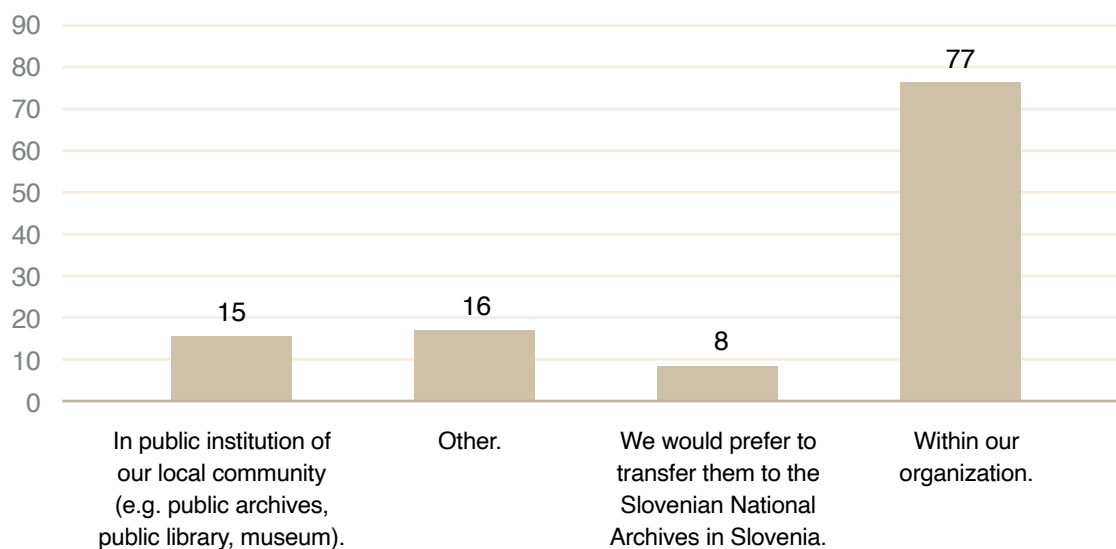
Na vprašanje o lokaciji shranjevanja arhivov je od 116 respondentov večina (77) odgovorila "znotraj organizacije", veliko manj (16) jih je odgovorilo z "other", torej drugje, 15 jih meni, da bi se arhivi naj shranjevali v javni ustanovi v državi, kjer delujejo, 8 pa bi jih želelo arhive prenesti v Slovenijo.

Odgovori na to vprašanje so nas nekoliko presenetili. Iz preteklih let so namreč poznani primeri, ko so se organizacije, ko so jim pojenjale življenjske moči, odločile arhive predati Arhivu RS. Poleg organizacij obstajajo tudi takšni primeru zasebnih arhivov. A pri teh vprašanju se je izkazalo, da je takšnih organizacij zelo malo. Mogoče bi se to povečalo, če boljše spoznajo slovenske institucije. Za tiste, ki bi želeli arhive ohraniti v svoji organizaciji ali državi, bi bil sistematičen popis dobrodošel tudi z vidika, da bi se tudi v Sloveniji vedelo, s kakšno kulturno dediščino razpolagajo.

Where do you believe the historical archives of your organization should be stored?

In a public institution of our local community (e.g., public archives, public library, museum).	15
Other	16
We would prefer to transfer them to the Slovenian National Archives in Slovenia.	8
Within our organization.	77
Skupna vsota	116

Število organizacij glede na preference hranjenja arhivov

Hranjenje materialnih predmetov s kulturno vrednostjo

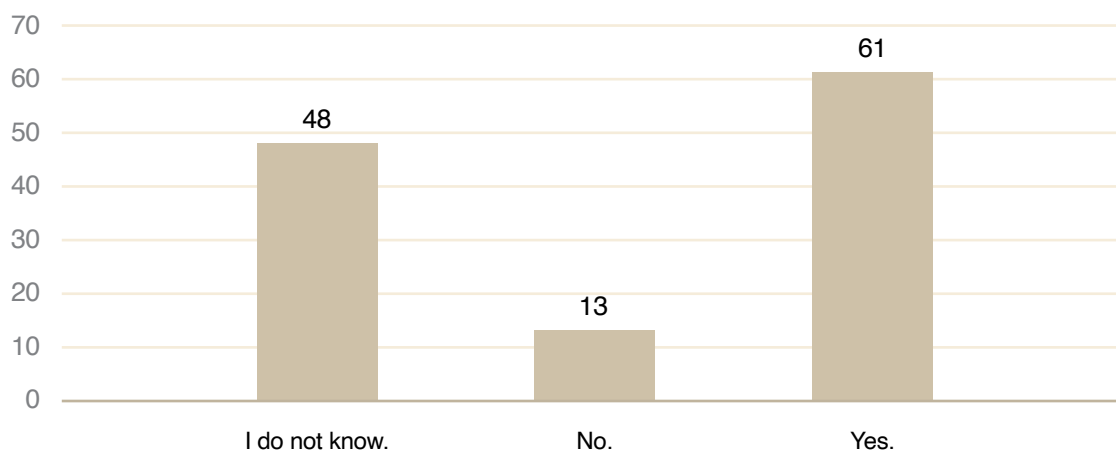
Ali kateri izmed vaših članov doma hranijo materialne predmete s kulturno vrednostjo?

Na naslednje vprašanje je odgovorilo 122 respondentov. Polovica (61) jih je odgovorila pritrdilno, nekoliko manj (48) jih trdi, da ne vedo, ali predmete s kulturno vrednostjo doma hrani kdo izmed članov, 13 pa jih je odgovorilo z "Ne".

Do any of your members also hold material with cultural value in their homes?

I do not know.	48
No.	13
Yes.	61
Skupna vsota	122

Število organizacij glede na to, ali člani hranijo arhive doma ali ne

Hranjenje materiala, povezanega z delovanjem slovenskih izseljencev med osamosvajanjem Republike Slovenije

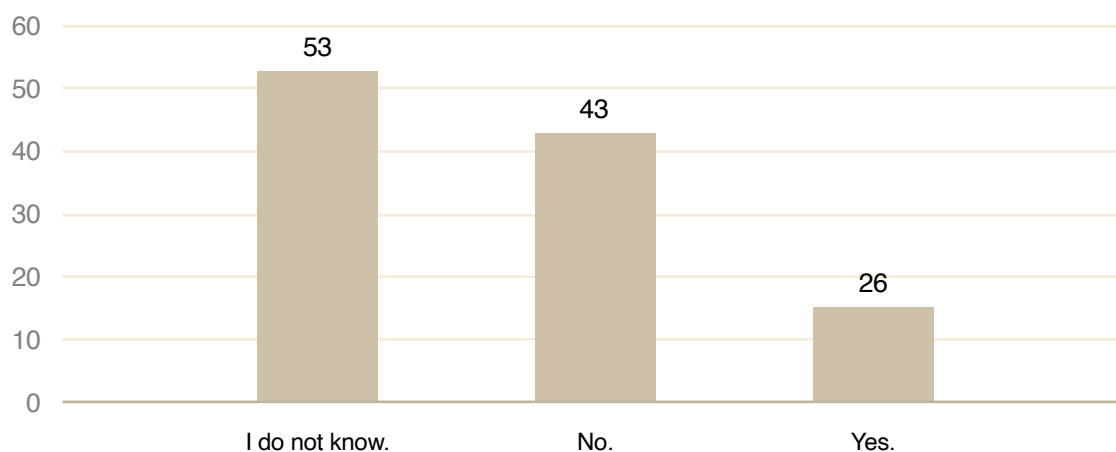
Hranite kakršenkoli materialne predmete, povezanega z delovanjem slovenskih izseljencev med osamosvajanjem Republike Slovenije?

Izmed 122 sodelujočih je na naslednje vprašanje nekoliko manj kot polovica (53) odgovorila, da ne vedo, ali hranijo kakršenkoli predmete, povezanega z delovanjem slovenskih izseljencev med osamosvajanjem Republike Slovenije, 43 jih pravi, da takšnega materiala ne hranijo, najmanj (26) pa jih je odgovorilo z "Da".

Do you keep any material related to Slovenian emigrants support of Slovenia's independence?

I do not know.	53
No.	43
Yes.	26
Skupna vsota	122

Število organizacij glede na to, ali hranijo material, povezan s slovensko osamosvojitvijo

Podvprašanje o lokaciji hranjenja omenjenih predmetov

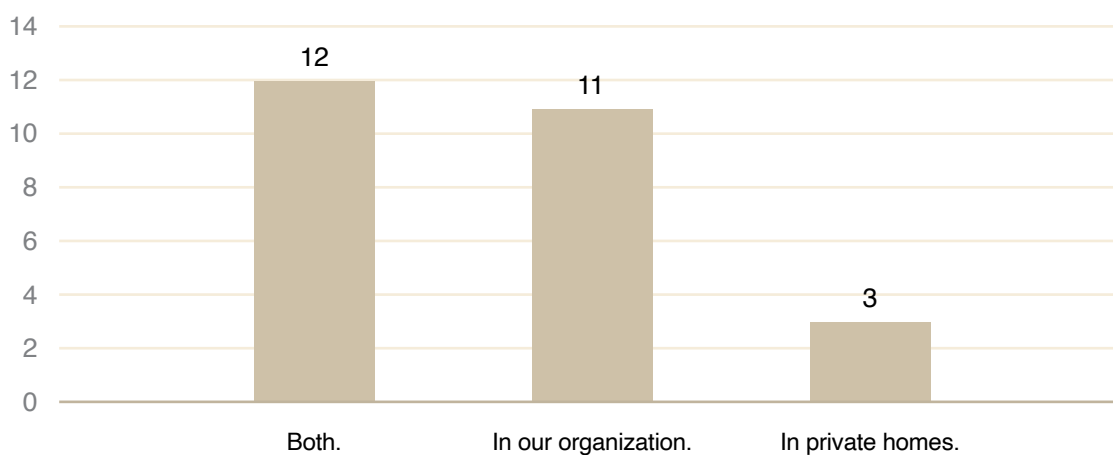
Kje so ti omenjeni materialni predmeti shranjeni?

Od prej 122 respondentov je na podvprašanje o tem, kjer je ta material (če ga imajo) shranjen odgovorilo le 26. 12 izmed teh pravi, da ga hranijo tako v organizaciji kot po domovih članov organizacije, 11 jih je odgovorilo, da ga hranijo le znotraj organizacije, najmanj sodelujočih (3) pa tovrstne materialne stvari hrani doma.

Is the material kept in your organization or in private homes?

Both.	12
In our organization.	11
In private homes.	3
Skupna vsota	26

Število organizacij glede na to, ali material hranijo znotraj organizacije ali doma

Hranjenje knjig/časopisov

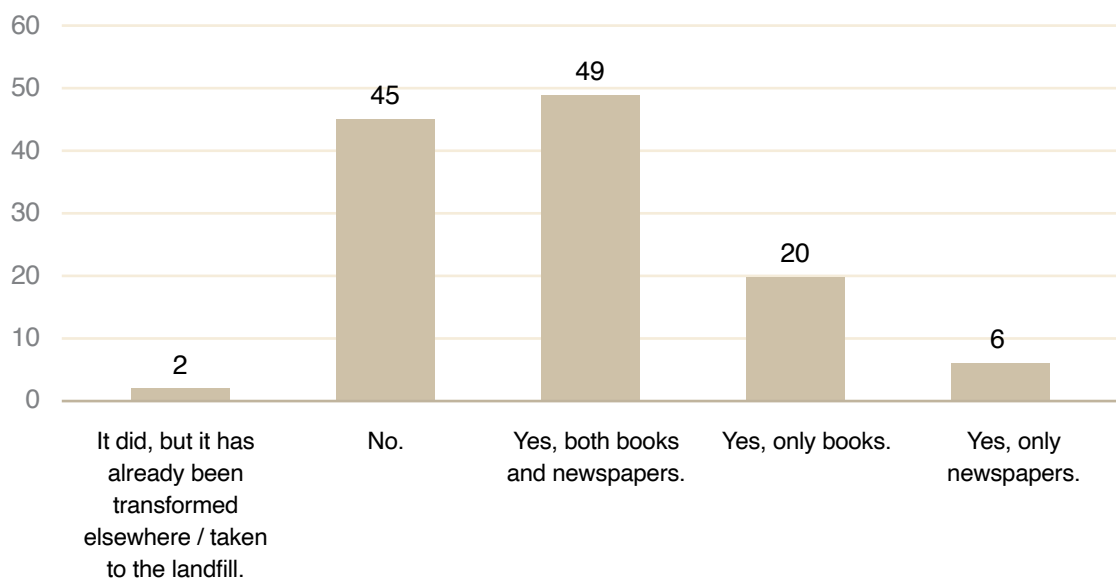
Ali znotraj vaše organizacije hranite tudi zbirko knjig/časopisov?

Naslednja tabela in graf prikazujeta odgovore na vprašanje, ali znotraj organizacije hranijo knjige oziroma časopise. Največ (49) jih je odgovorilo, da hranijo tako knjige kot tudi časopise. Malo manj (45) jih je odgovorilo, da ne hrani niti knjig niti časopisov, še manj (20) jih hrani le knjige, 6 le časopise, 2 respondenta pa sta odgovorila, da so jih nekdaj hranili, a jih nimajo več. Publicistika je bila pomemben vzvod za gojenje etnične identitete. A slovenski jezik se v izseljenskih skupnostih v ZDA in Kanadi hitro izgublja, zato so takšne knjižnice vse manj v uporabi. Pogosto se na teh knjižnih policah najdejo tudi knjige, ki so prava redkost in kulturno bogastvo. Zato bi vsekakor bilo škoda, če bi prišlo do zavrženja, ampak je v interesu Republike Slovenije da čim bolj celovito pozna, kje v teh organizacijah obstaja takšno gradivo in kje je ogroženo, da se ga v takšnem primeru reši.

Does your organization have a library or a collection of books or newspapers?

It did, but it has already been transferred elsewhere / taken to the landfill	2
No	45
Yes, both books and newspapers	49
Yes, only books	20
Yes, only newspapers	6
Skupna vsota	122

Število organizacij glede na lastništvo knjig, časopisov itd.

Podvprašanje o jeziku knjig/časopisov

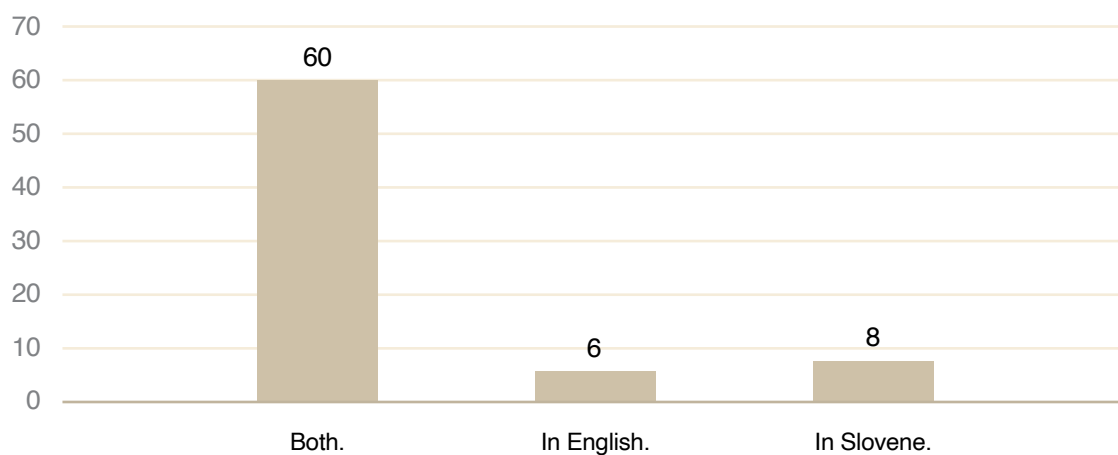
V katerem jeziku so omenjene knjige/časopisi?

Po prejšnjem vprašanju je sledilo še podvprašanje, in sicer o jeziku, v katerem so prej omenjene knjige/časopisi. Na to vprašanje je odgovorilo 74 respondentov. Velika večina jih je odgovorila, da so knjige/časopisi, ki jih hranijo, tako v slovenščini kot tudi v angleščini. Veliko manj (8) jih trdi, da so le v angleščini, najmanj (6) pa, da hranijo le knjige/časopise, ki so v slovenskem jeziku.

In which language are these books or newspapers?

Both	60
In English.	6
In Slovene.	8
Skupna vsota	74

Število odgovorov glede na jezik knjig / časopisov

Podvprašanje o uporabi knjig/ časopisov

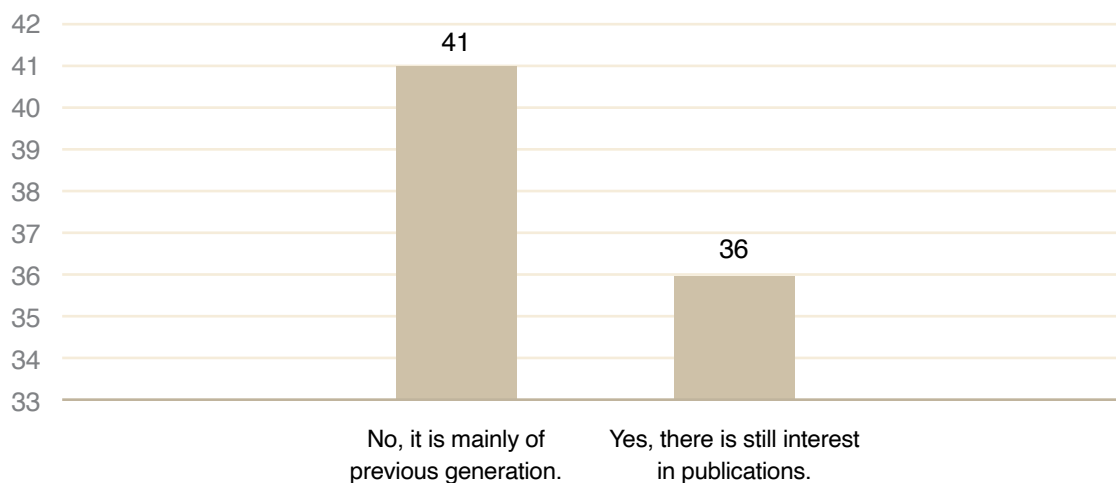
Ali omenjene knjige/ časopise še kdo uporablja?

Na naslednje podvprašanje, ali so te knjige/časopisi še v uporabi, je odgovorilo 77 respondentov. 41 jih je odgovorilo, da so večinoma ostanki iz preteklih generacij in jih posledično več nihče ne uporablja, nekoliko manj (36) pa jih je odgovorilo, da se še uporabljajo.

Does anyone still use these books and periodicals?

No, it is mainly a remnant of the previous generation.	41
Yes, there is still interest in publications.	36
Skupna vsota	77

Število odgovorov glede na uporabo knjig / publikacij

Hranjenje časopisov/revij/obvestilnikov, ki so bili izdani drugod po svetu

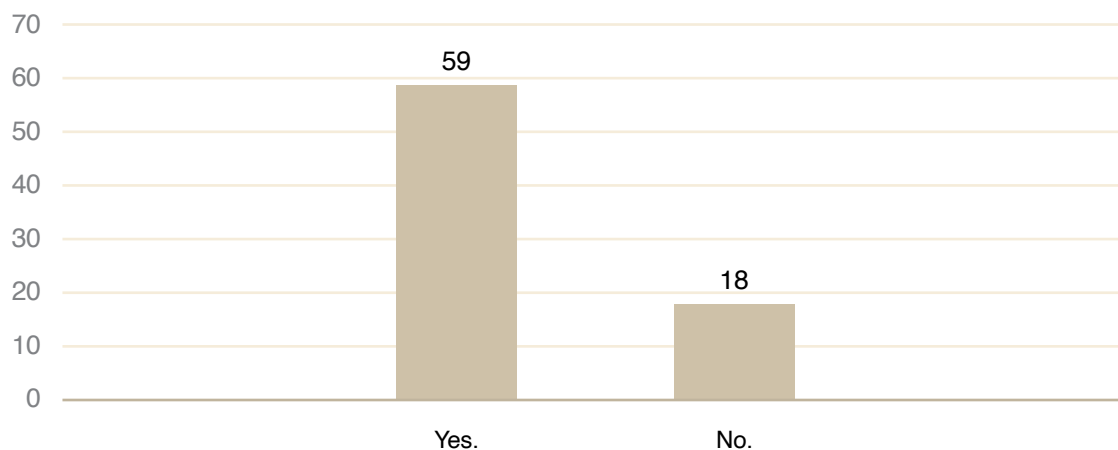
Ali znotraj vaše organizacije hranite tudi časopise/revije/obvestilnike ki so bili objavljeni/izdani drugod po svetu?

Naslednja tabela in graf prikazujeta odgovore na vprašanje, ali organizacija hrani časopise/revije/obvestilnike, ki so bili izdani drugod po svetu. Skupaj je odgovorilo 77 respondentov, od tega jih je večina (59) odgovorila z "Ne", manj (18) pa z "Da".

Are there also periodicals(newspapers/magazines/journals/newsletters) in the collection that were/are published in the USA/Canada or elsewhere in the world?

Yes	59
No	18
Skupna vsota	77

Število organizacij glede na to, ali hranijo časopise / revije, ki so bili objavljeni drugje po svetu

Hranjenje manjših tiskovin (vabil/flajerjev/obvestil)

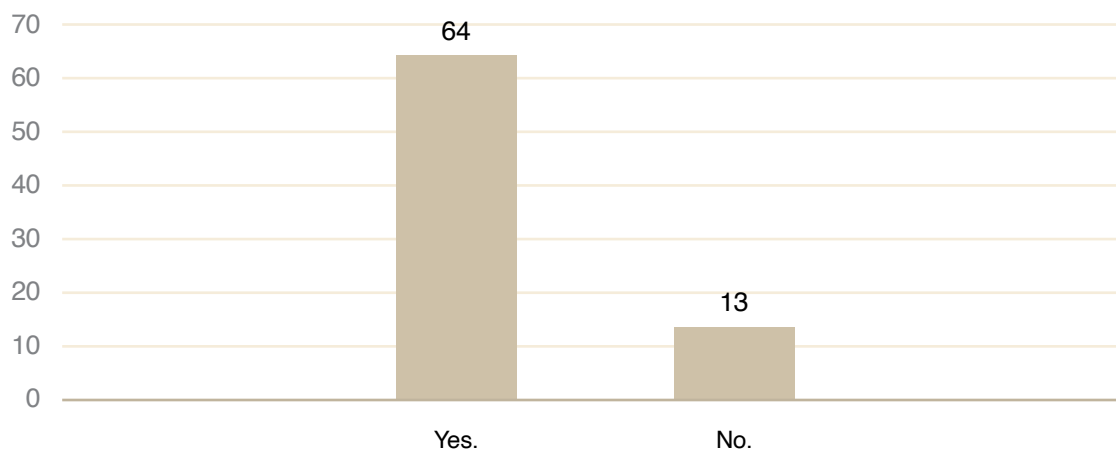
Ali znotraj vaše organizacije hranite tudi manjše tiskovine?

Na vprašanje, ali hranijo tudi kakšne manjše tiskovine, je od 77 respondentov več kot 80 % (64) odgovorila pritrdilno, preostali (13) pa manjših tiskovin ne hranijo.

Are there also small prints (printed event invitations, flyers, leaflets, notices) about the activities of your organization in your collection?

Yes	64
No	13
Skupna vsota	77

Število organizacij glede na to, ali hranijo svoja vabila / flajerje

1.2. Digitalizacija in spletne platforme slovenskih organizacij v Severni Ameriki

V zadnjem sklopu je analiziranih 7 vprašanj o digitalizaciji, natančneje o spletni prisotnosti, odnosu do digitalizacije arhivov, uporabi družbenih omrežij, organizaciji spletnih dogodkov itn.

Zanimanje za digitalizacijo arhivov in kulturne dediščine

Ali ste zainteresirani za digitalizacijo arhivov in kulturne dediščine vaše organizacije ter s tem ohranjanje zgodovinskih zapisov v digitalni obliki?

Na vprašanje o zanimanju za digitalizacijo arhivov in kulturne dediščine, so odgovorili vsi (122) respondenti. Znotraj tega jih je največ (57) odgovorilo, da digitalizacija arhivov trenutno ni njihova prioriteta. Temu so sledili odgovori (51), da jih digitalizacija zanima in da bi pri tem cenili pomoč iz Slovenije. Precej manj (10) jih pravi, da jih digitalizacija zanima in da jo lahko izvedejo samostojno. Najmanj respondentov (4) pa trdi, da ima arhive že digitalizirane.

Are you interested in digitizing your organization's archives and cultural heritage, thus preserving historical records in digital format?

Digitization of archives is currently not a priority for us.	57
Our archives are already digitized.	4
We're interested in digitization and can manage it independently.	10
We're interested in digitization and would appreciate assistance from Slovenia.	51
Skupna vsota	122

Zanimanje za digitalizacijo arhivov in kulturne dediščine

Digitalna prisotnost

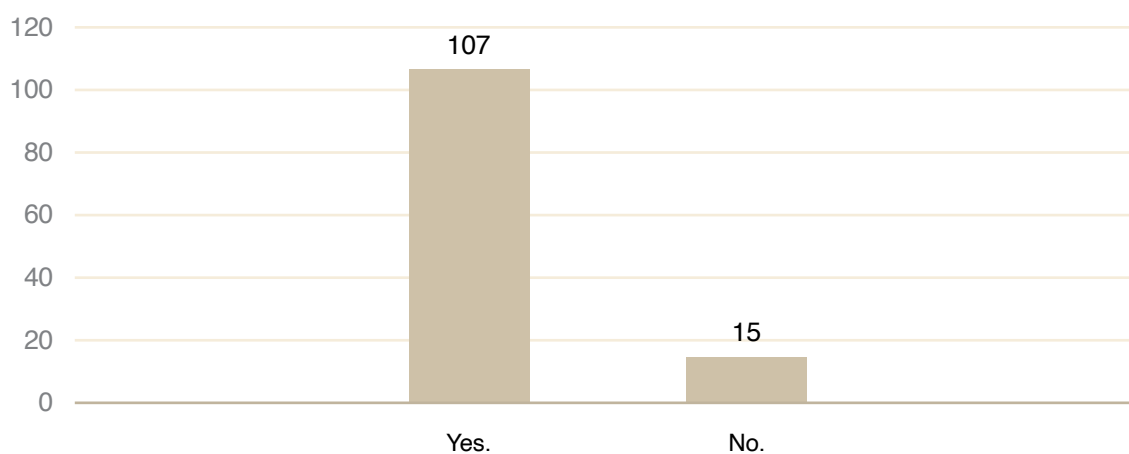
Vam je spletna prisotnost vaše organizacije pomembna?

Na vprašanje, ali je spletna prisotnost pomembna, so odgovorili vsi (122) respondenti. Veliki večini (107) spletna prisotnost njihove organizacije igra pomembno vlogo, veliko manj (15) pa jih meni, da ne.

Do you find it important for your organization to be present online?

Yes	107
No	15
Skupna vsota	122

Število odgovorov glede na to, ali je spletna prisotnost pomembna ali ne

Prisotnost na posameznih spletnih platformah

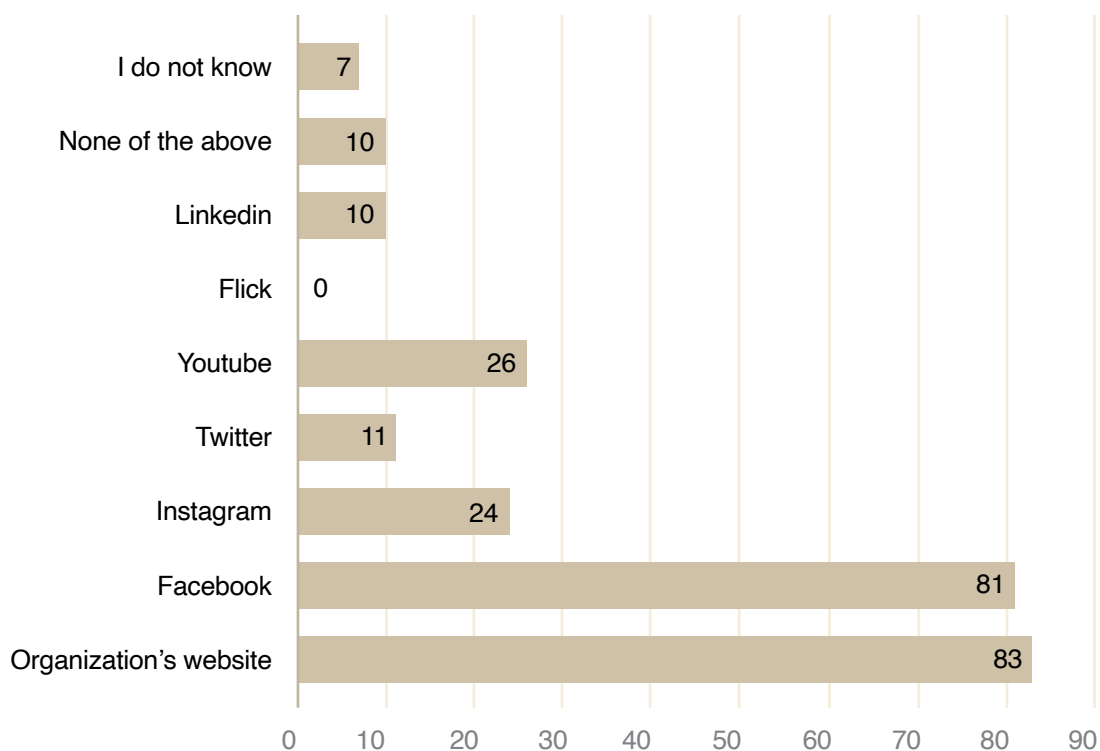
Na katerih spletnih platformah je vaša organizacija prisotna?

Pri uporabi posameznih spletnih platform najbolj prevladuje uporaba spletne strani (83), sledijo ji Facebook (81), Youtube (26), Instagram (24), Twitter (11), in LinkedIn (10). 10 respondentov je odgovorilo, da ne uporabljajo nobene izmed naštetih spletnih platform, 7 pa, da ne vedo, katere spletne platforme uporabljajo. Spletne platforme Flickr ne uporablja nihče izmed respondentov. Med respondenti se je torej ponovil enak vzorec, kot smo ga ugotovili tudi že v predhodni fazi raziskave pri popisu vseh organizacij, da kot najbolj priljubljeni orodji z naskokom prednjačita uporaba spletne strani in Facebooka.

Which digital platforms does your organization use?

Organization's website	Facebook	Instagram	Twitter	Youtube	Flickr	LinkedIn	None of the above	I do not know
83	81	24	11	26	0	10	10	7

Število organizacij glede na prisotnost na digitalnih platformah

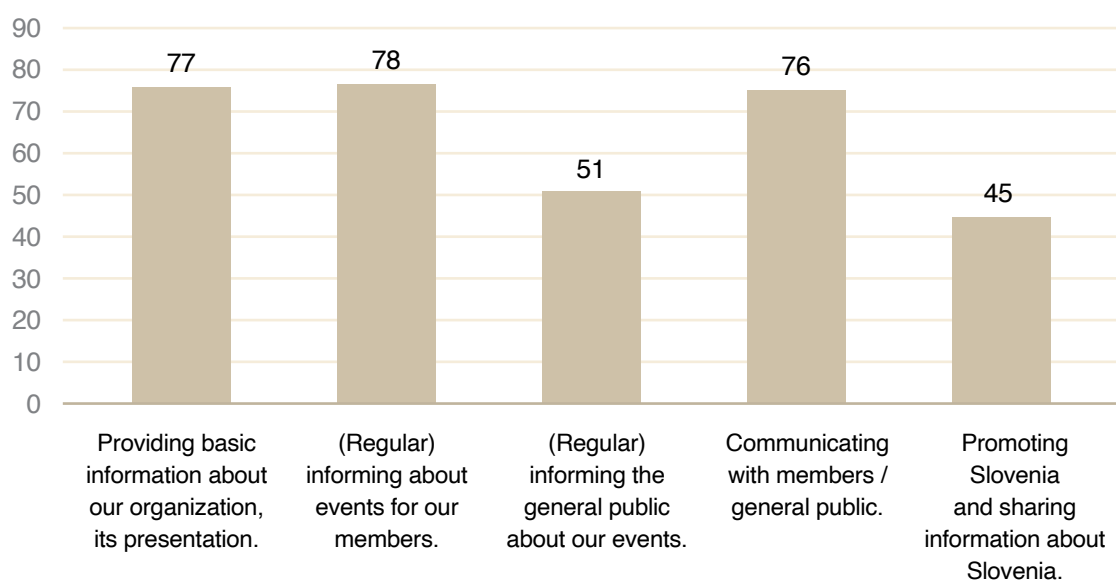

Namen uporabe spletnih platform

Največ respondentov (78) spletne platforme uporablja z namenom obveščanja članov o dogodkih. Skoraj toliko (77) jih spletne platforme uporablja predvsem z namenom nujenja osnovnih informacij o organizaciji in svoje predstavitve ali za komuniciranje s člani in javnostjo (76 respondentov). Nekoliko manj (51) jih uporablja za obveščanje javnosti, najmanj (45) pa za promocijo Slovenije.

Providing basic information about our organization, its presentation.	(Regular) informing about events for our members.	(Regular) informing the general public about our events.	Communicating with members / general public.	Promoting Slovenia and sharing information about Slovenia.
77	78	51	76	45

Število odgovorov glede na namen uporabe spletnih platform

Spletni dogodki

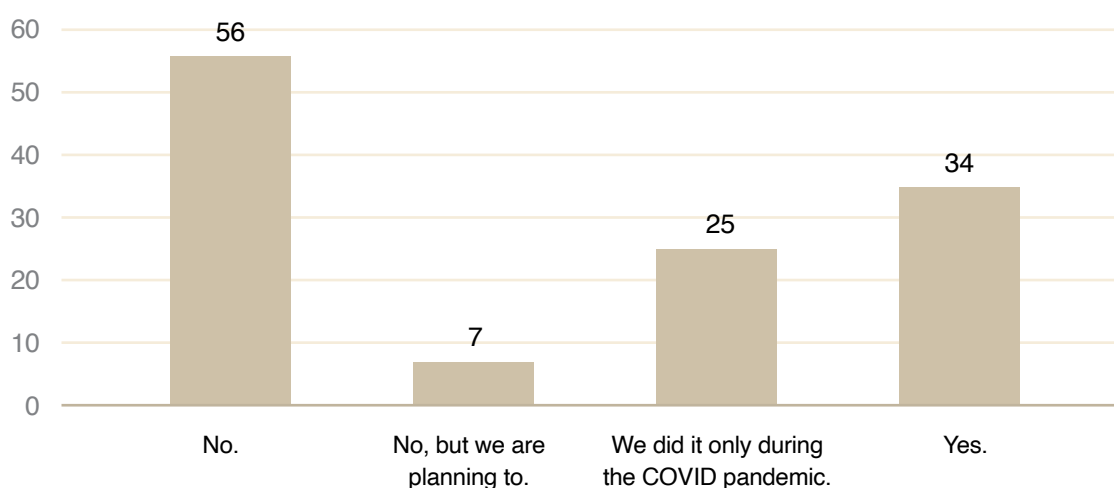
Ali organizirate spletne dogodke?

Izmed 122 respondentov je na omenjeno vprašanje skoraj polovica (56) odgovorila, da spletnih/virtualnih dogodkov ne organizira. 34 jih je odgovorilo pritrdilno, 25 respondentov pravi, da so virtualne dogodke organizirali le med pandemijo COVID-19, najmanj (7) pa, da jih trenutno ne, a jih nameravajo v prihodnosti. Pandemija koronavirusa je zagotovo dala precejšen pospešek takšni vrsti organiziranja. Zanimalo nas je, koliko je to ostal trajen vzorec, koliko pa le izhod v sili v času koronavirusa. Takšni pristopi po eni strani olajšajo organiziranje dogodkov, a hkrati obstajajo resni dvomi, če zgolj virtualni stik lahko nadomesti pristnega.

Does your organization host virtual events?

No	56
No, but we are planning to.	7
We did it only during the COVID pandemic.	25
Yes	34
Skupna vsota	122

Ali vaša organizacija organizira virtualne dogodke?

Pogostost objavljanja na spletnih platformah

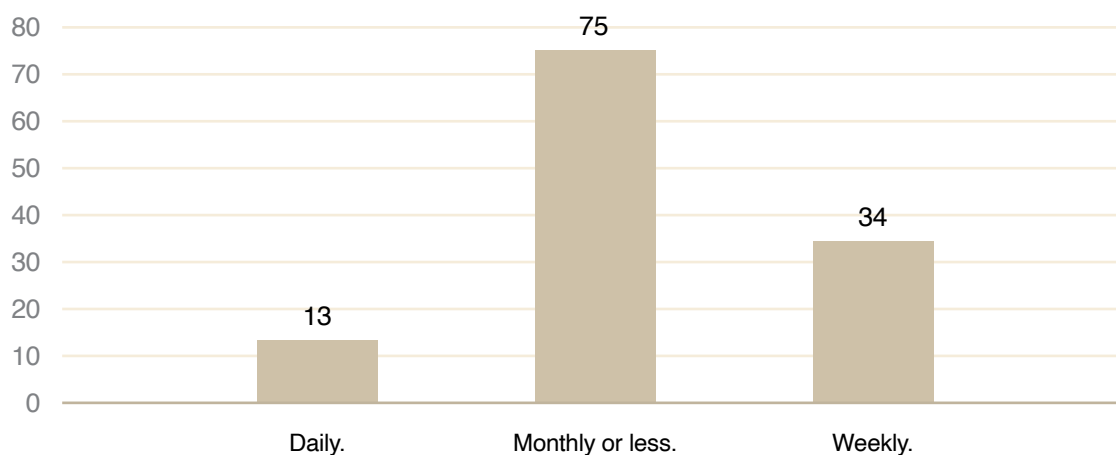
Kako pogosto objavljate na družbenih omrežjih?

Glede pogostosti objavljanja na družbenih omrežjih je večina izmed 122 respondentov odgovorila, da objavlja mesečno ali manj. 34 jih objavlja tedensko, najmanj (13) pa dnevno. Ugotavljamo torej, da organizacije sicer uporabljajo spletna orodja, niso pa na njih zelo aktivna v smislu, da bi jih vsakodnevno uporabljala za lastno promocijo.

How often does your organization post on its social media platforms?

Daily	13
Monthly or less	75
Weekly	34
Skupna vsota	122

Število odgovorov glede na pogostost objavljanja na spletnih platformah

Vpliv pandemije COVID-19 na uporabo spletnih platform

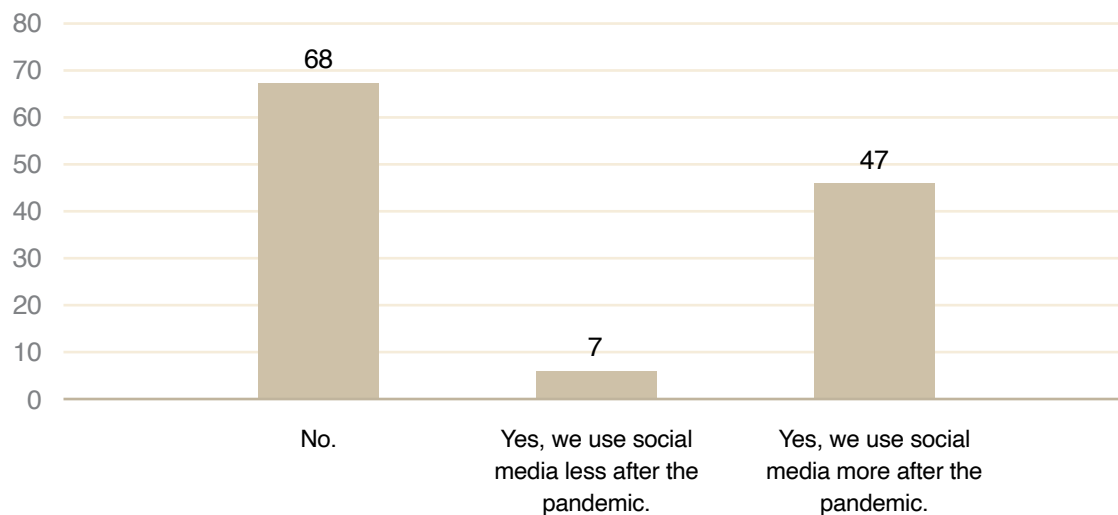
Je pandemija spremenila vaše navade glede uporabe družbenih omrežij?

Pri omenjenem vprašanju več kot polovica (68) respondentov meni, da pandemija COVID-19 ni spremenila njihovih navad glede uporabe družbenih omrežij. 47 jih je odgovorilo, da družbena omrežja po pandemiji uporabljajo pogosteje, 7 pa, da jih uporabljajo redkeje.

Has the pandemic affected your organization's use of social media?

No.	68
Yes, we use social media less after the pandemic.	7
Yes, we use social media more after the pandemic.	47
Skupna vsota	122

Število odgovorov glede na to, ali je COVID spremenil navade objavljanja na spletnih platformah

Ocene izjav o digitalizaciji

Koliko od 1 do 5 (1=se popolnoma ne strinjam, 5= se popolnoma strinjam) se strinjate z naslednjimi izjavami o digitalizaciji?

Zadnje izmed vprašanj je bila ocenjevalna lestvica 10 trditev o digitalizaciji. Najvišji povprečni oceni strinjanja (4,1 od 5) sta pri izjavah "Digitization improves access to cultural collections." in "Digitalization will make images more accessible." Najnižja ocena (2,5 od 5) pa je pri izjavi "Digitization leads to an infringement of copyright and traditional knowledge."

How far (from 1 to 5) do you agree with the following sentences:

Izjava	Povprečna ocena
Digitization is welcome as one way of broadening access.	3,9
Digitization improves access to cultural collections.	4,1
Digitization requires close consultation with experts.	3,8
Digitization requires close consultation with legal experts.	3,4
Digitization requires close consultation with the local community.	3,3
Digitization is not a substitute for physical access.	3,5
Digitalization requires restricting access to secret and sacred objects.	3,3
Digitization leads to an infringement of copyright and traditional knowledge.	2,5
Digitalization will make images more accessible.	4,1
Digitalization process builds and maintains relationships of cultural understanding and mutual respect with the communities they serve.	3,9

Povprečna ocena strinjanja (od 1 do 5) glede na izjavo o digitalizaciji

2. Rezultati izbranih vprašanj iz ankete za ostale organizacije, razen župnij

2.1. Pravni status

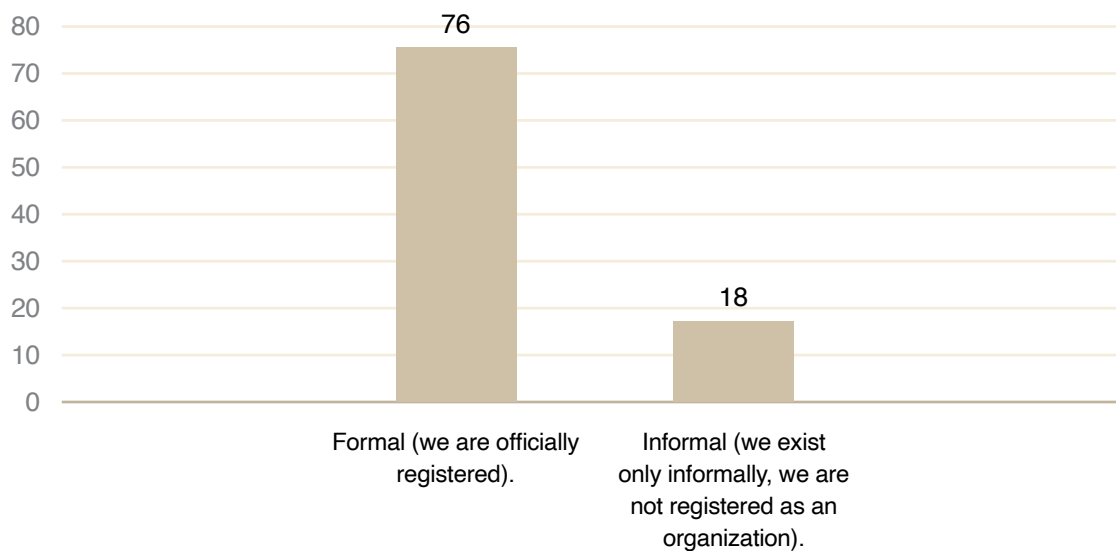
Kakšen je pravni status vaše organizacije?

Od 94 respondentov, je na naslednje vprašanje večina (76) odgovorila, da je njihova organizacija formalna, 18 respondentov pa, da je neformalna.

What is the legal status of your organization?

Formal (we are officially registered)	76
Informal (we exist only informally, we are not registered as an organization)	18
Skupna vsota	94

Število organizacij glede na status

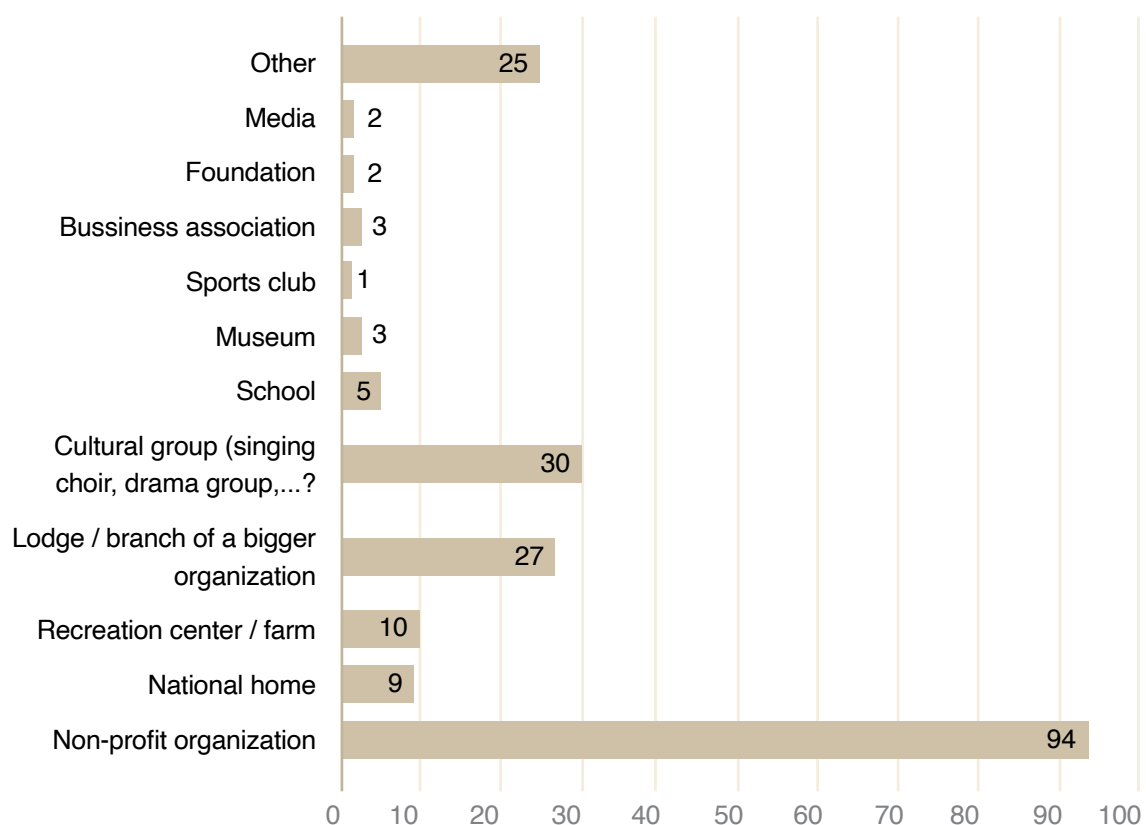
2.2. Vrsta organizacije

V katero kategorijo spada vaša organizacija glede na aktivnosti, ki jih izvajate?

Vse izmed organizacij (94) se opredeljujejo kot neprofitna organizacija, 30 jih spada v kategorijo "kulturna skupina", nekoliko manj (27) jih je del večje organizacije, 25 pa se jih ne opredeljuje kot nobena izmed navedenih kategorij. 10 jih spada pod kategorijo "rekreacijski center", 9 je narodnih domov, 5 šol, 3 muzeji in 3 poslovne asociacije. 2 organizaciji spadata v kategorijo "medij", prav tako 2 v kategorijo "fundacija", le eden izmed respondentov pa je športni klub.

What does your organization categorize as?

Število organizacij glede na kategorijo

2.3. Prostori

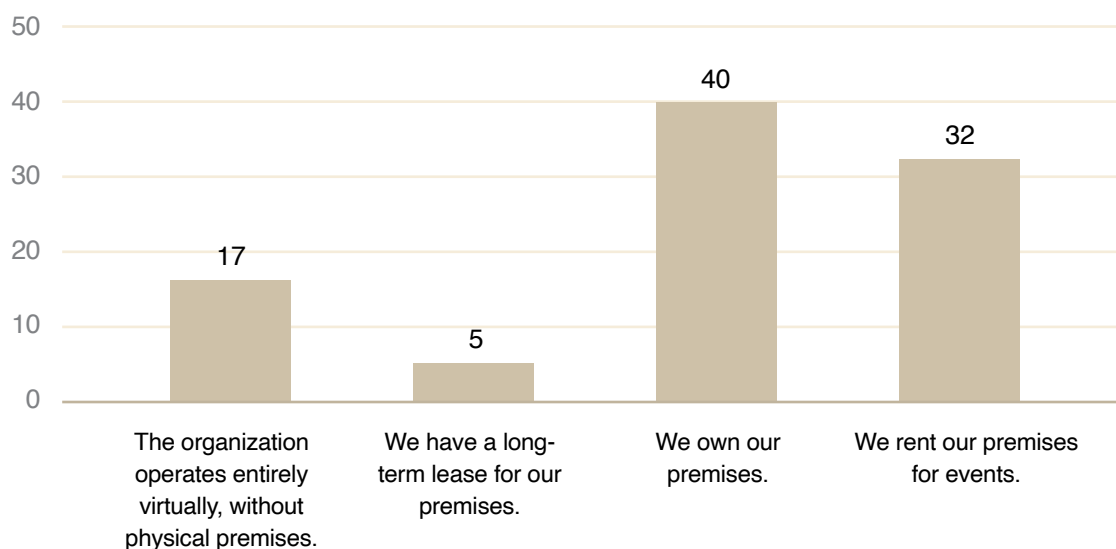
Kakšno je stanje s prostori vaše organizacije?

Od 94 respondentov jih je skoraj polovica (40) odgovorila, da imajo svoje lastne prostore, nekoliko manj (32) prostore daje tudi v najem, 17 organizacij obratuje popolnoma virtualno, 5 pa ima svoje prostore v dolgoročnem najemu.

Regarding premises, which of the following best describes your organization's situation?

The organization operates entirely virtually, without physical premises.	17
We have a long-term lease for our premises.	5
We own our premises.	40
We rent premises for events.	32
Skupna vsota	94

Število organizacij glede na vrsto prostorov

2.4. Število članov

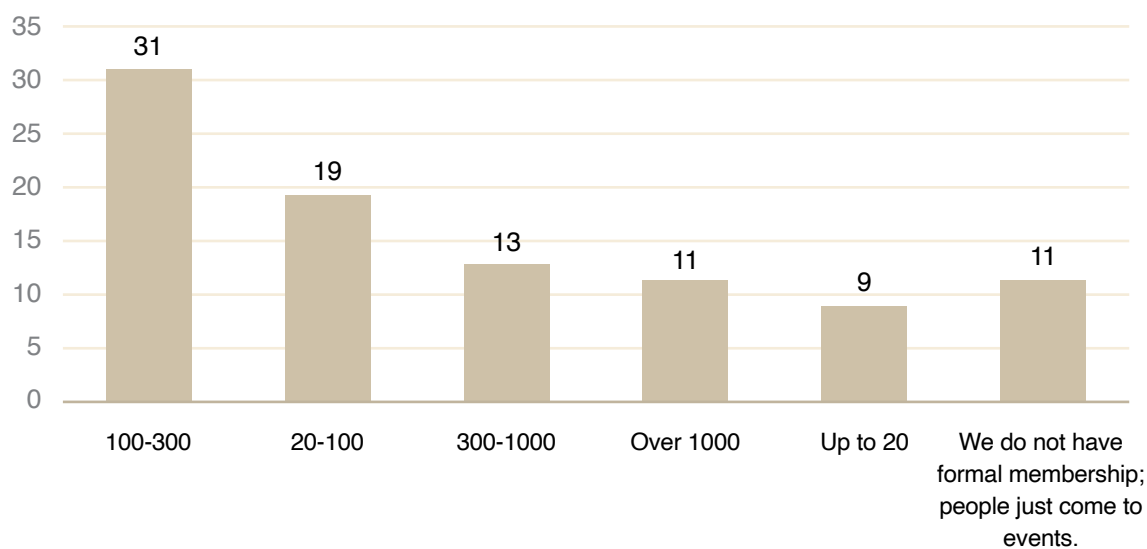
Koliko članov ima vaša organizacija?

Največ respondentov (31) je odgovorilo, da njihova organizacija šteje med 100 in 300 članov. 19 jih ima med 20 in 100, nekoliko manj (13) med 300 in 1000, 11 jih šteje več kot 1000, 9 pa pod 20. 11 respondentov je odgovorilo, da njihova organizacija nima formalnega beleženja članstva. Ugotavljamo torej, da prevladujejo srednje velike organizacije.

How many members does your organization/association have

100-300	31
20-100	19
300-1000	13
Over 1000	11
Up to 20	9
We do not have formal membership; people just come to events.	11
Skupna vsota	94

Število organizacij glede na število članov

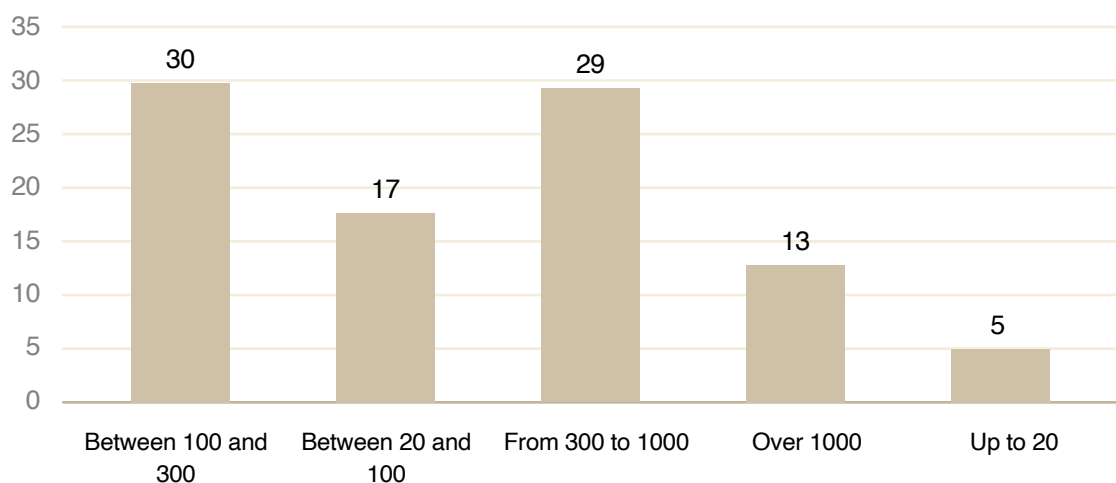
Koliko članov ste imeli, ko ste imeli najštevilčnejše članstvo?

29 respondentov je odgovorilo, da je bilo to število med 100 in 300. 29 jih trdi, da je bilo to med 300 in 1000 člani, za nekoliko manj organizacij (17) je največje število članov pomenilo med 20 in 100, še manj (13) nad 1000 člani, le nekaj (5) pa jih je odgovorilo z "do 20 članov".

How many members did you have when you had the biggest membership?

Between 100 and 300	30
Between 20 and 100	17
From 300 to 1000	29
Over 1000	13
Up to 20	5
Skupna vsota	94

Število organizacij glede na največje število članov

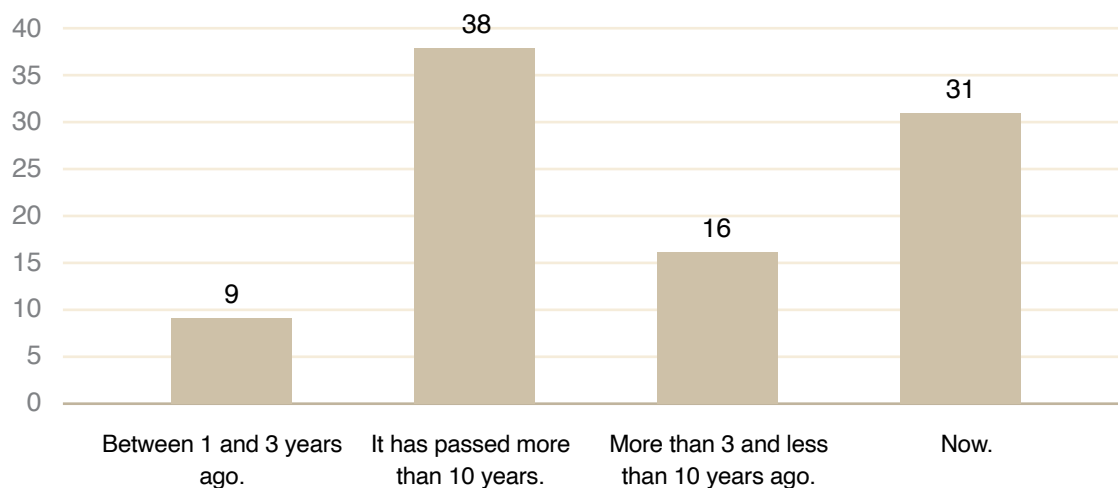
Pred koliko časa je imela vaša organizacija najštevilčnejše članstvo?

Skoraj polovica respondentov (38) trdi, da so imeli največ članov pred več kot 10 leti. Nekoliko manj (31) jih ima trenutno največje članstvo, 16 ga je imelo med 3 in 10 let nazaj, 9 respondentov pa med 1 in 3 leti nazaj. Ugotavljamo torej dva trenda. Organizacijam, ki se jim članstvo zmanjšuje, se je to začelo že pred več kot desetimi leti. Gre torej za že dlje časa trajajoč proces. Hkrati obstaja pa tudi dobršen del organizacij kar skoraj ena tretjina je takšnih, ki imajo trenutno največ članstva. Organizacije so torej uspešne in še vedno vitalne.

How much time ago was that?

Between 1 and 3 years ago.	9
It has passed more than 10 years.	38
More than 3 and less than 10 years ago.	16
Now.	31
Skupna vsota	94

How much time ago was that?

2.5. Prirejanje dogodkov in udeležba

Pogostost prirejanja dogodkov

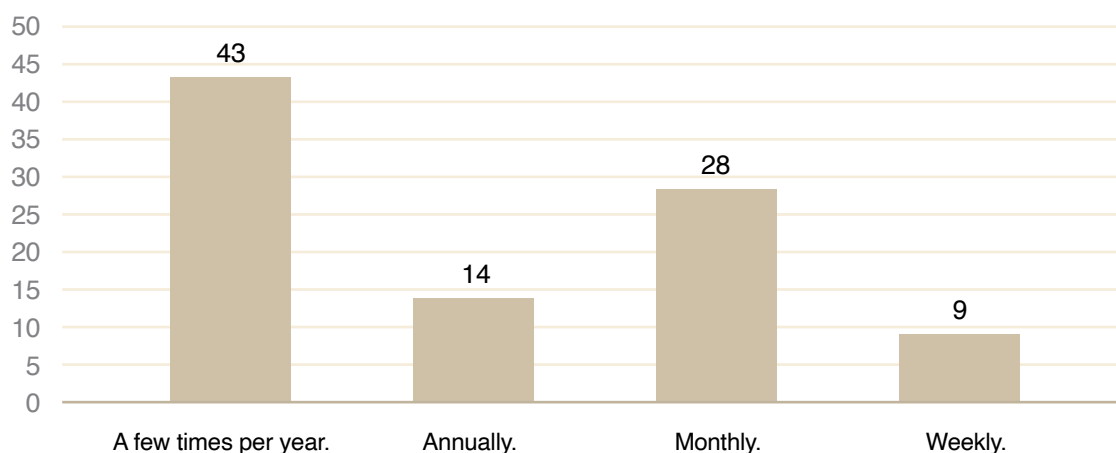
Kako pogosto vaša organizacija prireja dogodke?

Od 94 respondentov jih 43 dogodke prireja nekajkrat na leto, 28 mesečno, 14 letno, 9 pa tedensko. Ugotavljamo torej, da prevladujejo organizacije, ki imajo prireditve občasno. Če je bilo pred desetletji značilno, da so se v številnih organizacijah dogodki odvijali vsak konec tedna, se je to do danes precej spremenilo. To lahko pripišemo tako vse hitrejšemu življenjskemu ritmu in posledično manj prostega časa povprečnega, kot dejstvu, da so te organizacije novonaseljencem predstavljale osnovni socialni krog, kjer so si medsebojno pomagali, danes pa temu ni več tako in gre res le še za pristočasno dejavnost.

How often does your organization hold events?

A few times per year	43
Annually	14
Monthly	28
Weekly	9
Skupna vsota	94

How often does your organization hold events?

Število udeležencev na dogodkih

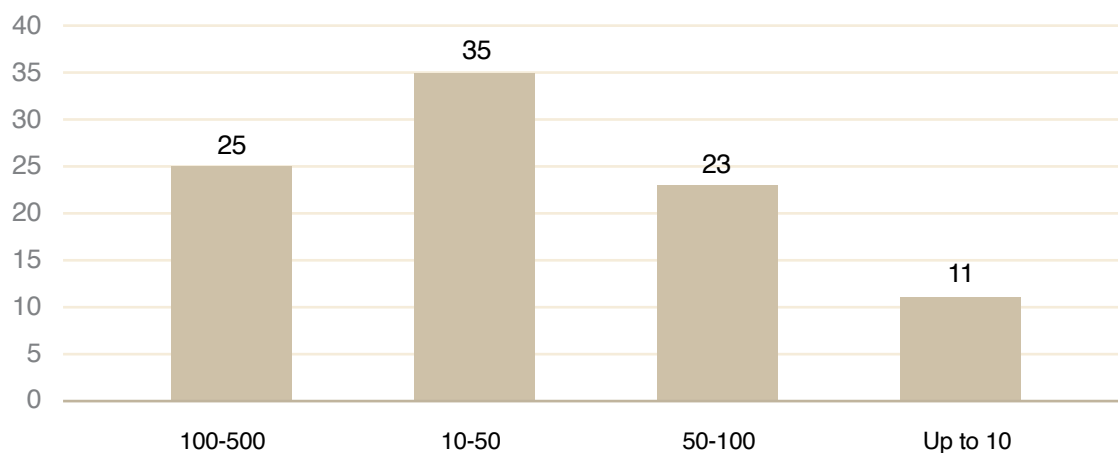
Koliko ljudi se v povprečju udeležuje vaših dogodkov?

Največ (35) organizacij trdi, da se njihovih dogodkov udeležuje med 10 in 50 ljudi. Nekoliko manj (25) jih je odgovorilo z "med 100 in 500 udeležencev", 23 med 50 in 100, najmanj (11) pa jih je odgovorilo, da se njihovih dogodkov v povprečju udeleži 10 ali manj ljudi. Prevladujejo torej relativno majhni dogodki, ki niso množično obiskani.

On average, how many people attend your events?

100-500	25
10-50	35
50-100	23
Up to 10	11
Skupna vsota	94

On average, how many people attend your events?

Delež udeležencev slovenskih korenin

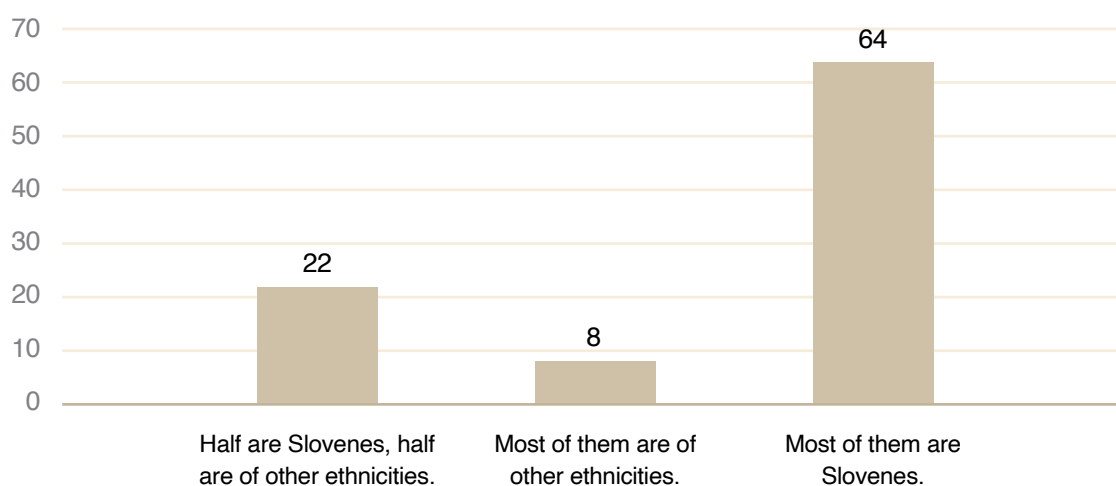
Kolikšen delež vaših udeležencev je slovenskih korenin?

Večina (64) izmed 94 respondentov je na naslednje vprašanje odgovorila, da je večina udeležencev njihovih dogodkov slovenskih korenin. 22 trdi, da jih je polovica slovenskih korenin, polovica pa ostalih, 8 respondentov pa je odgovorilo, da je večina njihovih udeležencev drugih etničnosti. Večino slovenskih organizacij v ZDA in Kanadi danes ne gre več razumeti v smislu ekskluzivnosti, ampak privabljajo zainteresirano članstvo in širšo publiko, ki se zanimajo za slovensko kulturo, kulinariko, glasbo in ples. Kljub temu pa jih je pri dveh tretjinah organizacij večina udeležencev slovenskih korenin.

What proportion of visitors are usually Slovenes (people of Slovene roots)?

Half are Slovenes, half are of other ethnicities.	22
Most of them are of other ethnicities.	8
Most of them are Slovenes.	64
Skupna vsota	94

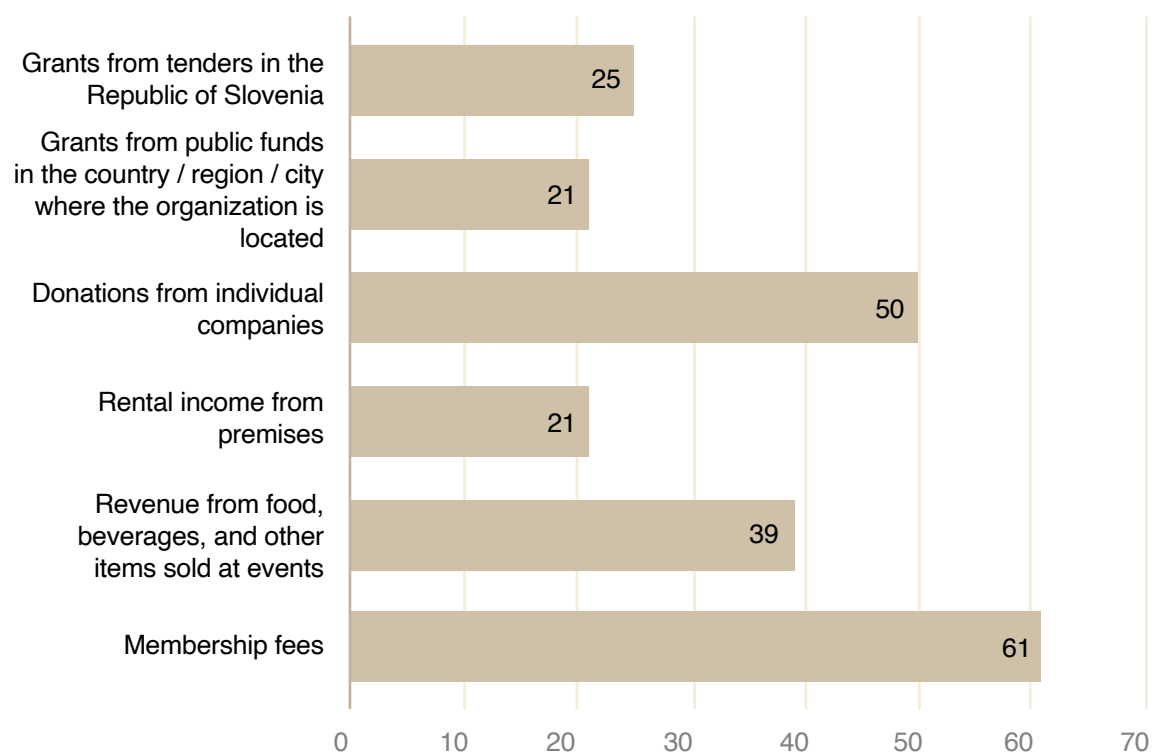
What proportion of visitors are usually Slovenes (people of Slovene roots)?

2.6. Glavni vir prihodka

Največ (61) jih je odgovorilo, da so glavni vir prihodka njihove organizacije članarine. Nekoliko manj (50) se jih po večini financira s pomočjo donacij, 39 pa s prihodki od hrane, pijače in ostalih predmetov, ki jih prodajajo na dogodkih. 25 organizacij je odgovorilo, da se v glavnem financirajo z denarno pomočjo iz Republike Slovenije. 21-im respondentom glavni vir prihodka predstavljajo javna sredstva iz držav, kjer delujejo in se prijavljajo na razpise, enako število respondentov (21) največ sredstev prejme iz najemnin. Po pritrjuje naše izhodiščne teže, da se v Severni Ameriki, sploh v ZDA, zelo malo organizacij zanaša na sredstva iz Republike Slovenije.

Število organizacij glede na glavni vir prihodka

2.7. Trenutno stanje organizacije in načrti za prihodnost

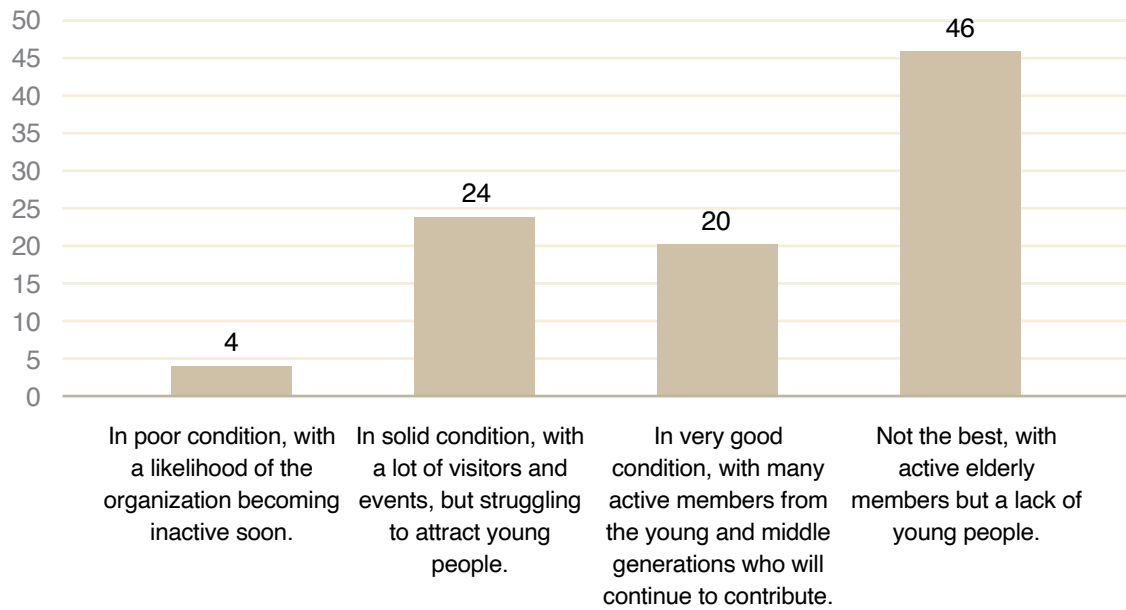
Kakšno je po vašem mnenju trenutno stanje vaše organizacije glede človeških virov?

Skoraj polovica (46) jih meni, da trenutno stanje njihove organizacije na področju človeških virov ni najboljše in da je večina članov pripadnikov starejše populacije. 24 jih je odgovorilo, da je situacija solidna, a imajo težavo pritegniti mlajše člane. 20 jih meni, da je stanje zelo dobro in da imajo veliko število aktivnih članov, ki bodo aktivni tudi v prihodnje. Najmanj (4) jih je odgovorilo, da je stanje slabo in da bo organizacija kmalu prenehala delovati. Vidimo torej da se večina organizacij, kot pričakovano, sooča s staranjem članstva in manjšim interesom za sodelovanje med mlajšimi generacijami. A vendarle, razveseljivo je, da situacija ni kritična, le štiri organizacije so izbrale odgovor z najslabšim stanjem.

In your opinion, what is the current state of your organization in terms of human resources

In poor condition, with a likelihood of the organization becoming inactive soon.	4
In solid condition, with a lot of visitors and events, but struggling to attract young people.	24
In very good condition, with many active members from the young and middle generations who will continue to contribute.	20
Not the best, with active elderly members but a lack of young people.	46
Skupna vsota	94

In your opinion, what is the current state of your organization in terms of human resources?

3. Rezultati izbranih vprašanj iz ankete za župnije oz. cerkve

3.1. Status župnije

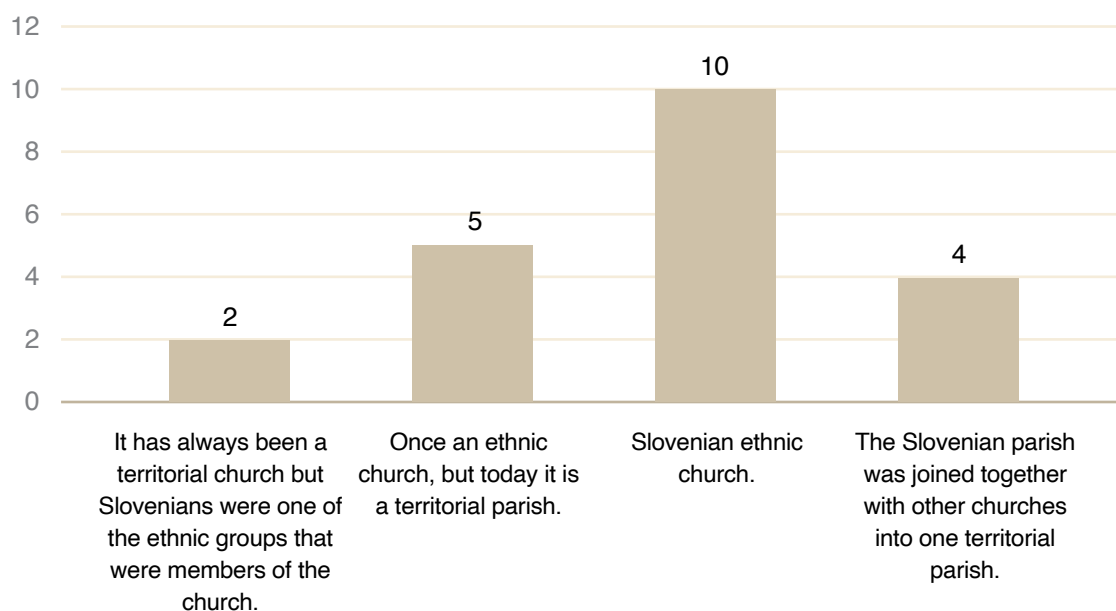
Kakšen je danes status vaše župnija?

Izmed 21 respondentov se jih 10 identificira kot slovenska etnična župnija, 5 kot nekdanja etnična cerkev, ki je zdaj teritorialna župnija, 4 kot slovenska župnija, ki je združena še z drugimi cerkvami, 2 pa sta od nekdanji bili slovenski etnični cerkvi. Pri tem je posebej zanimivo, da smo v našem predhodnem popisu organizacij (kot je razvidno iz prejšnjega poglavja) mi le sedem župnij uvrstili med slovenske etnične župnije. Očitno smo torej uporabili strožje kriterije in respondenti takšen status razumejo bolj liberalno.

Is your parish/ church a:

It has always been a territorial church but Slovenians were one of the ethnic groups that were members of the church.	2
Once an ethnic church, but today it is a territorial parish.	5
Slovenian ethnic church.	10
The Slovenian parish was joined together with other churches into one territorial parish.	4
Skupna vsota	21

Is your parish/ church a:

3.2. Slovenske aktivnosti / aktivnosti, povezane s slovenskimi tradicijami

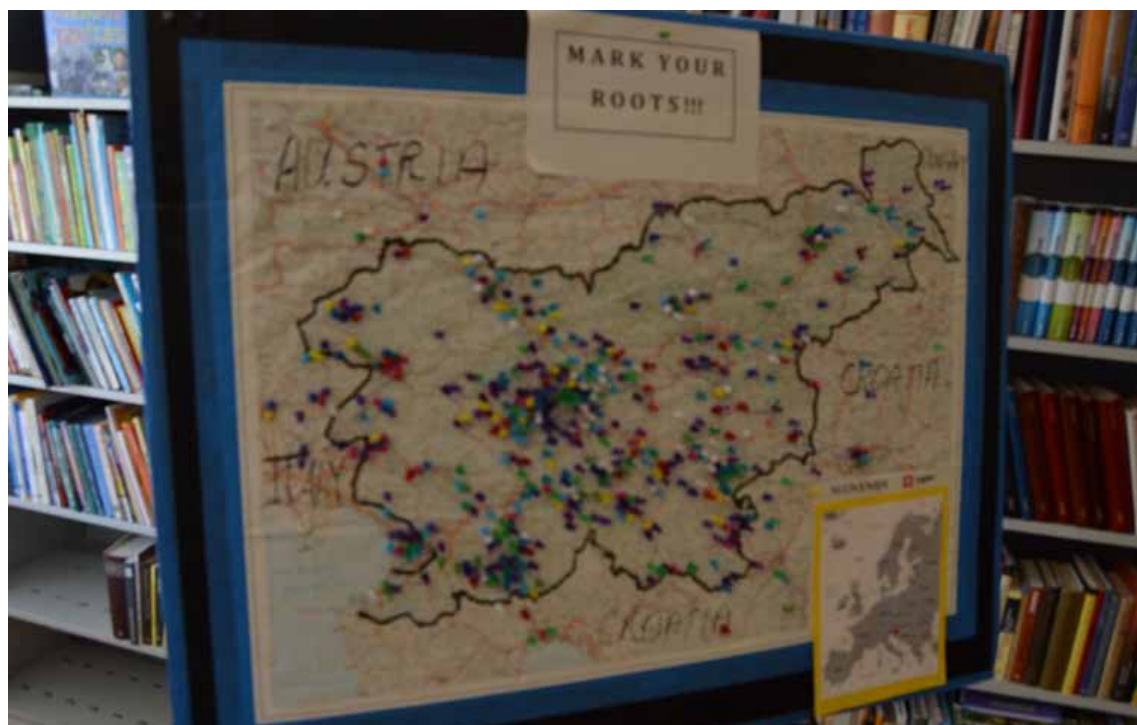
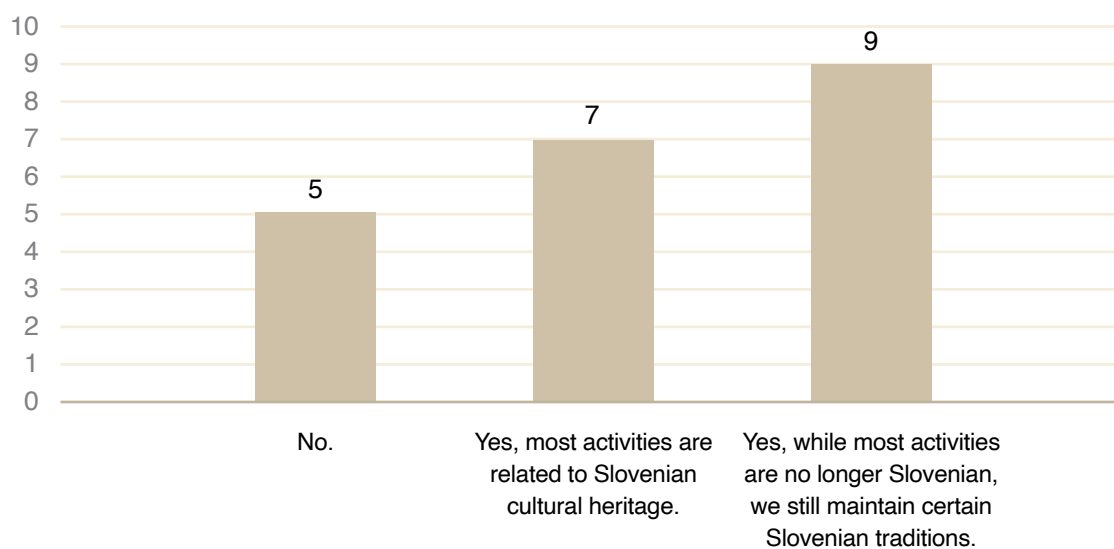
Ali znotraj vaše cerkve/župnije potekajo aktivnosti, povezane s slovenskimi tradicijami/slovensko identiteto?

Na zadnje vprašanje v tem sklopu analiz je odgovorilo 21 respondentov. Od tega jih največ (9) trdi, da večina dogodkov, ki jih prirejajo, ni več slovenskih, a želijo kljub temu ohranjati nekatere slovenske tradicije. 7 jih večinoma prireja dogodke, povezane s slovensko dediščino, najmanj (5) cerkev/ župnij pa slovenskih dogodkov ne prireja. Tukaj je zagotovo zanimiva ugotovitev, da manj organizacij odgovorilo, da prireja slovenske dogodke, kot jih je pri prejšnjem vprašanju odgovorilo, da gre za slovensko etnično župnijo. To potrjuje prej zapisano tezo o liberalnosti razumevanja statusa slovenske etnične župnije. Seveda pa je tudi dejstvo, da gre pri župnijah za verske organizacije, ki prvenstveno prirejajo verske dogodke.

Are there any Slovenian activities taking place in your parish?

No.	5
Yes, most activities are related to Slovenian cultural heritage.	7
Yes, while most activities are no longer Slovenian, we still maintain certain Slovenian traditions.	9
Skupna vsota	21

Are there any Slovenian activities taking place in your parish?

Slika 16: Etnična identiteta ni nespremenljiva. Zelo pogosto je iskanje korenin, zato so zelo priljubljena rodoslovna društva. Poleg fizičnih društev, je zelo priljubljena tudi slovenska rodoslovna Facebook stran v angleščini.

Vir: Valentinčič Dejan, avtorska fotografija.

REZULTATI INTERVJUJEV

V skladu s projektno prijavo in časovnico odobrenega projekta, so bili za drugi del tretje faze projekta, ki je trajal med 1. 11. 2023 in 30. 4. 2024 napovedani intervjuji z eksperti, ki so povezani z digitalizacijo kulturne dediščine Slovencev po svetu in zavzemajo v tem aspektu pomembno vlogo. Kot reprezentativni so bili navedeni predstavniki Arhiva Republike Slovenije, organizacije HASA (Historical Archives for Slovenian Australians – New South Wales), ki je samoiniciativno digitalizirala arhiv slovenske skupnosti v Sydneyju, organizacije Zedinjena Slovenija v Argentini, ki zadnja leta začena z digitalizacijo in Narodne in univerzitetne knjižnice. V dveh primerih (Arhiv RS in NUK) gre torej za instituciji v Republiki Sloveniji, ki se s področjem strokovno ukvarjata in imata pri ohranjanju izseljenske dediščine izkušnje ter dveh izseljenskih organizacij, ki sta se samoiniciativno odločili za digitalizacijo svojih arhivov kot pomembnega dela kulturne dediščine. Njune izkušnje bi lahko bile zelo dobrodošle za ostale organizacije, ki bi se v prihodnosti odločile za digitalizacijo svoje slovenske dediščine, ki je nastala v izseljenstvu ter tudi morebitnim institucijam Republike Slovenije, ki bi po zgledu Arhiva RS in NUK izseljenskim organizacijam nudile strokovno tehnično in logistično pomoč pri digitalizaciji.

V skladu z načrti so bili s predstavniki teh štirih organizacij izvedeni intervjuji. Odločili smo se za intervjuje v pisni obliki, saj je to zagotavljalo največjo strukturiranost, ki se je pri dani temiki zdela pomembna. Vprašalnik s petimi vprašanji je bil po predhodnih dogovorih in obrazložitvi točnega namena, prvič poslan vsem štirim organizacijam 7. 2. 2024. Ker se najprej nobena od organizacij ni odzvala z odgovori, smo opomnik in vprašanja ponovno poslali 25. 4. 2024. Zatem so nam vse štiri organizacije poslale svoje odgovore, in sicer NUK 1. 5., Arhiv RS 8. 5., Zedinjena Slovenija iz Buenos Airesa 25. 5. in HASA iz Sydneyja 2. 6. 2024. Za NUK je odgovarjala Helena Janežič, skrbnica Zbirke knjižničnega gradiva Slovencev v zamejstvu in po svetu, za Arhiv RS Danijela Juričič Čargo in Andreja Klasinc Škofljanec, arhivarki, ki svetujeta in pomagata izseljenskim organizacijam pri evidentiranju in urejanju njihovih fizičnih arhivov, za Zedinjeno Slovenijo njen tajnik Karel Groznik, za HASA pa prostovoljka Olga Lah.

Čeprav je prišlo do manjšega zamika glede na prvotno zastavljeno časovnico (razloge gre pripisati tako zgoraj opisanemu začetnemu zamiku pri popisu organizacij, kot dejstvu, da se organizacije z odgovori niso takoj odzvale, organizaciji iz Slovenije zaradi preobremenjenosti, izseljenski dve pa ker je njuna odzivnost odvisna od razpoložljivega časa članov prostovoljcev), je bil cilj v celoti izpolnjen, kot je razvidno tudi iz vsebinske analize v nadaljevanju.

V intervjujih nas je najprej zanimalo, kako bi obrazložili voditeljem slovenskih izseljenskih organizacij v ZDA in Kanadi, ali in zakaj je ohranjanje slovenske kulturne dediščine in arhivov slovenskih

organizacij v izseljenstvu pomembno. Vsi intervjuvanci so pritrdili, da je ohranjanje pomembno, kot razloge pa navedli predvsem, da je kulturna dediščina, ki nastaja v izseljenstvu integralni del slovenske kulturne dediščine in je njena izguba prav takšna škoda, kot če do tega pride znotraj meja Republike Slovenije. Skupno so poudarjali, da je to del narodnega spomina, saj Slovenci svoje sledi puščamo tudi izven matične domovine. Slovenske izseljence povezuje z njihovo etnično identiteto in lastnimi koreninami, pomaga jim pri prenašanju tradicionalnih kulturnih vrednot iz generacije v generacijo ter krepi zavedanje o njihovi vlogi pri oblikovanju priseljenjske družbe. Hkrati to gradivo omogoča raziskovanje slovenskega izseljenstva ter pri slovenski strokovni in širši javnosti krepi zavedanje o pomenu slovenstva zunaj meja današnje domovine.

Ob nanašanju na zgodovino, preteklost in korenine, pa pri Zedinjeni Sloveniji poudarjajo pomen tega tudi še "ker prikazuje našo sedanost in z njo gradimo našo bodočnost. Vedeti in zavedati se moramo, od kod prihajamo, predvsem zato, ker se naša zgodba odvija zunaj meja slovenskega ozemlja." Pri HASA poudarjajo, da je to pomemben način "gradnje mostu med preteklostjo, sedanostjo in bodočnostjo". Nadaljujejo, da "poenostavljeno rečeno, arhivi beležijo izzive, želje in izkušnje prednikov in dokumentirajo, kako te izkušnje vplivajo na trenutne člane slovenskih izseljenjskih organizacij in življenje slovenske skupnosti v Avstraliji. Pri HASA zaključujejo da "ta dokumentacija ponuja osnovo za študij, refleksijo, transparentnost in ohranjanje kulturnih idealov in identitete."

Pri Arhivu RS poudarjajo, da "med arhivskim gradivom, ki je pomembno za Slovence in Slovenijo ter nastaja zunaj njenih meja, ima posebno vlogo arhivsko gradivo slovenskih izseljencev, gradivo, ki so ga ustvarili izseljenci sami, predvsem zaradi njegovega večplastnega pomena". Po njihovih besedah poleg pomena z raziskovalnega vidika in krepitve poznavanja v matični javnosti, takšno arhivsko gradivo slovenske izseljence povezuje z njihovo etnično identiteto in lastnimi koreninami, pomaga jim pri prenašanju tradicionalnih kulturnih vrednot iz generacije v generacijo "ter krepi zavedanje o njihovi vlogi pri oblikovanju priseljenjske družbe. Hkrati bogati priseljenjsko družbo in jo ozavešča o njeni večetničnosti in večkulturnosti ter doprinosu priseljencev k njenemu razvoju." Tudi pri NUK poudarjajo, da: "Kulturna dediščina je kulturna dediščina ne glede na to, kje nastaja. In če jo ustvarijo pripadniki slovenskega naroda ali s slovenskim narodom kakorkoli povezani posamezniki ali skupine, je to slovenska kulturna dediščina. Ker Slovenci ne živimo le znotraj matice oziroma znotraj meja Republike Slovenije, pač pa tudi v zamejstvu in po svetu, tudi tam puščamo svoje zapisane ali kako drugače zabeležene sledi. In te sledi so pomemben del naše skupne zgodovine ter nepogrešljiv del spomina slovenskega naroda, ki je zaradi številnih migracij in eksodusov svojo ustvarjalnost negoval in jo neguje na vseh koncih sveta. Izjemno pomembno je, da jih zbiramo in trajno ohranimo, saj so del narodovega spomina."

Opazimo lahko, da vsi štirje intervjuvanci zelo podobno ocenjujejo pomen slovenske kulturne dediščine v izseljenstvu, ki jo opredeljujejo tako za kulturno vrednoto nacionalnega pomena, kot identifikacijski atribut za Slovence po svetu, ki jih povezuje z njihovimi koreninami. Medtem ko se predstavniki institucij Republike Slovenije držijo predvsem strokovnega vidika, pa člana izseljenskih organizacij dodajata še pomen za prihodnost skupnosti.

Nadalje nas je v intervjujih zanimalo, kaj bi svetovali slovenskim društvom po svetu, kako naj se lotijo urejanja svojih arhivov in ohranjanja kulturne dediščine, na kaj naj bodo pozorni, kaj so najpogostejše napake in katero gradivo ter predmeti so tisti, ki jih je pomembno trajno hraniti kot posebno kulturno vrednost slovenstva. Tudi tukaj lahko opazimo veliko usklajenost med vsemi intervjuvanci, kjer pa vendarle vsakdo tudi odgovarja iz svojega zornega kota. Pri Zedinjeni Sloveniji pravijo, da je zelo pomembno, da se delo izvaja natančno in pazljivo, da se ne izgubijo podatki, datumi in informacije, "iz katerih izvemo od kod prihajamo in zakaj smo tukaj". Nadaljujejo: "Vsi dokumenti, tako gradivo na papirju kot fotografije in drugo, je potrebno shraniti, da se ne izgubi ali poškoduje. Papirne dokumente je potrebno varovati pred vlago, ognjem ali drugim situacijami, ob katerih bi se lahko papir uničil ali pa bi se izbrisalo to, kar je na njem napisano. V kolikor je to mogoče, je priporočljivo, da se gradivo digitalizira in shrani v računalnikih, zunanjih pomnilnikih ali pa v oblaku." Zaključujejo, da s tem delom "pišemo resnično zgodovino Slovencev po svetu za naše potomce". V Arhivu RS odgovarjajo, da je urejanje in hramba arhivskega gradiva proces, ki poteka od nastajanja gradiva, njegove tekoče uporabe do odlaganja v arhiv, v NUK pa dodajajo, da je idealno, če se že v času nastajanja teh dokumentov zavedamo njihovega pomena, jih urejamo in pravilno hranimo. V Arhivu RS pravijo, da kako se bo arhiv ohranil za zanamce, je odvisno od številnih dejavnikov: ali je poskrbljeno, da se gradivo sproti odlaga v arhiv, kje se arhiv hrani ob nastanku, ali se gradivo ureja in odlaga v arhivsko skladišče, kakšni zapisi nastajajo (besedilni dokumenti, fotografije, diapozitivi, video zapisi na različnih nosilcih, avdio gradivo na različnih nosilcih...), kateri so nosilci informacij (papir, analogno-elektronski (npr. avdio ali VHS kasete) ali digitalni (v računalniku)) in podobno. Svetujejo, da so osnovni pristopi, ki bodo pomagali k ohranitvi celovitosti in vsebine gradiva v fizični obliki, najprej njegova hramba na enem mestu in v prostoru, ki ni vlažen, ki je zaščiten pred svetlobo, razlitjem vode ali požarom, gradivo pa shranjeno v zaprtih škatlah in (po možnosti) ognjevarnih omarah. A ob tem opozarjajo, da medtem, ko bo tako hranjeno gradivo v fizični obliki lahko počakalo na urejanje daljše časovno obdobje, pa moramo biti pozorni na izvorno digitalno gradivo. Da bi ga ohranili, moramo za njegovo dolgoročno hrambo poskrbeti čimprej in ga vsaj v letnih intervalih pregledati in shraniti v formatih za dolgoročno hrambo. V NUK še pojasnjujejo, da večina gradiva, ki ga ustvarjajo in hranijo slovenska društva je arhivskega (listine, dokumenti ...) in knjižničnega (knjige, periodika, drobni tiski – z eno besedo publikacije – »published material«...), zagotovo pa nek del predstavlja tudi materialna kulturna dediščina, ki spada v muzej ali galerijo (predmeti, umetniška dela ...).

Pri konkretnih nasvetih se v nadaljevanju omejujejo na knjižnično gradivo, ki spada pod pristojnost NUK. Poleg knjig opozarjajo še na različne publikacije (med katere štejemo tudi drobne tiske: letake, »flajerje«, gledališke liste, vabila, obvestila, drobne brošure, cerkvena oznanila ...), saj je tudi to gradivo, ki se nahaja v društvih in je s kulturnega vidika pomembno. Če so knjižnice še v uporabi, torej, da si ljudje izposojajo knjige in jih berejo, potem je praktična ureditev nujna in je zanjo zagotovo že poskrbljeno (če ni, se lahko po nasvet vedno obrnejo v NUK ali kakšno drugo knjižnico). Če pa se knjižnice ne uporablja več (npr. zato, ker je gradivo v slovenskem jeziku in ga večina ne govori več) pa je pomembno imeti seznam publikacij iz katerega je razvidno, kaj ta knjižnica vsebuje. Opozarjajo, da se lahko takih seznamih odkrijejo pravi zakladi slovenske pisne kulturne dediščine. Poleg tega pa še posebej izpostavljajo drobne tiske, ki jim v času nastanka ne dajemo posebnega pomena in jih najpogosteje takoj vržemo stran, s časovnim odmikom pa pridobijo na vrednosti, saj odlično ilustrirajo čas, v katerem so nastali in pričajo o dejavnostih in ustvarjalnosti posameznih (slovenskih) skupnosti in društev.

V Arhivu RS pojasnjujejo, da je poleg zgoraj opisanega vprašanja hrambe gradiva, drugo vprašanje njegova urejenost. Pravijo: "Urejeno in popisano gradivo je ključnega pomena tudi za postopke njegovega kopiranja (digitalizacije). Gradivo je potrebno urediti bodisi po kronoloških ali vsebinskih sklopih oz. s kombinacijo obeh: dnevna korespondenca se običajno odlaga kronološko in tako tudi hrani, vsebinski sklopi pa so običajno zapisniki (skupščin, odborov), delovanje sekcij in skupin znotraj izseljenske organizacije (dramska sekcija, pevski zbor, planinska sekcija, orkester...), šol slovenskega jezika, založniška dejavnost ali drugo, za posamezno izseljensko organizacijo vsebinsko specifično gradivo." Poleg tega pa je tretje vprašanje še popis gradiva s pomočjo kakšnega računalniškega programa za urejanje besedil (najpogostejši je MS Word). Gradivo se popiše po posameznih urejenih skupinah (serijah) in sicer tako, da se popiše vsebina po tehničnih enotah (škatlah, registratorjih, fasciklih, foto-albumih, knjigah...), v katerih se hrani. Pri izdelavi popisa je potrebno upoštevati čas nastanka gradiva, njegovo pojavno obliko in vsebino (npr. zapisniki občnih zborov od 1930 do 1940 (volitve predsednika, poročilo o delu, poročilo folklorne sekcije); organizacija planinskih izletov v letu 2000 (program izleta, seznam udeležencev), folklorne prireditve v letu 1970... ipd.). Kot arhivsko gradivo izseljenskih društev in združenjih se običajno ovrednosti sledeče:

- pravni akti (registracija, pravilniki, statuti...)
- gradivo, ki dokazuje premoženjsko stanje
- načrti objektov, opreme
- zapisniki vseh teles (skupščine, občnih zborov, predsedstva, odborov, komisij, sekcij, delovnih skupin...)
- gradivo vseh javnih organiziranih manifestacij, srečanj, izletov, kolonij za otroke...
- finančni programi, zaključni računi, letna poročila, letna finančna poročila

- gradivo šol slovenskega jezika
- evidence članov
- društvene kronike, spomini, intervjuji, slavnostni govori
- fotografski in avdio-video posnetki (s točno navedbo časa, kraja, posameznika ali dogodka na posnetku)
- drobno tiskano gradivo (katalogi, sporedi prireditev, vabila), vzorci znakov, plakatov, diplom, priznanj, odlikovanj, spričeval, značk
- časopisni članki, poročila, ocene, kritike o organizaciji in vidnih posameznikih
- lastne publikacije (tudi priložnostne publikacije, časopisi, revije)
- korespondenca (spisi hranjeni po izboru oz. tisti, ki dokumentirajo posamezne akcije ali dejavnost)

Pravijo, da ko imamo pregled nad ohranjenim gradivom, se lahko izkaže, da deli gradiva v nekaterih časovnih obdobjih, ki pričajo o delovanju izseljenske organizacije, v njenem arhivu manjkajo (npr. posamezni zapisniki sej, gradivo o prireditvah ipd.). V tem primeru se je smiselno obrniti na aktivne in nekdanje člane, ki gradivo morda hranijo pri sebi in dopolniti arhiv.

Pri HASA so se pri tem odgovoru skoncentrirali predvsem na njihovo izkušnjo, da se celotna skupnost v nekem mestu ali širšem območju odloči oblikovali en arhiv kot posebno organizacijo. Opozarjajo, da kdor razmišlja o vzpostavitvi arhiva, mora razumeti, da je to dolgoročna zaveza in da je potrebno biti realist ter delati korak za korakom. Ustanovitev arhiva in njegove ideale mora podpreti skupnost, ki ji bo služil, ne more biti samostojna in ločena entiteta. Svetujejo, da naj ustanovni odbor za arhiv zastopa vse organizacije znotraj skupnosti. Namen zbiranja gradiva mora biti jasno razumljen. Prepričanje, da bo takšen arhiv dragocen vir informacij in bogastvo za skupnost tako v državi kjer deluje, kot v tujini, je treba dobro spodbujati. Pred ustanovitvijo je treba skrbno načrtovati in premisliti. Kolektivna vizija skupnosti se mora odražati v ustanovnem aktu, ki zajema cilje, okvir, postopke vodenja evidenc, obseg in načela upravljanja. Navajajo svoj primer, kjer je HASA registrirana kot neprofitna organizacija, ki ni odvisna le od finančne podpore ustanov in donacij, ampak tudi od moralne podpore svojem namenu in delu. Poleg registracije kot dobrodelne organizacije, oproščene davka na dohodek, so zaprosili za avstralsko poslovno številko in delujejo kot polnopraven pravni subjekt.

Obe izseljenski organizaciji smo vprašali tudi s katerimi težavami so se srečali, katere so po njihovo najpogostejše napake, ki se jih naredi pri shranjevanju in urejanju arhivov ter katerim gradivom naj se posveča posebna pozornost. Pri Zedinjeni Sloveniji svarijo predvsem pred nepazljivostjo, zaradi katere lahko pride do odvzetenja pomembnih dokumentov ali pomanjkljivega shranjevanja ali poimenovanja datotek, kar kasneje otežuje ali celo onemogoči iskanje. Poleg primernih prostorov,

na kar sta že prej opozorili tudi strokovni instituciji, opozarjajo še na pravilno omejitve dostopnosti gradiva, da ga ne bi poškodovali obiskovalci.

HASA pa je opozorila na številne izzive, s katerimi so se sami srečali ko so pričeli z delom. Nihče v ustanovnem odboru ni imel potrebnega znanja o načelih arhiviranja, tako se je prva predsednica vpisala na enoletni tečaj 'Managing Historical Documents' na Univerzi v NSW. Zdi se jim nujno, da prostovoljci, ki se želijo s tem ukvarjati, opravijo določeno usposabljanje in se po možnosti vpišejo kakšen v arhivski tečaj, ki se osredotoča na upravljanje dokumentacije. Nadalje je bila njihova težava tudi dostop do financiranja. Kot velikodušne financerje so navedli Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, Slovensko društvo Sydney, Panthers Triglav Club Sydney in posamezne dobrotnike, ki so donirali sredstva.. Upoštevati je potrebno, da bodo stroški vodenja takšnega arhiva stalni, zato bodo potrebni konstantni podporniki. Opozarjajo tudi na jezikovno oviro, saj se je potrebno zavedati, da bodoči upravljalci arhiva ne bodo imeli slovenščine za prvi jezik, mogoče je sploh ne bodo govorili. Posledično ne bodo več mogli polno razumeti vsebine arhivskega gradiva, težava bo tudi korespondenca s Slovenijo, npr. prijava na razpise za finančne podpore. Glede tega lahko pripomnimo, da je to v ZDA, kjer je izseljenska skupnost v primerjavi z Avstralijo starejšega izvora, že danes realnost.

Pri HASA opozarjajo tudi na primerno fizično okolje za shranjevanje arhivov. Lokacija in prostori morajo biti skrbno izbrani, potrebno je tudi izbrati ustrezno opremo, ki omogoča arhiviranje in primerno hrambo (npr. fotokopirni stroj, skener in tiskalnik, limatska naprava za vzdrževanje stalne temperature 22 stopinj, kovinska protipožarna omara). Glede prostorov (ki so jih oni uredili v kletnih prostorih Misijonskega središča sv. Rafaela) se nekoliko ironično sprašujejo, zakaj so arhivi vedno v kletih in navajajo njihovo izkušnjo, ko so starejši člani vse težje dostopali po stopnicah v prostore arhiva.

Intervjuvanci iz vseh štirih organizacij so si bili edini, da gre pri skrbi za arhive za zahtevno delo, ki potrebuje strokovno vodstvo, nasvete in napotke. Pri HASA pravijo, da brez pomoči Arhiva RS, NUK in ZRC SAZU ne bi uspeli, saj je njihova pomoč neprecenljiva. Enako pravijo tudi pri Zedinjeni Sloveniji, kjer pravijo, da je kvalitetno delo možno le pod strokovnim nadzorom. Tega pa morajo opravljati osebe, ki so seznanjene s pravili vodenja arhivov, hkrati pa morajo imeti zavest o pomembnosti gradiva za društvo. Podpirajo, da strokovnjaki iz domovine obiščejo kraje, kjer se nahaja izseljensko arhivsko gradivo, z namenom da nadzorujejo delo, pa tudi da konkretne osebe, ki skrbijo za gradivo (ti običajno niso strokovnjaki) izurijo za delo in popravijo morebitne napake. Tudi oni poudarjajo izjemen pomen pomoči Arhiva RS in NUK, ter navajajo: "Njihovo strokovno znanje nam pomaga, da bolje hranimo te priče naše zgodovine, od koder bodo bodoče generacije črpale znanje o svojih koreninah ter o življenju naše skupnosti." Obe strokovni organizaciji pa sta v intervjujih

dejali, da sta tudi v prihodnje vedno na razpolago za nasvete glede njihovih strokovnih področij, NUK glede ureditve knjižnic ter ostala vprašanja povezana s tiskanim gradivom, pri Arhivu RS pa pravijo, da “v okviru svojih zmožnosti pomaga izseljenskim društvom, organizacijam in posameznikom, da ohranijo arhivsko gradivo, ki nastaja pri njihovem delovanju, da ga znajo pravilno ovrednotiti, urediti in popisati. Zato se izseljenske organizacije lahko obrnejo na Arhiv RS, ki v sodelovanju z Uradom Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu že od leta 2015 evidentira izseljensko gradivo, ga pomaga urejati in popisovati. Vsakoletni načrti evidentiranja se pripravijo konec koledarskega leta, glede na izkazan interes izseljenskih organizacij.”

Glede na zapisano lahko torej sklenemo, da ima Republika Slovenija vzpostavljen dober sistem pomoči izseljenskim organizacijam pri urejanju in ohranjanju njihovega arhivskega gradiva, knjižničnega gradiva in ostalih tiskovin. Kot je razvidno že iz predhodnih ugotovitev, je največja pomanjkljivost manjko celovitega seznama slovenskih organizacij po svetu (kar je še posebej akutno za ZDA), težava, ki jo želimo vsaj delno rešiti s tem raziskovalnim projektom, za organizacije, ki so poznane, pa institucije ponujajo ustrezno strokovno pomoč. Škoda pa je, ker za številne organizacije Slovenija ne ve, oni pa s Slovenijo nimajo stikov ter tako tudi ne poznajo teh možnosti, ki jih ponujajo Arhiv RS, NUK in ostale institucije. S tem pa se tudi izgublja dragocena kulturna dediščina v izseljenstvu, ko se določene organizacije zaprejo in arhive zavržejo ali jih kljub delovanju zavržejo ker nihče več ne govori slovensko, ali preprosto pomena dediščine ne cenijo in razumejo.

S tem pa prehajamo na osrednje vprašanje raziskave in s tem tudi intervjujev, možnosti digitalizacije arhivov in kulturne dediščine. Pri Arhivu RS navajajo, da je digitalizacija arhivskega gradiva pomembna z dveh vidikov: njegove zaščite (varnostne kopije) in večje dostopnosti širšemu krogu uporabnikov po vsem svetu (uporabniške kopije). Zato pravijo, da je pred začetkom digitalizacije potrebno določiti njen osnovni namen, v drugem koraku pa projekt finančno in kadrovsko ovrednotiti. Zelo podobno tudi iz NUK odgovarjajo, da je digitalizacija pomembna z vidika trajnega hranjenja in dostopnosti. Kot primer praktične uporabnosti ponazarjajo s primerom časnika Ameriška domovina, kjer v NUK hranijo (skoraj) vse številke in pravijo: “Če bi na primer original prve številke časnika izposodili na ogled vsakič, ko bi jo uporabnik želel prelistati, bi bila ta zaradi starosti in nekvadratnega papirja verjetno že poškodovana ali celo uničena. Ker pa je digitalizirana in jo je moč kadarkoli prelistati v digitalni obliki na portalu Digitalne knjižnice Slovenije, je lahko original varno shranjen v primernih pogojih v skladišču in na ogled le ob izjemnih priložnostih. Časnik je v digitalni obliki dostopen 24/7 na portalu dlib.si od koderkoli, le da je na voljo internetna povezava.” Pri HASA digitalizacijo njihovega arhivskega gradiva vidijo “kot izziv, a hkrati ključno”. Kot osrednje izzive so navedli pomanjkanje strokovnega znanja. Zgolj zanašanje na enega ali dva prostovoljca ali strokovnjaka, ko je na voljo, prinaša tveganja za dolgoročnost in konsistentnost. V primeru HASA so bili fizični arhivi predani Arhivu RS, HASA pa ohranja digitalizirane datoteke. Še vedno iščejo

najboljši način, kako zagotoviti dostop vsem, ki bi bili do tega upravičeni, na primer za raziskovanje družinskega porekla posameznika, kako določiti, da je nekdo res upravičen. Tudi ohranjanje in posodabljanje programske opreme zahteva nasvete strokovnjakov.

Za konec nas je zanimalo še, kaj na podlagi izkušenj svetujejo, kako naj se društva digitalizacije lotijo, če se za to odločijo in na kaj naj pazijo? Kdo jim lahko pomaga z nasveti? Pri Arhivu RS odgovarjajo, da je predpogoj za digitalizacijo arhivskega gradiva njegova urejenost in izdelan popis, saj je le tako mogoče izdelati elektronsko skladišče, v katerem se bodo hranili digitalizati, ki morajo slediti ureditvi fizičnega gradiva. S tem bomo zagotovili učinkovito dostopanje do posameznih dokumentov v e-arhivu. Svetujejo, da je potrebno pred začetkom vsake digitalizacije arhivskega gradiva takšen projekt finančno in kadrovsko ovrednotiti, bodisi, da gre za digitalizacijo v lastni režiji, ali pri zunanjem izvajalcu. V primeru lastne digitalizacije je potrebno priskrbeti programsko in strojno opremo za digitalizacijo, zagotoviti ustrezno usposobljene kadre ter poskrbeti za e-skladišče, in sicer na vsaj 3 fizično oddaljenih lokacijah. Potrebno se je zavedati, da ima tudi elektronska hramba svoje zahteve: periodično je s pomočjo različne programske opreme potrebno preverjati kakovost in berljivost digitalizatorov, hramba v e-oblaku pri zunanjem izvajalcu pa mora zagotavljati dolgoročni varni dostop in onemogočati izgubo podatkov. Nadalje opozarjajo, da je arhivsko gradivo potrebno digitalizirati za dolgoročno hrambo, ki bo omogočala njegovo celovitost, verodostojnost in uporabnost v daljšem časovnem obdobju (trajnost). Zato je potrebno izbrati kakovostno strojno in programsko opremo ter gradivo digitalizirati v formatih za dolgoročno hrambo, glede na vrsto gradiva (besedilni dokument, fotografije, filmski ali video zapisi, zvočni zapisi). Digitalni formati, ki niso namenjeni dolgoročni hrambi, niso primerni za digitalizacijo arhivskega gradiva. Ne glede na to, ali za e-arhiv izseljenska organizacija skrbi sama ali se odloči za zunanjega izvajalca, pa je potrebno dolgoročno predvideti finančna sredstva za njegovo vzdrževanje. Prav tako je potrebno, če se želi digitalizirano arhivsko gradivo objaviti na spletu, upoštevati lokalno zakonodajo, ki se nanaša na varovanje osebnih podatkov in avtorskih pravic. Pri NUK dodajajo še, da se organizacije po nasvet glede digitalizacije vedno lahko obrnejo na NUK (Oddelek za digitalne vsebine), kjer bodo dobili konkretne napotke, kako se lotiti procesa, na kaj morajo biti pozorni (priprava metapodatkov) in kakšni so priporočljivi izhodni formati digitalizacije (pdf, jpg, tiff, xml ...).

Na podlagi izkušenj in mnenj naših intervjuvancev lahko torej zaključimo, da je digitalizacija arhivskega gradiva tudi za izseljenske organizacije vsestransko dobrodošla, tako z vidika zagotavljanja trajne hrambe, kot širše dostopnosti. Ne gre pa za preprost postopek, torej bi bila strokovna pomoč in vodstvo nujna. Institucije Republike Slovenije bi torej morali resno vzeti v razmislek možnost vzpostavitve programa podpore digitalizaciji arhivskega gradiva v izseljenstvu, po zgledu že obstoječih uspešnih programov Arhiva RS in NUK glede urejanja in hrambe fizičnega gradiva. Nenazadnje, kot je razvidno iz prejšnjega poglavja, je interes za to prisoten tudi med samimi izseljenskimi organizacijami.

Slika 17: Slovenska knjižnica v parku Triglav v Milwaukeeju v Wisconsinu.
Vir: Valentinčič Dejan, avtorska fotografija.

Slika 18: Knjižnica ima tudi precej slovenskih knjig. A aktivna članice je ob razkazovanju knjižnice dejala, da jih že leta nihče ni bral, saj se slovenski jezik izgublja (zavest in pripadnost pa ostajata).
Vir: Valentinčič Dejan, avtorska fotografija.

ZAKLJUČNE UGOTOVITVE, PREDLOG SMERNIC ZA PRIHODNJO DIGITALIZACIJO GRADIV V IZSELJENSTVU IN PREDLOG DIGITALNEGA MODELA POVEZOVANJA

Ob koncu projekta lahko kot osrednje ugotovitve strnemo naslednje. Najprej je bil opravljen celovit popis slovenskih izseljenskih organizacij, ki danes še delujejo v ZDA in Kanadi. Pri narodnih domovih in cerkvah v ZDA, torej fizični infrastrukturi, smo dodatno na seznam vključili tudi že zaprte, tako da je jasna usoda tako še aktivnih kot že ukinjenih. **Skupaj nam je uspelo popisati 497 organizacij**, kar štejemo za izjemen uspeh. Od teh je **47 organizacij iz Kanade, 450 pa iz ZDA**. Upoštevajoč, da je bilo ob osamosvojitvi Slovenije v iniciativo "United Americans for Slovenia" včlanjenih 659 organizacij, ugotavljamo, da nam jih je uspelo v popis zajeti dve tretjini, pri katerih danes po večini še ugotovimo večjo ali manjšo stopnjo aktivnosti. Ob omejitvah, ki so razvidne že iz uvoda in osrednjega dela zaključnega poročila, da se seznam 659 organizacij ni ohranil, raziskovalni skupini v okviru tega projekta pa je bilo financiranje izvedbe terenske raziskave zavrnjeno, je skoraj nemogoče, da bi bil seznam organizacij popoln in je bila kakšna zagotovo tudi spregledana. Kljub temu pa si upamo trditi, da gre za najcelovitejši seznam slovenskih organizacij v Severni Ameriki, ki obstaja, in zato neprecenljive vrednosti ter velik dosežek tega raziskovalnega projekta.

Za vse te organizacije smo popisali tudi njihove kontaktne podatke ter popisali njihovo uporabo digitalnih platform (katere aplikacije uporabljajo in s katerim namenom). Za večjo preglednost smo organizacije začetno razdelili v štiri kategorije. V ZDA so bile organizacije razdeljene v tri skupine: župnije, narodni domovi in druge organizacije. Pri prvih dveh kategorijah gre za fizične objekte, pri tretji pa večinoma ne. A tudi prvi dve skupini se razlikujeta po pravnem statusu, saj so župnije del ameriških škofij, narodni domovi pa so samostojni. V obeh primerih pa gre za formalne organizacije. V tretjo skupino pa so vključene tudi neformalne organizacije ali pa formalne, ki pa imajo drugačen status, pogosto tudi nimajo svojih prostorov. Četrta skupina so slovenske organizacije v Kanadi. Ker je tukaj število organizacij bistveno manjše, smo vse obdržali v enotni kategoriji. Ključne ugotovitve glede praks v digitalnem svetu so naslednje:

- Med župnijami so najbolj priljubljene spletne strani, ki jih uporablja 60 % vključenih župnij. Tesno jim sledi socialno omrežje Facebook, ki ga uporablja približno 55 % župnij. Ostala družbena omrežja so bistveno manj priljubljena. Youtube uporablja ena petina župnij, X in Instagram pa ne dosegata niti 5 % uporabnikov. Pri približno polovici župnij je iz njihovih spletnih strani še razviden slovenski značaj ali opisana slovenska zgodovina cerkve, pri drugi polovici pa ne več.
- Tudi pri narodnih domovih sta spletne strani in Facebook najbolj priljubljeni spletni orodji, kjer

je delež uporabnikov še večji. Spletno stran ima dobrih 60 % še aktivnih narodnih domov, Facebook stran pa kar preko 80 %. Njihove zaznavnosti na Youtubu, X in Instagramu skoraj ni. Zanimiva posebnost pa je tudi, da imajo svoj Facebook profil tudi nekateri narodni domovi, ki so bili že zaprti pred nastankom Facebooka. Gre za povezovanje nekdanjih članov, obujanje spominov in ohranjanje dediščine.

- Znotraj tretje skupine, torej drugih organizacij v ZDA, je stopnja uporabe spletnih strani in Facebooka manjša, v obeh primerih okoli 40 %. Zanimivo pa je, da je kljub temu nekoliko večji delež (sicer še vedno majhen) uporabnikov X in Instagrama, v prvem primeru 5 %, v drugem slabih 7 %, in še bolj Youtuba, ki ga uporablja 9 % v to kategorijo vključenih organizacij. Razloge za manjšo uporabo spletnih strani in Facebooka gre pripisati dejstvu, da gre med temi organizacijami tudi za razne neformalne skupine, manjša veteranska združenja, verske skupine in manj aktivne organizacije. Nadpovprečno uporabo Youtuba pa lahko razložimo z dejstvom, da so v to skupino uvrščeni tudi pevski zbori, ki ta kanal uporabljajo za izvedbo svojih koncertov in nastopov.
- Med organizacijami v Kanadi je delež spletne prisotnosti še višji. Facebook profil ima tako kar tri četrtine popisanih organizacij, spletno stran skoraj 57 %. Presenetljivo je, da ima Instagram kar 41 % organizacij. Youtube kanal ima dobra desetina organizacij, najmanj pa je priljubljen X, kjer delež uporabnikov ne dosega 5 %. Razloge za različen delež spletne prisotnosti med organizacijami v ZDA in Kanadi lahko pripišemo dejstvu, da je slovenska skupnost v Kanadi precej mlajšega izvora. Medtem ko se je največji delež Slovencev v ZDA izselil pred prvo svetovno vojno, je v Kanado največ Slovencev odšlo po drugi svetovni vojni. Posledično so tudi organizacije še bolj vitalne. Takšna odstopanja med državama pri uporabi Instagrama pa napeljujeta na razmišljanje, da je mogoče v naši ciljni skupini to socialno omrežje v Kanadi bolj priljubljeno kot v ZDA.³
- **Strnemo lahko, da sta torej med slovenskimi izseljenskimi organizacijami v ZDA in Kanadi najbolj priljubljena Facebook ter spletne strani. Namen uporabe pa je glede obeh različen. Medtem ko so spletne strani namenjene predvsem objavljanju osnovnih informacij o**

³ Podatki o uporabi med splošno populacijo tega sicer ne potrjujejo, v ZDA uporablja Instagram 50,3 % populacije, v Kanadi pa 50,4 %.

organizaciji, kontaktov, zgodovine organizacije in splošnem opisu temeljnih dejavnosti, je Facebook namenjen redni komunikaciji, predvsem vabilom na dogodke in objavah o preteklih dogodkih (tako opisih kot fotografijah).

V prvi fazi projekta se je poleg popisa organizacij pregledalo obstoječo literaturo in vire o uporabi IKT med slovenskimi skupnostmi po svetu in tudi širše – kako informacijska tehnologija in digitalizacija vplivata na etnične skupnosti in identifikacije. Na tej osnovi se je pripravilo anketni vprašalnik na temo percepcije digitalizacije in uporabe IKT z vidika slovenskih organizacij v ZDA in Kanadi ter stanja na področju skrbi za ohranjanje kulturne dediščine. Vprašalnik je bil zastavljen širše in je vključeval tudi vprašanja o aktualnem stanju in stopnji vitalnosti slovenskih organizacij. Osrednja pozornost je bila namenjena vprašanju interesa za digitalizacijo kulturne dediščine, predvsem arhivov. Anketa je bila (večkrat) poslana vsem organizacijam, ki nam jih je uspelo zajeti v popis, objavljena na socialnih omrežjih, hkrati pa smo za razpošiljanje zaprosili nacionalne organizacije, ki imajo po eni od teh dveh držav podružnice ter slovenska diplomatsko-konzularna predstavništva v teh dveh državah. Anketa je bila odprta med 12. marcem 2023 in 11. julijem 2024. Kljub opisani najširši možni diseminaciji, je bil odziv najprej skromen, zato so bila vabila za reševanje ankete poslana večkrat, večkrat je bil tudi podaljšan rok za njeno izpolnjevanje. Izkazalo se je, da je odziv najboljši v primeru osebnega nagovarjanja, kar pa je zahtevalo čas. Anketa je tako ostala odprta kar do julija 2024, nato pa zaprta, da je ostalo dovolj časa za interpretacijo rezultatov. **Po prečiščenju respondentov in odgovorov, je za analizo ostalo 122 organizacij, ki so odgovorile na anketo. To štejemo za zelo dober rezultat in obsežno zbirko podatkov.** Kot ključne ugotovitve in rezultate ankete velja izpostaviti naslednje:

- Le zelo malo organizacij, ki je odgovorilo na anketo, ni nikoli hranilo nobenih arhivov ali so jih že zavrgli. A hkrati je zelo majhno tudi število teh, ki imajo arhive že digitalizirane.
- Največ jih je odgovorilo, da so njihovi arhivi ohranjeni in dobro urejeni, a niso digitalizirani, ali da obstajajo, a niso urejeni (oba odgovora imata približno enako število respondentov).
- Preko 90 % jih je odgovorilo, da jim je ohranjanje arhiva pomembno ali zelo pomembno.
- Več kot polovica respondentov je odgovorila, da niso vedeli za možnost, da Arhiv RS svetuje pri urejanju arhivov, a da bi se tega poslužili.
- Z naskokom največ, skoraj tri četrtine, jih je odgovorilo, da bi želeli arhive ohraniti v njihovi organizaciji. Najmanj, zanemarljiv delež, bi jih preselilo v Slovenijo.
- Približno dve tretjini vključenih organizacij ima knjižnico, med temi jih je manj kot polovica odgovorila, da te publikacije danes še kdo bere in uporablja.
- Skoraj devet desetih (87 %) respondentov je odgovorilo, da se jim spletna prisotnost njihove organizacije zdi pomembna. Najbolj priljubljena medija sta spletne strani in Facebook, ki se ju poslužujeta približno dve tretjini respondentov. Youtuba in Instagrama se poslužuje približno petina respondentov, ostalih medijev pa še manj. Tudi v anketi so se torej potrdili enaki rezultati, kot smo jih ugotovili pri lastnem popisu.

- Spletne možnosti komunikacije uporabljajo predvsem za informiranje svojih članov o dogajanju, komuniciranju z njimi in objavi osnovnih informacij o organizaciji, medtem ko sta obveščanje splošne publike in promocija Slovenije zanje manj pomembni.
- **Strnemo lahko, da je med organizacijami, ki so odgovorile na anketo, veliko zavedanje o kulturni dediščini in si jo želijo ohraniti. Kot posledica njihove ohlapne povezanosti s Slovenijo in tudi ohlapne medsebojne povezanosti, jih večina ni poznala oblik strokovne pomoči, ki jo ponuja Slovenija. A ko so zanjo izvedeli, so za to pokazali velik interes. Tako kot bi s hvaležnostjo sprejeli nasvete in napotke strokovnjakov iz Slovenije glede urejanja fizičnih arhivov, bi bil enak pristop dobrodošel in dobro sprejet tudi pri digitalizaciji. Upoštevajoč dejstvo, da velika večina organizacij želi, da se arhivi ohranijo v okviru njihove organizacije, bi digitalizacija omogočala tudi dostop do te dediščine in virov podatkov za zainteresirane iz Slovenije in od drugod.**

Nadalje so bili v okviru projekta opravljeni štirje pisni intervjuji z eksperti na področju digitalizacije kulturne dediščine Slovencev po svetu, dva s predstavniki strokovnih institucij iz Slovenije in dveh izmed izseljenskih organizacij, ki so se že same odločile za digitalizacijo njihovih arhivov. Namen tega je bil na osnovi pridobljenih rezultatov in ugotovljenih spoznanj iz anket in intervjujev pripraviti izhodišča za potencialne smernice prihodnje digitalizacije gradiv, ki jih hranijo slovenske skupnosti po svetu. **Vsi intervjuvanci so pritrdili, da je ohranjanje kulturne dediščine pomembno. Kot razloge so navedli predvsem, da je dediščina, ki nastaja v izseljenstvu, integralni del slovenske kulturne dediščine in je njena izguba prav takšna škoda, kot če do tega pride znotraj meja Republike Slovenije.** Strokovnjaki slovenskim društvom po svetu svetujejo, da je za kvalitetno urejanje in hranjenje arhivskega gradiva potrebno znanje, saj je skrb za arhive zahtevno delo. Svetujejo strokovno vodstvo z nasveti in napotki. Pri tem so strokovni organi iz Slovenije lahko v veliko pomoč. Potrebno je imeti zavest o pomembnosti gradiva, znati razločevati, katero gradivo je pomembno za ohranitev in katero se lahko zavrže, v kakšnih tehničnih pogojih ga je potrebno hraniti itd. **Glede digitalizacije arhivskega gradiva so si enotni, da je ta pomembna z vidika njegove zaščite in trajnosti ter z vidika večje dostopnosti širšemu krogu uporabnikov po vsem svetu.** Tudi tukaj pa je uspešno delo mogoče le s primernim znanjem.

S tem pa že prehajamo na zaključni del projekta, to so izhodišča za potencialne smernice za prihodnjo digitalizacijo izseljenskih gradiv, oblikovanje priporočil za Slovenijo in predlog digitalnega modela povezovanja.

Glede na ugotovitve iz vseh faz raziskovanja lahko nedvomno zaključimo, da je slovenska izseljenska skupnost v Severni Ameriki še vedno zelo razvejano organizirana (kjer sicer obstajajo določene razlike med ZDA in Kanado, za kar začetni razlog leži že v dejstvu, da je skupnost v Kanadi novejšega nastanka kot v ZDA), organizacije pa so v različni življenjski kondiciji in stopnji

vitalnosti. Opazili smo precejšnje sozvočje med tem, koliko je organizacija kot takšna še fizično aktivna, koliko je prisotna v virtualnem okolju ter koliko je interesa za ohranjanje in digitalizacijo kulturne dediščine. Pri 122 organizacijah, ki so se odzvale na našo anketo, ugotavljamo velik interes za ohranjanje kulturne dediščine. Glede na njihovo odzivnost jih lahko štejemo za najbolj vitalen in aktiven del slovenske organiziranosti v teh dveh državah. Obstaja pa tudi še večje število organizacij, ki so manj aktivne in jih je težje doseči. Koliko je v njihovem zavedanju, interesu in močeh ohranjati kulturno dediščino, ostaja odprto vprašanje. Hkrati pa so se v teh dveh državah, predvsem v ZDA, zaprle že številne organizacije in v nemalo primerih so bili s tem izgubljeni tudi njihovi arhivi. Čeprav Republika Slovenija ponuja več programov pomoči za ohranjanje kulturne dediščine, kot veliko pomanjkljivost ugotavljamo, da ni celovitega pristopa in tako za te možnosti pomoči izvedo le organizacije, ki so povezane s slovenskimi institucijami (običajno take, ki se prijavljajo za sofinanciranje njihovega delovanja na Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu). Ta pomanjkljivost pa ima globlje korenine. Dejstvo, da slovenske oblasti nimajo celovitega seznama vseh delujočih izseljenskih organizacij, je izjemno problematično. **Zato je prvo priporočilo, ki izhaja iz tega ciljnega raziskovalnega projekta, da bi bilo nujno potrebno opraviti celoten popis slovenskih izseljenskih organizacij, ki delujejo ne le v Severni Ameriki ampak kjerkoli po svetu.⁴ Ob tem pa ne bi zadostoval le enkratni popis, ampak bi bilo potrebno redno spremljanje in beleženje dogajanja in sprememb v okviru teh organizacij.** Zelo priporočljivo bi bilo preseči pristop, da se goji odnose le z organizacijami, ki se v Sloveniji prijavljajo na razpise in prosijo za finančna sredstva. Potreben je inkluziven pristop, kjer so finančne podpore namenjene zgolj doseganju strateških ciljev države, živ institucionalni stik pa naj obstaja z vsemi organizacijami, ki kakorkoli delujejo na področju slovenstva v izseljenstvu. Centralni urad s sedežem v Ljubljani bi to sam seveda težko opravljal, zato bi veljalo na tem področju kot del njihove delovne obveze vključiti diplomatsko-konzularna predstavništva ter druge s strani državnih institucij poslane predstavnike (uslužbence na profesionalnih diplomatsko-konzularnih predstavništvih na tujem, častne konzule, lektorje slovenščine na tujih univerzah, napotene učitelje slovenskega jezika in kulture). Ti bi lahko bili obvezani redno spremljati dogajanje v vseh slovenskih organizacijah na območju njihovega delovanja ter enkrat letno za centralni seznam celovito poročati o spremembah.

Pravkar navedeno bi bil predpogoj za vedenje državnih institucij o stanju arhivov, knjižnic in širše kulturne dediščine v izseljenstvu. **To bi izseljenskim organizacijam omogočalo, da bi vse zainteresirane od državnih institucij prejele informacije in bile deležne strokovne pomoči ekspertov iz Slovenije (predvsem Arhiv RS in NUK), kar je drugo priporočilo, ki izhaja iz ugotovitev naše raziskave. Le če bodo za takšno pomoč izvedele tudi organizacije, ki niso več toliko aktivne, njihove življenjske moči šibijo in tudi nimajo rednih stikov s Slovenijo**

4 Še bolj ambiciozen pristop bi vključeval ne le vse trenutno delujoče organizacije, ampak vse organizacije, ki so kadarkoli v zgodovini delovale.

ali drugimi organizacijami, bi to omogočilo, da se ohrani kar čim več slovenske kulturne dediščine v izseljenstvu. Pristojni vladni urad bi moral jasneje razločiti med svojimi pristojnostmi, predvsem na eni strani razvojnih vidikov slovenskih skupnosti in sprememb, ki se dogajajo v sedanosti za učinkovito ohranjanja slovenstva na tujem v prihodnosti ter na drugi strani ohranjanja kulturne dediščine, vedenja in zgodovinskega spomina. Ker za mnoge izseljenske organizacije v Severni Ameriki in širše ugotavljamo, da njihove življenjske pomoči počasneje ali hitreje pojenjajo, bi veljalo strokovno pomoč in materialno osnovo za slednjo omogočiti v doglednem času vsem zainteresiranim organizacijam. Omejitvi sta, da sedaj izseljenske organizacije v primeru obiska arhivark tudi same nosijo določene stroške (nastanitev in prevozi gostujočih strokovnjakinj), česar nekatere organizacije lahko ne bi zmogle in bi jih to odvrnilo od uporabe te pomoči, zato bi veljalo najti rešitve tudi za takšne primere. Poleg tega nekaterim organizacijam zgolj svetovanje in izobraževanje ne zadostuje, zato bi veljalo premisliti tudi možnost aktivne pomoči pri samem urejanju arhivov.

Ob zavedanju, da je kulturna dediščina v izseljenstvu še bolj ranljiva kot v matični domovini, je pomemben pristop, ki lahko pomembno pripomore k njeni trajnejši ohranitvi in lažji dostopnosti digitalizacija. Organizacije v izseljenstvu v Severni Ameriki so za to pokazale interes. A do tega spontano zagotovo ne bo prišlo v dovoljšnjem obsegu, zato je potreben aktivni angažma države, če v ohranitvi in dostopnosti kulturne dediščine v izseljenstvu vidi svoj strateški interes. Pri realizaciji teh novih možnosti pa obstajata dve pomembni omejitvi: za to so potrebni materialni resursi ter ustrezno znanje. **Zato je naše tretje priporočilo, da Republika Slovenija po modelu pomoči izseljenskim organizacijam, kot jo za urejanje arhivov nudi Arhiv RS, osnuje tudi soroden program, ki bi izseljenskim organizacijam svetoval in pomagal pri digitalizaciji njihove kulturne dediščine, predvsem arhivskega dokumentacijskega gradiva in publicistike. Najprimernejši organ za to, ob sodelovanju strokovnih institucij s področja kulturne dediščine, bi bilo ministrstvo za digitalno preobrazbo.** Tudi tukaj čas ni zaveznik, zato s takšnimi ukrepi ne gre čakati, ampak bi veljalo čim prej domisliti in operacionalizirati takšen program. Ne gre za preprosto stvar, saj je potrebno domače informacijske strokovnjake ustrezno izobraziti o razsežnostih in specifikah slovenskega izseljenstva, da bi lahko primerno in učinkovito svetovali in pomagali. Ko pa bodo slednji začeli izobraževati in pomagati zainteresiranim v izseljenskih organizacijah, bo to proces, ki bo zahteval svoj čas.

To so tri smernice in priporočila, ki bi na nov kvalitetni nivo dvignili predvsem dva segmenta kulturne dediščine, arhivsko gradivo in publicistiko. Kulturna dediščina pa je hkrati tudi širši pojem. Kot že opisano v uvodu, obsega tudi fizično infrastrukturo. Te v večini primerov ne bo mogoče ohraniti na dolgi rok (npr. narodni domovi se zaprejo, so odprodani in rušeni, ko članstvo upade in jih ekonomsko ni mogoče več vzdrževati; enako velja za cerkve, le da so te v lasti teritorialnih škofij; mnoga infrastruktura je tudi v individualni zasebni lasti ali v javni lasti, kot je bilo v uvodu ponazorjeno s primeroma mest Aspen in Crested Butte v Koloradu v ZDA). Zato pa bi bila za kulturno identiteto

in zgodovinski spomin slovenske nacije in države zelo pomembna in dobrodošla dokumentacija in ohranitev spomina na to kulturno dediščino preden izgine. **Zato je naše četrto priporočilo, da Republika Slovenija osnuje tudi širši program popisa in dokumentacije slovenske kulturne dediščine v izseljenstvu, ki je ni mogoče ali racionalno ohraniti. Zelo primeren organ za vzpostavitev in financiranje tega bi bilo ministrstvo za digitalno preobrazbo.** To bi lahko potekalo v obliki dolgoročnejšega raziskovalnega programa ali projekta, kjer bi bil prvi namen video dokumentacija (in kasneje prezentacija in trajna objava) kulturne dediščine, dobrodošla pa bi bila tudi kasnejša interpretacija in znanstvena obdelava. Poleg znanstveno-raziskovalnega je možen tudi manj strokoven pristop zgolj z video popisom. Poleg same fizične kulturne dediščine pa bi veljalo ob tem vsekakor dokumentirati tudi čim večje število osebnih pričevanj oseb, ki so bile del te slovenske kulturne infrastrukture in lahko ponudijo informacije in interpretacije, ki jih kasneje ne bo mogoče več rekonstruirati.

To so torej štiri osrednja izhodišča za potencialne smernice ter priporočila za Slovenijo za urejanje, ohranjanje in digitalizacijo slovenske kulturne dediščine v izseljenstvu ter krepitev dejavnosti slovenske izseljenške skupnosti skladno s trendi digitalnega razvoja.

To pa je tudi osnova za **predlog digitalnega modela povezovanja** (v prijavi projekta je bilo sicer napovedano, da bo slednji prilagojen za slovensko izseljenško skupnost v ZDA in Kanadi, a odločili smo se za širši pristop in model zastaviti enotno globalno). Čeprav je bilo v preteklosti že več zasebnih poskusov kreiranja spletnega mesta, ki bi povezovalo vse Slovence na tujem, se je vedno izkazalo, da je izseljenška skupnost preveč številčna, heterogena, razdrobljena in nepovezana, da bi bili takšni poskusi lahko uspešni in so postopoma zamrli. Pogosto je bilo to povezano tudi s poenjanjem zagona kreatorjev. Tako kot najuspešnejši poskus do sedaj lahko označimo spletno stran "slovinci.si", ki je v lasti Urada Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, objavlja pa ne le novic o delovanju te vladne službe, ampak tudi širše o slovenstvu na tujem. Upoštevajoč opisane omejitve zasebnih pobud se zdi, da je to najboljša možnost za ustvariti digitalno mesto globalnega povezovanja. Dosedanja stran ima omejitve predvsem v večkrat izpostavljenem dejstvu, da Slovenija nima celovitega seznama vseh v izseljenstvu delujočih slovenskih organizacij. V kolikor bi, kot predlagano med priporočili, do tega prišlo in bi se podatke tudi posodabljalo, bi bila takšna spletna stran najboljše virtualno mesto, kjer bi ti podatki (seznam organizacij, njihovi kontakti, opis zgodovine, novice o sedanji aktivnosti) lahko zbrani in objavljeni na enem mestu. Če bi, kot tudi priporočeno, prišlo do digitalizacije slovenske kulturne dediščine v izseljenstvu, bi to bilo tudi najustreznejše mesto za objavljanje tega. Tako dela dokumentacijskih arhivov, ki so primerni za javno objavo, kot popis javne kulturne dediščine infrastrukture, ki se izgublja. Virtualni sprehodi z opisi bi bili najboljši način, da se ohrani in popularizira vedenje o njih.

Ob bolj ambicioznem pristopu pa bi iz tega lahko nastal tudi muzej slovenskega izseljenstva. Številne države takšne muzeje imajo, tudi v Sloveniji je ta ideja prisotna že leta, a nikoli ni bila realizirana. Takšen muzej lahko deluje v klasični obliki, torej na fizični lokaciji in s fizičnimi predmeti, lahko pa je to zgolj virtualna točka in deluje v obliki spletnega muzeja. Obstajajo pa seveda tudi vmesne možnosti. Ena takšna je npr. Slovensko multimedialno okno SMO v Špetru v Benečiji, ki predstavlja življenje slovenske manjšine v Italiji - fizični muzej, ki pa nima predmetov, ampak multimedijske predstavitve. Za muzej izseljenstva bi se verjetno veljalo poslužiti hibridne oblike, da bi bil ta vidik slovenske zgodovine in sodobnosti čim bolj celovito predstavljen. Torej fizični muzej, kjer bi predstavitev vsebovala tako fizične predmete kot multimedijske predstavitve, vključujoč delovanje vseh slovenskih organizacij na tujem in digitalizirano kulturno dediščino. Del zbirke pa bi lahko bil tudi globalno dosegljiv v obliki spletnega mesta. Muzej bi tako lahko postal tudi zbirna točka, tako fizična kot virtualna, kjer bi se v iskanju informacij in deljenju spominov srečevali Slovenci iz vsega sveta in domovine.

POVZETEK

V okviru raziskovalnega projekta je bil naprej narejen celoten popis slovenskih organizacij v ZDA in Kanadi ter preučena njihova vidnost in aktivnost v virtualnem okolju. Zbranih je bilo kar 497 slovenskih organizacij, ki delujejo v ZDA in Kanadi, kar je zagotovo najbolj celovit obstoječ seznam. Ugotovljeno je bilo, da izmed spletnih medijev najpogosteje uporabljajo spletne strani in Facebook, manj pa druge. Med vse organizacije je bila razposlala anketa, na katero je odgovorilo 122 organizacij. Ugotovilo se je, da se organizacije zavedajo pomena ohranjanja slovenske kulturne dediščine na tujem. Večina jih ni poznala oblik pomoči, katere nudi Republika Slovenija, ki omogoča, da jim strokovnjaki svetujejo pri ohranjanju in urejanju arhivskega gradiva in publicističnih enot. Velika večina pa jih je pokazala močno zanimanje za uporabo teh oblik pomoči. Prav tako je velik tudi interes za morebitno pomoč slovenskih uradnih institucij, če bi Slovenija takšno obliko pomoči uvedla, za digitalizacijo arhivov in ostale kulturne dediščine. To bi omogočilo tako njeno trajnejšo ohranitev, kot lažjo dostopnost z vseh koncev sveta, tudi Slovenije.

Inštitut ASEF za izobraževanje in raziskovanje

Tehnološki park 19

1000 Ljubljana

Slovenija

E info@asef.net

W www.asef.net

